

**TC.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**ELAZIĞ İLİNDE SPORUN EKONOMİK KALKINMAYA
KATKISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut SARİKAYA

ELAZIĞ - 2006

ONAY SAYFASI

.....

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tez Yüksek Lisans/Doktora Tezi standartlarına uygun bulunmuştur.

.....

..... Anabilim Dalı Başkanı

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU

Yüksek Lisans/Doktora Sınavı Jüri Üyeleri

.....

.....

.....

.....

.....

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve tez çalışmalarım esnasında deneyimlerini ve bilgi birikimini benden esirgemeyen, yardımlarıyla bana yol gösteren çok değerli hocam, Sayın Sebahattin DEVECİOĞLU 'na teşekkür ederim.

Yaptığımız çalışmalar ve eğitimim esnasındaki tüm katkılarından dolayı, ve Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇOBAN'a, bölümümüzün değerli hocalarına, Elazığ Ticaret Odasına, Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğüne, Elazığ Valiliğine, Elazığ Amatör Spor Kulübü Konfederasyonuna, Elazığ Lig Heyetine ve bilgilerin toplanması aşamasında katkılarından dolayı, Elazığ ilindeki özel spor tesislerinin sahiplerine teşekkürü bir borç bilirim.

Mahmut SARİKAYA

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
1. ÖZET	1
2. ABSTRACT.....	2
3. GİRİŞ	3
3.1. Kalkınma.....	8
3.2. Kalkınmanın; Büyüme, İlerleme, Sanayileşme, Modernleşme ve Batılılaşma Kavramlarıyla İlişkisi	13
3.3. Planlı Kalkınma ve Tarihsel Süreçte Kalkınma Yöntemleri	22
3.3.1. Liberal Yöntemlerle Kalkınma	22
3.3.2. Batı Ülkeleri Örneğinde Kalkınma	23
3.4. Kalkınma Politikaları	26
3.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikası ve Sanayi Kesiminin Etkisi	27
3.4.2. Kırsal Kalkınma Politikası	32
3.4.3. Sürdürülebilir Kalkınma Politikası	33
3.5. Beşeri Kalkınma ve Beşeri Kalkınma İndeksi	35
3.6. Az Gelişmiş Ülkeler ve Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Önemi	37
3.7. İktisadi Kalkınmayı Belirleyen Özellikler	40
3.8. İktisadi Kalkınmanın Amacı	41
3.9. Sosyal Kalkınmanın özellikleri.....	41
3.10. Geri Kalmış Bölgelerin Kalkındırılması için Kullanılan Araçlar	42
3.11. Metropolen Bölgeler İçin Kullanılan Araçlar.....	44
3.12. Bölgesel Farklılıkların Dinamiğini Oluşturan Ana Unsurların Tespiti	44
3.13. Makro Politikaların Etkilerinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi	44
3.14. Doğu Anadolu Bölgesi ve Elazığ Ekonomisi	46
3.14.1. Bölgesel Kalkınma Projeleri ve Elazığ	57

3.14.2. GAP ve Elazığ	58
3.14.3. DAP ve Elazığ	61
3.15. Sporun Ekonomik Boyutu	63
4. GEREÇ VE YÖNTEM	71
5. BULGULAR.....	72
6. TARTIŞMA VE SONUÇ	99
6.1. Öneriler	110
7. KAYNAKLAR	115
8. ÖZGEÇMİŞ	119

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artışı	55
Tablo 2. Doğu Anadolu Bölgesi İnsani Kalkınma Endeksi	56
Tablo 3. 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri	72
Tablo 4.a: 2003 yılı Elazığ ili kurumlar vergisi rekortmenleri tablosu	72
Tablo 4.b: 2003 yılı Elazığ ili kurumlar vergisi rekortmenleri tablosu.....	73
Tablo 5. Fırat Üniversitesinin spor hizmetlerinin sevk ve idaresine ayırdığı bütçe	73
Tablo 6. Elazığ Lig Heyeti 2004 – 2005 gelir gider bütçesi	74
Tablo 7. Elazığ Belediyesinin Spor Hizmetlerine Harcadığı Miktar	74
Tablo 8. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğünde Çalışan Personel Sayıları	75
Tablo 9. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü 2005 Bütçesi	75
Tablo 10. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü 2004 Bütçesi	76
Tablo 11. Elazığ Hipodrumun Ekonomik Yapısı	77
Tablo 12. Elazığ Amatör Spor Federasyonu 2004-2005 Gelir Gider Bütçesi	78
Tablo 13. Gençlik Spor İl Müdürlüğünün 2004 Yılı İçerisinde Yaptığı Organizasyonlar	78
Tablo 14. Gençlik Spor İl Müdürlüğünün 2005 Yılı İçerisinde Yaptığı Organizasyonlar	78
Tablo 15: Elazığ Spor Kulübü Derneği 2002-2003 gelirleri.....	79
Tablo 16: Elazığ Spor Kulübü Derneği 2002-2003 giderleri.....	80
Tablo 17: 2002-2003 Elazığ Spora yapılan bağışlar	81
Tablo 18: Elazığ Sporun 2002-2003 yılına ait ödemesi gereken çekler.....	82
Tablo 19: Elazığ Sporun 2002-2003 yönetim kurulu alacakları	82
Tablo 20: Elazığ Sporun 2002-2003 piyasaya olan genel borçlar tablosu	83
Tablo 21: Elazığ Sporun 2002-2003 kurum borçları	84
Tablo 22: Elazığ Sporun tahsildeki alacaklarına ilişkin tablo.....	84
Tablo 23: Elazığ Spor Kulübü 2003-2004 tahmini mali bütçesi	84
Tablo 24: Elazığ Spor Kulübü 2003-2004 giderleri.....	85
Tablo 25: Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 gelirleri	86
Tablo 26: Elazığ Spor 2005-2006 yılı bilanço tablosu	87
Tablo 27: Elazığ Spor Kulübü 2006 yılı alacakları.....	88
Tablo 28: Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 piyasa borçları.....	88
Tablo 29: Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 yılı bağış tablosu.....	89
Tablo 30: Elazığ Spor Kulübü 2006-2007 sezonu tahmini giderleri.....	89
Tablo 31: Elazığ Spor Kulübünün 2006-2007 tahmini gelirleri	90
Tablo 32: Doğukent spor kompleksinin ticari hesap tablosu	91
Tablo 33: Doğukent spor kompleksinin gelir tablosu	92
Tablo 34: Doğukent spor kompleksinin ayrıntılı bilançosu	93
Tablo 35: Elazığ İli 2004-2005 Yılları Lisanslı Sporcu Sayıları	94
Tablo 36: Branşlara Göre Elazığ İlindeki Antrenör Sayısı	94

VII

Tablo 37: Elazığ İlindeki Branşlarına Göre Hakem Sayıları	95
Tablo 38: Elazığ İlindeki Futbol ile İlgili Bilgileri	95
Tablo 39. Elazığ da ki Bilardo Salonlarının Ekonomik Yapıları	96
Tablo 40. Elazığ da ki Taekwondo salonlarının ekonomik yapıları.....	96
Tablo 41. Elazığ da ki halı sahaların ekonomik yapıları.....	97
Tablo 42. Elazığ da ki yüzme havuzlarının ekonomik yapıları.....	97
Tablo 43. Elazığ ilinde spor medyasında çalışan personel sayıları.....	97
Tablo 44: 2004-2005 Yılı İçerisinde Spor Organizasyonları Sonucu İlimizde Konaklama	98

ŞEKİL LİSTESİ

<i>Şekil 1. Az Gelişmiş Ülkelerdeki Kısır Döngü</i>	<i>38</i>
---	-----------

KISALTMALAR

AGÜ	: Az gelişmiş ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
G.Ü.	: Gelişmiş Ülkeler
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
DPT	: Devlet Personel Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DA	: Doğu Anadolu

1. ÖZET

Spor yönetimi alanındaki gelişimi sağlamak, değişim ve gelişime katkıda bulunmak ve ekonomi ile sporun birleştirilerek spor ekonomisi olgusu çerçevesinde bir değerlendirme yapmak önemi ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın evrenini, Elazığ ilindeki spor sektörü aktörleri,

Örnekleme ise, Spor sektörü içerisinde yer alan Kamu kurum ve kuruluşları ile Özel sektör oluşturmaktadır.

Elazığ ilinde sporun ekonomik kalkınmaya olan rolünün tespit edilmesi amaçlanan bu araştırmada; Tarama modelinde olup konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar “*dökümantasyon metodu*” kullanılarak incelenmiş, Elazığ da bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının spora ayırdıkları bütçeler, özel sektöre ait tesislerin ekonomik yapıları, çalıştırdıkları personel sayıları, günlük ortalama olarak hizmet verdikleri insan sayıları ve genel olarak bu ilişkilendirmenin, Elazığ ekonomisine katkıları “*retrospektif yöntem*” ile değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Elazığ ilinde ; spor sektörü içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak yer alan, mal ve hizmet üretimi yapan ve bu hizmetlerden yararlanan insan kaynaklarının ve kurumların, genel profillerinin nicel ve nitel olarak “yetersiz” seviyede olduğu tespit edilmiş, Ancak; Sporun ekonomik özelliğinin, bir ilin ekonomik kalkınmasına katkısı, ilgili kurumların harekete geçirilerek sağlanabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Ekonomi, Sektör, Kalkınma, Spor

2. ABSTRACT

It is being clearly seen that it is important to provide development in sports management, to contribute to diversity & improvement and to combine economy and sports so as to make assessments by the concept of sports economy.

Research space is composed of the performers in sports sector of Elazığ,

Implementation group is composed of Civil establishments and foundations & Private sector ranked in Sports sector.

In this research, which aims to determine the role of sports on economic development of Elazığ, primary and secondary resources related to the subject that are included in crosshatching model were examined using “documentation method”, the sports budgets which the public institutions and organizations allocated to the sports in Elazığ, economic structures of facilities owned by private sector & their number of employees, the number of customer they serve for and the general interrelation of this with contribution to Elazığ economy is evaluated by “retrospective method”.

Consequently in Elazığ; it is determined that human resources and institutions which are directly or indirectly related with sports sector and that supply merchandise and service and benefit from these services have a general profile of “inadequate” level in both qualitative & quantitative manner. However: it can be said that the contribution of economic property of sports to the economical development of a city can be ensured by stimulating related foundations.

Keywords: Economy, Sector, Development, Sports

3. GİRİŞ

Yeni bir yüzyılı yaşamaya başlayan günümüz dünyasının en önemli özelliklerinden biri hızlı değişimdir. Toplumun yapısında yaşanan yenilikler ve gelişmeler, yaşam koşullarını aynı hızla değiştirmektedir. Toplumsal yaşantıda son yıllarda meydana gelen siyasi ve sosyal değişimler ile birlikte, tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Liberal ekonomik düzen, yeni serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşmasına neden olmuştur. Devletin sınırlanması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine daha fazla işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanmaktadır.

Dünyada meydana gelen siyasi ve sosyal değişimler ile birlikte , liberal ekonomik düzen, yeni serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşmasına neden olmuştur. Dünya ticareti giderek serbestleşme eğilimindedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Sadece dış ticaret alanında değil, mali ve parasal alanlarda da liberalleşme sürecinin geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Devletin vergi, borçlanma, para gibi araçları piyasa ekonomisinin işleyişini bozmayacak şekilde kullanması savunulmaktadır. Dünyada uygulanan ekonomik sistem ve ekonomi politikaları giderek birbirine yakınlaşmaktadır. Kısaca, Küresel ekonominin daha yoğun olarak gündeme gelmesiyle birlikte serbestleşme, daha fazla önem kazanmaktadır.

Siyasal alanda ise demokrasi küresel bir değer olarak daha fazla ön plana çıkmaktadır. Ekonomik alanda liberal ekonomik düzen, siyasi alanda ise demokrasiye dayalı bir siyasal sistem bütün dünyada kabul görmektedir. Liberal demokrasi adı verilen yeni bir siyasi ve ekonomik düzen dünyada hızla yayılmaktadır.

Spor, ekonomi ve politika birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Politika ve ekonomi, kendilerinin oluşturduğu toplumsal ve ekonomik sistemi ön plana çıkarmak için performansından değil başarıdan yararlanırlar. Bu açılım olanağı da spora demokratik sorumlulukta üzerine düşen görevleri yerine getirmesi için tanınmıştır. Ekonomi ve spor, çalışan halkın mutluluğunu tamamlamalıdır ve tamamlayabilir ve dengeli bir ilişkiyle çalışma yaşamının insancılaştırılmasına katkıda bulunabilir.

Günümüzde sporun yapılanması, devletlerin siyasal ve ekonomik örgütlenmesindeki yapılanmaya paralellik göstermektedir. Bu paralellik gerek o devletin kendi yönetim sistemi içerisinde gerekse devletler arası spor politikalarında farklılıklar gösteren bir karmaşaya yol açmaktadır. Bu çerçevede spor; ekonomi, finans, sağlık ve kamu güvenliği, çevre, işçi ilişkileri, mekan kullanımı yasaları ve düzenlemelerini etkileyen kamu politikalarının da konusu olmaktadır.

Sanayileşme, hizmet sektörünün gelişmesi, bilgi çağı ve hızlı kentleşme sonucunda toplu yaşama kültürü ve sosyal yapı giderek farklı özellikler kazanmıştır. Toplumsal eğilimleri moral, kültür, yaşam felsefesi, ekonomik refah gibi olgular biçimlendirmektedir. Çağdaş toplumlar, sporu sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası sayarken, geri kalmış toplumlar ise sporun önemini kavrayamamış ve göz ardı etmişlerdir. Günümüzde, toplumların spora yaklaşımları, toplumların genel yapısını yansıtır. Spor aslında gelişmişliğin bir ölçütü olarak da kabul edilmektedir.

Bir toplumsal kurum olarak sporun, ekonomik ve kültürel örgütlenmeler içerisinde her geçen gün giderek büyüyen bir yapısının bulunması, bu toplumsal olgunun, dünyanın değişen ekonomik ve sosyal koşulları göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Spor özelinde yaşanan değişiklikleri, dünyada yaşanan ekonomik ve kültürel değişikliklerle paralellik arz etmektedir. Spor kendisi dışında yer alanlarla ilişki halinde yaşamak suretiyle oluşan bütünün, etkileyen

ve etkilenen bir parçasıdır. Serbest piyasa ekonomisi ve uluslararası rekabet koşullarının hakim kılındığı, dünyanın tek bir pazar haline getirildiği küreselleşme sürecinde yaşananlardan spor da kendi payına düşeni almaktadır

Spor örgütlenmesi ve hizmetlerin halka ulaştırılması bir çok ülkede genellikle kamu hizmeti olarak yürütülmektedir. Kuşkusuz tarihi süreç içerisinde devletin yerine getirmek zorunda olduğu eğitim, sağlık, güvenlik vb. görevler sürekli değişim içerisinde olmuştur. Bir çok örgütte olduğu gibi spor örgütlerinde de kendini gösteren bu değişim, ülkelerin benimsemiş oldukları siyasi ve ekonomik sistemlere bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi çağın getirdiği yeni ihtiyaçlara paralel olarak da şekillenmektedir. Doğal olarak modern dünyanın bütün ekonomik ve sosyal değişimleri spor örgütü ve organizasyonlarında da görülmektedir.

Sporun örgütlü eğlence olarak çıkışı ve gelişmesi hem siyasal yönetim hem de ekonomik amaçlara hizmet rolüyle ilişkilidir ve insanın toplu yaşamasıyla birlikte başlamıştır. Günümüze gelindiğinde spor siyasal ve ekonomik örgütlenmede oldukça karmaşık bir yapıya ulaşmıştır. Siyasetin, sanatın, çevrenin ve daha nice konunun gündemi meşgul ettiği dünyamızda, spor ağırlıklı konumunu ticarileşerek başlı başına bir sektör haline gelmekle sürdürmektedir. Yirmi birinci yüzyılda uluslararası spor endüstrisinin, spor pazarında mevki olarak algılanmaktan çok spor yatırımlarını temsil etmeye doğru kayacağı söylenmektedir. Uluslararası ticari anlaşmaların spor sanayine doğrudan etkisi olacağı, çoğu spor dalında ve her rekabet düzeyinde uluslararası spor federasyonlar profesyonel ligler ve ekipler, trademark lisansları ile ticaret konusunda rekabete girecekleri, bu federasyonlar aynı zamanda dünya çapında uydu yayınları düzenlenmesi sayesinde büyüyen televizyon gelirlerinden önemli karlar elde edecekleri, yatırım yapılan yetenekli sporcuların, büyük harcamalar yapılarak inşa edilen spor

alanları ve tesislerinin, rekabet için de elde edilen yayın haklarının görkemli bir şekilde sunulması sporun ekonomik boyutuna olan ilgiyi kaçınılmaz kıldığı vurgulanmaktadır.

Boş zamanların değerlendirilmesi spor ekonomisinin doğuşuna sebep olmuştur. Boş zaman ekonomisinin büyümesiyle de sporun onun içindeki payı büyümektedir. Genel bakış açısıyla toplumun değişik katmanlarının spor aracılığıyla boş zaman ihtiyaçlarının belirlenip, spor kuruluşlarında sunulan sosyal yönü bulunan spor pazarlaması teknikleri de gelişmektedir.

Boş zaman uğraşlarının yaygınlık kazanması 1980 sonrası sporda reklama izin verilmesi, spor kulüplerinin yayın haklarının pazarlanması, sponsorluk, spor kulüplerinin ve federasyonlarının yapısal değişikliklere zorlanması gibi gelişmeler ile birlikte parayla sporun iç içe olduğu söylenebilir, bütün bu gelişmeler bize spor ekonomisinin geleceğinin çok zengin getirilere sahip olacağını göstermektedir.

Günümüzde spor, kişisel ve toplumsal sağlığı koruyucu ve geliştirici nitelikleriyle önemli bir hizmet sektörü olarak kabul görmektedir. Ayrıca, günümüzün kitle iletişim araçları ve özellikle medyanın etkisiyle karlı bir reklam ve tanıtım aracı haline gelen spor, bir taraftan geniş kitlelerin yoğun ilgisini çeken bir gösteri ve eğlence faaliyeti olarak tüketim sektörüne dönüşürken, diğer taraftan müteşebbisler için önemli miktarlarda finans hareketlerinin yaşandığı cazip bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmektedir.

Spor hem hizmet üretimi boyutuyla, hem de mal üretimi ve tüketim sektörleri boyutuyla, işletmecilik ve spor işletmeciliği bilimlerinin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu gün spor ve ekonomi birbirini tamamlayan hatta birbirinin vazgeçilmez ögesi durumundadır. Bugün sporcular eski meslektaşlarının defne tacı ve erkeklik erdemlerinin aksine ekonomik, sosyal ve prestij yönünden sağladığı avantajlar için yarışmaktadırlar.

Spor ekonomisi tecrübeye dayanan, rasyonel ve ekonomik kararlar veren ve o doğrultuda hareket eden plan ve proje üreten bir spor bilim dalıdır. Spor kulüpleri ve federasyonları ekonomik kuralları kabullenmeleri ve bu alanda yapısal değişikliklere gitmeleri ile beraber spor ekonomisi araştırmaları gelişmiş ve hala gelişmektedir.

Elazığ ilinde sporun ekonomik kalkınmaya olan rolünün tespit edilmesi amaçlanan bu araştırmada;

Elazığ da bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının spora ayırdıkları bütçeler, özel sektöre ait tesislerin ekonomik yapıları, çalıştırdıkları personel sayıları, günlük ortalama olarak hizmet verdikleri insan sayıları ve genel olarak bu ilişkilendirmenin, Elazığ ekonomisine katkıları “*retrospektif yöntem*” ile değerlendirilmiştir.

Elazığ ilinde ; spor sektörü içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak yer alan, mal ve hizmet üretimi yapan ve bu hizmetlerden yararlanan insan kaynaklarının ve kurumların, genel profillerinin nicel ve nitel olarak incelenmiştir.

3.1. Kalkınma

İnsanoğlu doğası gereği diğer insanlarla birlikte yaşamak zorundadır. Doğada varolduğu andan itibaren birey; varlığını sürdürebilmek için üzerinde yer aldığı doğal çevre ve burada yaşayan diğer insanlarla ilişkilere girmektedir. Toplumsal bilimler, toplumsal olay ve varlıklarla ilgilenir. Bu olay ve varlıkların ortak noktalarını, doğuş, işleyiş ve yok oluşlarındaki mekanizmaları, ilkeleri ve düzenlilikleri bulmaya çalışır. Toplumsal bilimlerin konusu, bir arada yaşayan insanlar olmaktadır. Toplumbilim daha çok bu insanların ilişkilerini ve bu ilişkilerin nasıl ortaya çıktığını, nasıl değiştiğini inceler (24).

Üretim ilişkileri dışındaki toplumsal ilişkiler genellikle değişime dirençli bir nitelik taşırlar. toplumsal ilişkilerin tutuculuğuna karşı üretici güçlerin sürekli değişim içinde olması, toplumsal değişiminin hızını artıran bir oluşumdur. Bu oluşum içerisinde, üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin etkileşimi arasındaki uyumun bozulmasıyla, üretim ilişkileri üretim güçlerinin yeni gereksinimlerini karşılayamaz olur. Bunun kaçınılmaz sonucu ise, üst yapının değişmesi ve böylece ekonomik temel ve gerekli uyumun sağlanarak toplumun yeni oluşumlara sürüklenmesidir (24).

Bugün, Batı'nın iki yüz yıllık gelişme sürecini ifade ederken kullandığımız "iktisadi kalkınma" (economic development) kavramının; Adam Smith'den II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde, "maddi ilerleme" (material progress) olarak nitelendirildiğini görmekteyiz. Zira , Smith anlam olarak bugünkü kullanıma yaklaşıp da yazılarında "iktisadi kalkınma" kavramını değil, "maddi ilerleme"yi kullanarak benzer bir olguyu ifade etmektedir. Benzer bir yaklaşımla ünlü kalkınma iktisatçısı Colin Clark da 1940 yılına gelindiğinde, iktisadi kalkınmayı konu alan, son derece önemli yapıtına; İktisadi İlerlemenin Koşulları" (The Conditions of Economic Progress) başlığını koymuştur (49).

Bununla birlikte, örneğin; J.A. Schumpeter'ın 1911'de yayımlanan çalışmasına; "İktisadi Kalkınma Kuramı" (Theory of Economic Development) adını vermesi önemli istisnalar arasındadır. Yine bu tür istisnalara örnek olarak; 1920'lerde bazı iktisat tarihçilerince "iktisadi kalkınma" kavramının kullanılması gösterilmektedir. Örneğin, 1924 yılında; London School of Economics'den Lilian Knovvles, "İngiliz Denizaşırı İmparatorluğunun İktisadi Kalkınması" (The Economic Development of the British Overseas Empire) başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Bu çalışmanın yayımlanışından birkaç yıl sonra, yine aynı okuldan Vera Anstey, Knovvles'un yolundan giderek, kitabına "Hindistan'ın Ekonomik Kalkınması" (The Economic Development of India) adını vermiştir (49).

Bir politika hedefi olarak "iktisadi kalkınma"nın kullanımı, 19. Yüzyıl süresince giderek popülerleşmiştir. Bu kullanım, öncelikle Almanya, Rusya ve diğer Avrupa ülkelerinde, daha sonra Japonya ile Çin'de ve nihayet; "Üçüncü Dünya" ülkeleri olarak adlandırılan yerlerde yaygınlık kazanmıştır. Bu son grup için de sözcük, genellikle "modernleşme" , "Batılılaşma" veya "sanayileşme" ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. İktisadi kalkınma teriminin 19. Yüzyıl'daki öncülerinden birisi de K.Marx'dır. "... Sanayi açısından daha fazla gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş olan bir ülkeye yalnızca, kendi geleceğinin bir imgesini gösterir", ifadesiyle kavramı kullanmış olmasına karşın; içerik olarak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kazandığı anlamdan farklı olduğunun da altı çizilmektedir. İleride değinileceği üzere, kalkınmayı, kendiliğinden ve pasif bir süreç olarak ele almıştır (49).

Marx ; kaçınılmaz (inexorable) bir yasaya göre diyalektik bir süreçte ortaya çıkan kalkınmanın (gelişmenin) aşamaları veya evreleri düşüncesini de içeren kendi kalkınma konseptini Hegel'den türetmiştir. Hegel'in bazı ifadeleri, günümüzde kalkınmayla ilgilenenlere şaşırtıcı derecede tanıdık gelebilecek niteliktedir: "... Dünya

tarihi [bir] gelişme sürecidir." Fakat, gelişmeye (kalkınmaya) spesifik olarak iktisadi bir çağrışım yükleyen Marx olmuştur (49).

Marx'ın iktisadi kalkınmanın aşamaları düşüncesinde; "kalkınma iktisadi"na konu olan AGÜ sorunlarına değil; "gelişme" düşüncesine odaklanılmıştır. Buna göre; kalkınma toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumların bir aşamadan diğerine geçişi, içsel yapıların ve çelişkilerinin sonucudur. Dolayısıyla söz konusu olan insan iradesinden bağımsız, tarihsel bir süreçtir .1920'lerde İngiliz İmparatorluğu'nun tarihçileri ise; koloni politikalarını anlatmada, "iktisadi kalkınma" kavramını Marx'dan çok daha farklı bir anlamda kullanmışlardır. İktisadi kaynakların geliştirilmesi veya iktisadi gelişme olgusunu açığa vurmaya çalışmışlardır . II. Dünya Savaşı'na kadar, doğaya karşı bir egemenlik savaşımı verilmesi gibi anlamlandırmalar için "kalkınma" kavramına baş vurmuşlardır (50).

H.W.Arndt, bu farklı kullanımları açıklamakta; geçişli-geçişsiz fiil ayrımını kullanmaktadır . Marx'ın yüklediği anlamda, gelişen (develops) bir toplum veya iktisadi sistem söz konusu iken, koloni tarihçilerinde, geliştirilen (developed) doğal kaynaklar konu edilmiştir. Maoc'ın kullandığı anlamda iktisadi kalkınma geçişsiz (intransitive) fiil iken, diğerleri kavramı geçişli (transitive) fiilden türetmiştir (50).

Yalnızca İngiliz koloni yazınında değil diğer literatürlerde de göze çarpan ve daha çok doğal kaynakların geliştirilmesi gibi bir anlam taşıyan bu kullanımda, altı çizilmesi gereken özelliğin; geçişli fiil anlamındaki kalkınmanın- uzun bir süre, toplumun ilerlemesini veya ulusun refahını dile getirmediğidir . Dolayısıyla, söz konusu dönemin literatüründe yer alan iktisadi kalkınma kavramı; bugün bizlere çağrıştırdığı anlamıyla, yaşam standartlarındaki bir yükselmeyi ifade etmemekteydi. İktisadi kalkınma ile kastedilmeye çalışılan olgu insanların değil kaynakların geliştirilmesiydi. Koloni halkının beslenme, sağlık, eğitim gibi gereksinimlerini de dikkate alan; kısacası

"refah" boyutuna da sahip bir iktisadi kalkınma anlayışının kendine yer edinmesi daha yakın tarihli bir gelişmedir (50).

İktisadi kalkınma kavramı, iki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca Marxist literatürdeki kullanımı göz ardı edilecek olursa doğal kaynakların geliştirilmesi, anlamını taşımayı sürdürmüştür. Bununla birlikte, söz konusu döneme ait ilginç bir istisna; Çinli milliyetçi lider Sun Yat-sen'in kavramı farklı şekilde kullanması olmuştur . Sun Yat-sen 1922 yılında The International Development of China (Çin'in Uluslararası Kalkınması) adlı dikkate değer çalışmasında; Çin'in iktisadi kalkınmasını gerçekleştirmek üzere; yabancı sermaye ile desteklenen kitlesel bir program önermiştir. Bu yapıtın, içeriği gereği II. Dünya Savaşı sonrası iktisadi kalkınma literatürünün büyük kısmını önelediği ileri sürülmektedir (50).

1939 yılında, bir "dünya kalkınma planı" önerisinde bulunarak; Sun Yat-sen'in kavramlaştırmasını bıraktığı yerden devralan kişi Eugene Staley olmuştur. Üstelik savaşın patlak vermesiyle birlikte, savaş sonrası dünyaya ilişkin bu tür planların ardı arkası kesilmemiştir. İktisadi kalkınma literatürünün yapıtaşı kavramı olan, "azgelişmişin (underdeveloped) savaş sonrası anlamıyla ilk kez telaffuz edilişi ise; 1942 yılında ILO (International Labour Organisation; Uluslararası Çalışma örgütü) eski üyelerinden VWilfred Benson'a aittir . Ünlü kalkınma iktisatçısı Rosenstein-Rodan ise; daha sonraları, "azgelişmiş"le eşanlamli olarak kullanımı yaygınlık kazanan "gerikalmış'dan (backvvard) 1944 tarihli çalışmasında yararlanmıştır: The International Development of Economically Backvvard Areas (İktisadi Açıdan Geri Kalmış Bölgelerin Uluslararası Kalkınması) (24).

Hemen savaş ertesinde, "iktisadi kalkınma" kavramı; azgelişmiş ülkelerdeki kişi başına gelirin büyümesini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu bağlamda; Arthur Levvis'in kalkınma iktisadının en önemli yapıtlarından sayılan çalışmasının başlığı (The

Theory of Economic Growth (İktisadi Büyüme Kuramı) çok açıklayıcı bir örnektir. Aynı şekilde , Rostow'un The Stages of Economic Growth (İktisadi Büyümenin Aşamaları) başlığı da dönemin kalkınma anlayışına ışık tutmaktadır. İktisadi kalkınma kavramının semantik serüveni 1960'lardan itibaren içerik değişimine uğramış ve böylece günümüze dek uzanan bir dizi çaba sonucu; "iktisadi kalkınma=iktisadi büyüme" özdeşliği sorgulanır/kırılır duruma gelmiştir (50).

Kalkınma kavramı geniş anlamıyla, "teknolojik, ekonomik ve sosyal yapıda köklü bir değişikliği de kapsayacak biçimde ekonominin üretim gücünün artırılması ve ekonomik ve mali dış bağlantıların sürekli gelişmeleri kısıtlamayacak düzeye indirilmesi şeklinde tanımlanabilir" (15).

Kalkınma; toplumsal yapının değişkenlerinin, siyasal otorite tarafından belli politikalarla etkilenecek geliştirilmesi çabası demektir. Bu nedenle kalkınma, ekonomik ve sosyal bilimlerde kullanılan bir terim olarak "siyasi" bir içeriğe sahiptir. Gelişme; bir toplumun çağdaş uygarlık ve teknoloji aşamasının, yapısal özellikleri doğrultusunda hareketlenmesi ve bu hareketlenmenin bir parçası olarak, bireysel yetenek ve becerilerin, davranışların değişmesi demektir. Bu bakımdan gelişme, bir toplumun varsayılan belirli bir yapı içinde süregelen bir evrimdir. Bu nedenle gelişme, sistematik sosyal bilimlere uygun bir kavramdır, oysa kalkınmada norma tik içerik ağır basmaktadır (6).

Kalkınmanın belli özelliklerine dayanılarak soyutlanacak ve gruplanacak yapısal ekonomik, sosyal, kültürel,ve siyasal değişkenlerin değişme sürecinde göstereceği farklılaşmalara göre açıklanması da mümkündür (6).

Ekonomik değişkenler öne alınarak yapılabilecek bir diğer kalkınma tanımı da şöyle olabilir; Fert başına üretimin sürekli genişleyerek ve hızlı olarak artırılması, bir başka deyişle çalışan nüfusun " verim"inin yükseltilmesidir. Verimin artması, sadece

insanın becerisinin artması değil; emeğin, doğal ve inansal kaynakları işleyerek yarattığı birikmiş becerinin yükselmesi demektir. Birikmiş beceri içine sermaye malları, teknoloji, geliştirilmiş çevre koşulları ve ekonomik kurum ve kuralları da dahildir. Bu tanımın daha az soyutlama ile yapılması da mümkündür. Malların ve hizmetlerin üretiminde, ulaştırılmasında, dağıtımında, bütün bunların boyutlarında ve örgütlenmesinde, üretim girdi ve çıktılarının yeni nitelikler ve türler, kapanmasında, üretim faktörlerinin çeşitli sektörler arasındaki dağılımında ve genellikle ekonominin bütünleşmesinde, birey başına düşen reel gelirin artmasında, tüketim kalıplarının değişip karmaşılaşmasında ve fiili çalışma saatlerinin kısalmasında, dış ticaretin ve genellikle dış ilişkilerin önemli artışları ve yapı değişiklikleri göstermesinde köklü ve hızlı değişimlerin ve dönüşümlerin meydana getirilmesi sürecine kalkınma denilmektedir (6).

3.2. Kalkınmanın; Büyüme, İlerleme, Sanayileşme, Modernleşme ve Batılılaşma Kavramlarıyla İlişkisi

Kalkınma (gelişme) kavramının içeriği konusunda bir uzlaşıya varılması geçmişte olduğu gibi, bugün de güçtür. En yalın haliyle; toplumların maddi anlamda ilerlemesi olarak ele alınan kavram üzerinde, özellikle günümüzdeki kalkınma anlayışının kazandırdığı açılımlar sayesinde, tartışmalar sürmektedir. Zira, kişisel/toplumsal refahı artırma yolundaki çabalar, şeklinde genişletilebilecek bir kalkınma tanımının her zaman maddi ilerlemenin araçlarıyla ve sonuçlarıyla bağdaşmayabileceği gerçeği bir yana; kavramı bugüne dek biçimlendiren yaklaşımlar da sorgulanmaya başlamıştır (9).

Sosyal, siyasal ve kültürel değişkenler göz önünde tutularak yapılacak bir kalkınma tanımına, gelişme kavramından gitmek bir anlam kolaylığı sağlayabilir.

Sosyo-kültürel ve siyasal bir gelişme; bir toplumun demografik yapısının. kırsal nüfus, doğum ve ölüm oranlarının, yatay ve dikey hareketliliğin, şehirleşme hızının, aile büküldüğünün, sosyal gruplar arası " birincil " ilişkilerin , sınıflaşmanın, işçi sınıfının, gelir dağılımının, çevre koşullarının, insanın fiziksel ve kültürel gücünün geliştirilmesinin, bilgi birikim ve yayılımının, kuramsal bilgilerin teknolojik bilgilere yer verişinin, devlet kurumlarının sorumluluk alanının artmasının, siyasal katılmanın genellikle kurum ve kurulların ekonomik gelişmeye paralel değişikliklere uğraması demektir. Bu değişikliğin hızı; birbirini izleyen toplum kuşaklarının tutum ve davranışlarında, yaşantılarındaki farklılıkları çıplak gözle gözlenebilecek ölçüde olmalıdır. Gelişmenin sosyal tanımında, ekonomik tanıma bakışla daha fazla bir görelilik vardır. Sosyal yapıdaki değişmeyi etkileyen öğelerin belirlenmesinde öznellik payı da daha belirgindir. Özellikle "gelişme olayı"nın çağdaş uygarlık ve teknolojik aşamanın temsilcisi sayılan toplumlara göre değerlendirilmesi, bu göreliliğe derinlik katmaktadır (9).

Daha önce de belirtildiği gibi; en dar tanımıyla, kişi başına gelir artışına karşılık gelen büyüme ve kalkınmanın özdeş kavramlar olarak ele alınması sıklıkla rastlanan bir olgudur. Kendisine; zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklamayı konu edinmiş bir disiplin (kalkınma iktisadı) söz konusu olduğunda, böyle bir yaklaşım doğal, hatta gereklidir de. Ancak, böyle bir özdeşliğin kalkınmayı tanımlamakta yetersiz kaldığı da açıktır (9).

Sorularını; neden bazı ülkeler yoksul iken diğerleri zengindir, veya; yoksul ülkeler nasıl zenginleştirilebilir, şeklinde ortaya koyan bir kalkınma anlayışı; yanıtlarını, kişi başına gelir artışında (büyümede) buluyor demektir ve bu haliyle de niceliksel bir içeriğe sahiptir. Fakat; iktisadi kalkınmanın, büyümeden daha fazlasını ifade ettiği de ortadadır ve bu farkını da ekonominin yapısındaki niteliksel değişimleri de içermesiyle

göstermektedir. Üretim yapısındaki bazı değişikliklerin (örneğin; sanayinin payı artarken, tarımının düşmesi,) gerçekleşmesine karşılık gelen iktisadi kalkınma, bu tanımıyla, büyümenin bir adım önüne geçmektedir. Dolayısıyla, iktisadi kalkınma söz konusu olmaksızın da büyümenin gerçekleşebileceği önermesi doğrulanmaktadır (24).

Büyüme ile kalkınma kelimeleri çok defa aynı anlamda kullanılarak karıştırılmaktadır. Oysa, bu iki kelime, birbirini tamamlamakla birlikte, farklı anlamlara gelmektedirler.

Farklar şu şekilde sıralanabilir:

- Büyüme, bir ekonomide bazı sınıfların, bazı bölgelerin veya tüm ülkenin gelir artışıdır. Büyümede önemli olan herkesin ve her faaliyet kesiminin gelirlerinde kesinlikle bir artışın beklenemeyeceğidir. Kalkınma ise, bir ülkede herkesin belli bir refah seviyesinden daha yüksek bir refah seviyesine yükselmesi ve üç faaliyet kesiminin, dengeli bir verim artışı sağlamasıdır. Nitekim, kalkınma dendiği zaman ya iktisadi kalkınma ya sosyal kalkınma yada iktisadi ve sosyal kalkınma akla gelir. Kalkınmada önemli olan, herkesin gelirinin ve refah seviyesinin mutlaka yükselmesidir(9).

Büyüme, bir miktar artışı olduğuna göre, bu miktarı daha fazla arttırabilmek için iktisadi ve sosyal yapılarda önemli değişimler gerekemeyebilir. Hatta, iklimin etkisiyle tarımda tahminleri üstünde ürün elde edilebilir. Kalkınma ise, iktisadi ve sosyal yapılarda değişmeyi zorunlu kılmaktadır. Başka, bir deyişle kalkınmada üretim ve gelir dağılımı yöntemlerinde yenilikler beklenmektedir. Çünkü, kalkınma, yapısal bir olaydır. Eğer bu değişimler, gelir dağılımını ve tüketimi etkilemiyorsa kalkınmadan söz edilmeyecektir. Gelir dağılımını ve refah seviyesini olumlu yönde etkiliyorsa o zaman daha düşük kişisel gelirlerden, daha yüksek kişisel gelirlere geçilmiş ve kalkınma başlamış olacaktır.

- Büyüme kantitatif, kalkınma ise daha çok kalitatif bir değişimdir. Geçici her değişme bir parça riziko taşımasına rağmen özellikle ileri ülkelerde bakışlar geleceğe çevrilmiştir. Çünkü, kalkınma inancı ve anlayışı, geleceğe güven kazandırmaktadır. Zihniyet değişikliği, bir bakıma da budur. Yeni üretim biçimleri ile artan verim ve gelirler talebi uyaracak ve böylece tüketicilerin tüketim meyillerini ve davranışlarını değiştirecektir. Artan tüketim eğilimi veya talep, kalkınmanın ve ekonominin uyarıcı, dinamik bir faktörüdür. Büyüme daha çok endojen, kalkınma ise egzogen faktörlere bağlıdır. Çünkü kalkınmada teknoloji transferine ve bu teknolojiyi sağlayacak teknisyenlere ihtiyaç vardır. Ayrıca kalkınmada dış ülkelerin talebi, işbirliği ve dayanışma anlayışı önemli dış faktörlerdir (9).

- Kalkınma makro bir olayda- ve makro bir değişimdir. Büyüme ise hem makrodur hem de mikrodur; yani belli bir bölgede veya belli bk faaliyet alanında olabilir. Bir firmanın büyümesinden söz edilebilir ama bir firma kalkındı denemez.

- Kalkınma daha geniş anlamda olup büyümeyi kapsar.

- Büyüme, iktisat teorisine, kalkınma ise daha çok iktisat politikası alanına girmektedir. Bunun içindir ki. büyüme politikası değil, kalkınma politikası denilmektedir (9).

Bununla birlikte, büyüme ve kalkınma birbirini tamamlayan ve birbiri üzerine etki eden olaylardır. Mesela, kalkınma nasıl bir yapısal değişiklik ise büyümede de bir strüktür değişikliği görülebilir. Büyüme, kalkınmaya zemin hazırlar. Bir büyüme olan nüfus artışı, üretim yöntemlerinde- ve iktisadi stratejilerde yeniliklere doğru gidilmesini zorunlu kılar. Aynı şekilde kalkınma, yapısal değişikliklere yol açmazsa büyüme sınırlanabilir. Öte yandan, yalnızca gelirin yaratılması sürecine değil, paylaşılmasına da odaklanıldığında, büyüme kavramının kalkınmayı açıklamadaki yetersizliği, bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde

ulaşılan yüksek büyüme rakamlarına karşın, yoksul kitlelerin yaşam standartlarında anlamlı düzeyde bir iyileşme sağlanamaması; bir çok iktisatçının kalkınma=büyüme özdeşliğini eleştirmesine yol açmıştır. Özellikle; D.Seers, G.Myrdal, P.Streeten , H.Chenery ve Mahbub ul Haq gibi yazarlar ve ILO gibi kurumlar, kalkınmanın; ekonomik büyüme ve yapısal iktisadi değişiklikten daha faziasını kapsamaması gerektiğinde birleşmişlerdir. Örneğin, D.Seers; iktisadi büyüme ve yapısal değişime ek olarak şu koşulları da sıralamaktadır (50).

Eleştiriler sonucunda; sosyal göstergelerin de dahil edildiği yeni bir kalkınma kavramı biçimlenmeye başlamıştır. Böylece; eğitim düzeyi, bebek ölüm oranı, gazete tirajları, kişi başına kalori tüketimi, doktor başına nüfus veya kişi başına demir-çelik tüketimi vb gibi ölçütler de kalkınmanın ortaya konmasında önemli rol oynamışlardır. Ancak, Szirmai; bazı yazarların işi; büyüme ve kalkınmanın birbirlerine karşıt kavramlar olduğunu iddia etmeye dek vardırıdıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, bir çok yazarın uzlaşıya vardığı görüş, özellikle en yoksul ölkeler söz konusu olduğunda, kalkınmanın büyümeden daha fazlasını kapsamasına karşın, iktisadi büyümenin bir ön koşul olarak önceliğini/elzemliğini koruduğudur, öte yandan, kalkınmanın yalnızca iktisadi bakımdan ele alınmaması; aile yapılarında, davranışlarda, mentalitelerde değişiklik yaratması, kültürel ve demografik değişmelere yol açması olgularının yanı sıra, kırsal toplumda yaşanan dönüşümler ve kentlileşme süreçlerine de ayrı bir önem verilmesi gerektiği konusunda bir görüş birliği sağlanmıştır (50).

Kalkınmanın; ilerleme, sanayileşme, modernleşme ve Batılılaşma gibi kavramlarla ilgisini kuran olguyu ise Szirmai, söz konusu kavramın (kalkınma); özel/belli bir tarihsel dönemde, o dönemin egemen kültür ve iktidarından güçlü bir biçimde etkilenebilmesiyle ortaya çıktığı, şeklinde açıklamaktadır.Bu bağlamda, ilerleme kavramının kalkınma kavramının öncülü olarak değerlendirilmesi de açıklık

kazanmaktadır. Zira, genellikle eşanlamlı olarak kullanılan; değişme, ilerleme, gelişme ve evrim gibi kavramlara yüklenen anlamların ve aralarındaki ayrımların irdelenmesi, konumuz açısından da önemlidir. K. Bock, söz konusu ayrımın önemiyle ilgili olarak, aşağıdaki açıklamayı yapmaktadır:

"Soyut düzlemde ilerleme, gelişme ve evrimi birbirinden ayırdetmek yolundaki çabalar ilginçtir; ne var ki, beşeri olgular üzerine eğilen incelemelerin genelinde bu ayrım henüz yapılmış değildir ve birçok karışıklık da, bu ayrımın gerçekleştirilmiş olduğunu varsaymaktan ileri gelmektedir. Bu [yanılgı] özellikle toplumsal evrim ile organik evrim arasındaki ilişkiler tartışıldığında daha da belirgin olmaktadır. Benzer bir güçlük, çağdaş toplumsal gelişme kavramlarının yanısıra "azgelişmiş" ülkelerde görülen değişimleri açıklamaya çalışan günümüzün çabaları ile 19. Yüzyılın biyoloji biliminin "gelişme varsayımı" birbirine karıştırıldığı zaman ortaya çıkmaktadır."

Değişim sürecinin hep daha iyiye doğru ilerleyen (bugünün geçmişten daha iyi olduğu ve geleceğin bugünden de iyi olacağı , yargısı) bir süreç olarak görülmesi anlamında ilerleme fikrinin; insan eylemine, her düzeyde anlamlı gerekçeler kazandıran zengin bir içeriği olduğunu vurguladıktan sonra L.Köker de değişme, evrim ve gelişmenin, ilerleme ile özdeş kavramlar olmadığına dikkatimizi çekmektedir (50).

"Değişme, en basit tanımıyla, belli bir nesnenin zaman içinde farklılaşması ise, bu farklılaşma uzunca bir zaman boyutunda ard arda sıralanan aşamalar biçiminde görülebilir de, görülmeyebilir de. Zaman içinde birbirini izleyen aşamalardan söz etmek, bu aşamalar arasındaki bağlantıları tesbit etmek, kısaca düzenli bir değişimden söz etmek evrim kavramının kapsamına girmektedir. Ne var ki evrim kavramı bu düzenli değişimin belli bir hedefe yöneldiği, bu hedefin iyiyi veya mükemmeli dile getirdiği, sonraki aşamaların öncekilerinden üstün olduğu anlayışlarını içermez. Dahası, zaman içinde ortaya çıkan farklılıkları gelişme olarak nitelendirmek de çelişkilidir.

Kısacası, ilerleme kavramı, değişimin amaçlı olduğunu, bu amacın iyi ve mükemmel bir durumu dile getirdiğini ifade ederken ağırlıklı olarak değer yüklü veya, daha yerinde bir deyişle, ideolojik bir nitelik taşımakta ve göreceli bir nesnelliği bulunan değişim, gelişim ve evrim kavramlarından ayrılmaktadır." Dar anlamda kalkınmayla (büyüme) özdeş tutulan bir başka kavram ise; sanayileşmedir. İ.Üşür; bu özdeşliğin köklerini Sanayi Devrimi'nde bulmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan üretim artışlarını, tarım sektöründe sağlanan üretim artışlarından ayıran öge; bu yeni üretim artışlarının "sanayiden kaynaklanmasıdır. Dolayısıyla, gerçekleşen "büyüme", sanayi orijinli ve tarımsal üretim artışlarından farklı olarak; hızlı ve sürekli olmuştur. Bu bağlamda; büyümenin itici gücü olarak; sanayi sektöründeki üretim artışları ele alınabilir ve giderek, büyüme ve sanayileşme kavramları birbirinin yerine kullanılabilir hale gelmiştir. Kalkınma sorunsalının bu özdeşliğe dahil edilmesini ise, Üşür, şu şekilde açıklamaktadır: "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktisat yazınında 'iktisadi büyüme' sorunu gündeme geldiğinde, bunun analogu herhalde Sanayi Devrimi'nin bu "büyüme" metaforuydu. Bu kez tartışılmaya başlanan soyut ve genel (iktisadi) büyüme ve/ya da ("az gelişmiş" ülkeler söz konusu edildiğinde) (iktisadi) gelişim oldu. Bunu sanayileşme, "sanayicilik" (industrialism), "modernleşme" vd. çözümlemeler izledi." Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere; modernleşmenin iktisadi hayata yansıması şeklinde de ele alınabilecek bir kalkınma kavramı, yaygın olarak modernleşme ile birlikte anılmakta ve iki kavram arasında ortak referans noktaları ortaya konmaktadır (50).

Modernleşme ve kalkınmacılık kavramlarının ortak referans noktaları ya da iki kavramı birbirine yaklaştıran paralellikleri S.C.Dube , aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

a)Modernleşme kuramı çerçevesinde toplumlar; geleneksel toplum, geçiş toplumu ve modern toplum olarak ortaya konurken, kalkınma iktisadi çerçevesinde; azgelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülke şeklinde ele alınmaktadır.

b) Her iki kavram kapsamında belirlenmiş amaçlara ulaşmak için, belirli tipte bir davranış ve eylem biçimine sahip olunması gerekir.

c) Her iki kuram da gelenekselden moderne veya azgelişmişlikten gelişmişliğe doğru bir hareket sürecine işaret etmektedir.

Benzer bir yaklaşım, Samuel P. Huntington'ın modernleşme ve kalkınma süreçleri arasında kurduğu paralellikle de görülmektedir. Buna göre Huntington; kalkınma için de geçerli olduğu konusunda görüş birliği bulunan, modernleşme sürecinin özelliklerini aşağıdaki biçimde sıralamaktadır (50).

1) Kalkınmayı da içeren bir modernleşme; devrimsel bir süreçtir. Teknolojik ve kültürel sonuçları; avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik tarım düzenine geçişi ifade eden Neolitik Devrim'inkiler kadar önemlidir. Bu kez çabalar; kırsal tarım kültürlerinin, kentsel sanayi kültürüne dönüştürülmesi yönündedir.

2) Hem modernleşme hem de kalkınma süreçleri; karmaşık ve çok boyutlu süreçlerdir. Bir dizi; kökten, davranışsal ve kurumsal değişimi ve yapılanmayı içerirler.

3) Her ikisi de sistemsal süreçlerdir. Bir boyutunda yaşanan değişiklik diğer boyutlarda da önemli yansımalarını bulacaktır.

4) Küresel süreçlerdir. Fikirler ve teknikler; doğdukları merkezden dünyanın diğer bölümlerine yayılırlar.

5) Uzun süreçlerdir. Zaman; hem modernleşme hem de kalkınma için önemlidir. Her ikisini de anında gerçekleştirebilecek bilinen bir yöntem yoktur.

6) Aşamalı süreçlerdir. Tarihsel deneyim; modernleşme ve kalkınma hedeflerine doğru bir hareketin, tanımlanabilir aşamalardan ve alt-aşamalardan geçtiğini göstermektedir.

7) Homojenleştirici (türdeşleştirici) süreçlerdir. Modernleşme ve kalkınma; ileri aşamalarına ulaştıkça, ulusal toplumlar arasındaki farklılıklar azalır ve nihai aşamaya ulaşıldığında da sıfırlanır, ("dünya devleti"ne ulaşılır).

8) Her ikisi de geri döndürülemez süreçlerdir. Geçici kırılmalar ve başarısızlıklara karşın; modernleşme ve kalkınmadan dönüş yoktur.

9) İlerlemeci süreçlerdir. Modernleşme ve kalkınma; istenir olduğu kadar elzemdirler de. Uzun dönemde; hem kültürel hem de maddi bakımdan, insan refahına katkıda bulunurlar (50).

Öte yandan; L.Köker'in, ilerlemeye göre daha az değer yüklü (value-laden) olduğunu iddia etmesine karşın; kalkınma ve modernleşme kavramlarının; anlamlarının ve içeriklerinin, uluslararası politik ve ekonomik güç dengelerince belirlendiği yolunda geniş kabul gören bir kanı mevcuttur. Buna göre; egemen Batı dünyasının empoze ettiği reçetelerin, yegane mümkün kalkınma modelleri olarak ele alınması da son derece doğaldır. Bugünkü varlıklı Batı ülkelerinin tarihsel deneyimlerinden türetilen kalkınma nosyonları; Batılılaşma ve kalkınma kavramlarının da birlikte anılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, tarihin belli bir momentinde egemen olan toplumların koşullarınca belirlenmiş bir kalkınma anlayışı, kaçınılmaz biçimde, değer yüklü olacaktır. Ancak, bunun anlamı; kalkınmayı amaç edinmiş herhangi bir ülkenin, kendi özgül koşullarını ve yapısal özelliklerini göz ardı ederek; egemen paradigmaya kılavuzluk etmiş kalkınma deneyimlerini sorgulamaksızın kopyalamak/benimsemek şeklinde de yorumlanmamalıdır (50).

3.3. Planlı Kalkınma ve Tarihsel Süreçte Kalkınma Yöntemleri

Günümüzde kalkınma ekonomisi ile ilgilenen çevrelerin hemen hepsi, az gelişmişlik sorununun çözümünde kullanılacak en etkin yolun planlı kalkınma olduğu konusunda görüş birliğine varmış gözükmektedir. Gerçekten de, özellikle etkin olmayan yönetim ve kıt kaynakların optimum kullanılamaması gibi sorunları olan AGÜ'ler için planlama, kalkınma yolundaki vazgeçilmez araçlardan biri olmaktadır. Zira bu ülkelerin kalkınma yolundaki çabalarının zarar görmesi, bazen onların tüm umutlarının sona ermesine neden olabilir. Bu nedenle, kalkınmalarını bir an önce gerçekleştirmek çabası ve zorunluluğunda olan gelişmekte plan ülkelerin, kıt kaynakların yüksek bir basın düzeyine ulaştırmaları için koordinasyonları zorunludur (2).

Sonuç olarak; özellikle AGÜ'ler ve hatta piyasa ekonomisinin geçerli olduğu gelişmekte olan ülkelere dahi kalkınmaya yönelik çalışmalar, bir plan ve program dahilinde ve devletin sorumluluğunda yürütülmelidir. Çünkü, özel sektör girişimcisi yalnız doğrudan verimli yatırımlarla ilgilenir. Fakat gelişmekte olan ülkeler bu yatırımlara dışsalılık sağlayan sosyal sabit sermaye yatırımlarını da gerçekleştirmek durumundadırlar. Kalkınma yolunda, planlamanın gerekliliği eğiliminin nedenlerini, tarihteki kalkınma yöntemlerini de gözden geçirerek incelemek gerektiğinde karşımıza şu üç yöntem çıkmaktadır: Marksist yöntem, liberal yöntem ve batı ülkeleri yöntemi (1).

3.3.1. Liberal Yöntemlerle Kalkınma

Liberal yöntem, Marksist yöntemin aksine; özel girişime açık, piyasanın düzenleyici rolüne açık ve devletin kalkınmadaki rolünü minimum seviyede tutan bir yaklaşım içinde hareket eder. Kalkınma yolunda en önemli faktörün özel girişimciler olduğunu savunan Liberal yöntem, özellikle bu özelliği yönünden uygulanabilirliği az bir yöntem olarak gözükmektedir. Çünkü, AGÜ'lerin özel girişimciler konusunda son

derece kısıtlı olmaları nedeniyle yöntem, AGÜ'ler için geçerliliğini daha baştan; kendi ilkeleri ile ortadan kaldırmıştır. Zira, AGÜ'lerde yatırım yapan girişimcilerin bir çoğu yabancıdır ve en çok kazanç getiren alanlara, özellikle de ihracat sanayiine yönelirler. Bu durum da kalkınma yolundaki ülkelerin, yatırımlarını tüm kesimlere, tüm sektörlere yayılmasını engellemektedir. Bunu engelleyen bir başka etken de gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerdeki alt-yapı ve ulaşım olanakları yetersizliğidir. Sektörler arasındaki bu kopukluk, kalkınma düzeyi farklılığı ve hatta kendi aralarında dahi bütünlüğün olmaması liberal yöntemin sağladığı yaratıcılık ve serbestlik gibi avantajların kullanımını kısıtlamaktadır. AGÜ'lerin yapısal özelliklerinden kaynaklanan bu olumsuzluklar, onların dengeli ve sürekli kalkınmalarına engel teşkil etmektedir (1).

Sonuç olarak alt yapı yetersizliği, tarımsal alanda teknik ve verimliliğin çok yavaş gelişmesi ve yabancı sermayenin belirli üretim alanlarında toplanması gibi sorunları olan, ve bununla birlikte ekonominin tüm sektörlerini kapsayan, dengeli ve uyumlu bir kalkınma arzulayan AGÜ'ler için Liberal yöntem etkinlikten uzak gözükmektedir. "Yukarıda anlattığımız liberal yöntem, hemen fark edilebileceği gibi I. Dünya Savaşı öncesi uygulanan liberal yöntemi yansıtmaktadır ki, günümüzde hemen hiç bir ülke bu yöntemi bu şekli ile uygulamamaktadır. AGÜ 'in de kalkınmalarını, anlattığımız şekilde liberal bir yöntemle başarabilme olasılığı bulunmamaktadır " (1)

3.3.2. Batı Ülkeleri Örneğinde Kalkınma

Yukarıda, işleyişini ve aksaklıklarını ortaya koyduğumuz Marksist ve Liberal kalkınma yöntemlerinin, geçmişteki AGÜ'lerin kalkınma sorunlarını çözümleyemeyecekleri ifade edilmişti. Oysa bu analiz ile çelişki oluşturan bir durum var ki, o da günümüz gelişmiş ülkelerinin, kalkınmalarını genellikle Liberal yöntemlerle sağlamış olmalarıdır. Bu çelişkinin açıklanması, liberal yöntemin geçmişin az gelişmiş ülkelerine

uygulanamamasını ve "...AGÜ'lerinin tek umut kaynağı olan planlı kalkınmanın yalnızca, kurumsal değil, aynı zamanda tarihsel bir zorunluluk olduğunu açıklamak gereklidir " (1).

Aşağıda, bu çelişkinin tarihsel süreç içerisindeki nedenleri, müteşebbis, nüfus, gelir ve servet dağılımı dış ticaret ve zaman faktörleri bakımından irdelenmektedir.

Müteşebbis Yönünden: Liberal yöntemin uygulanmasında geçmişle bugün arasındaki farklılıkların başında, iki dönemin Özel girişimcileri arasındaki farklılık gelmektedir. Günümüz AGÜ'lerindeki özel girişimcilerin geçmiştekilerden en büyük farkı kolay, zahmetsiz ve çok kazanç getiren, spekülatif alanlara yöneliyor olmalarıdır ki bu da onları ülke kalkınmasına pozitif katkısı olan etkenler listesinden çıkartmaktadır. Dolayısıyla, geçmişin az gelişmiş, günümüz gelişmiş ülkelerinin yaratıcı ve mücadeleleyi seven özel girişimci tipine günümüzde rastlamak pek mümkün gözükmemektedir.

Nüfus Yönünden: Geçen yüzyılın az gelişmiş, günümüzün gelişmiş ülkelerini, günümüz az gelişmiş ülkelerinden ayıran bir ayrıcalık da dönemin nüfus göstergelerinden kaynaklanmaktadır. Keza geçmişin AGÜ'leri kalkınma hareketine başlarken uygun bir nüfus/kaynaklar oranına sahipti ve kalkınma başlangıcında, yüksek doğumlarının yanında, ölüm oranlarındaki yükseklik nedeni ile nüfus baskısını fazla hissetmemişlerdi. Buna karşın günümüz AGÜ'lerinde bu göstergeler tersine bir seyir izlemekte, bu da bu ülkelerin kalkınamamasında önemli rol oynamaktadır (2).

Gelir ve Servet Dağılımı Yönünden: Kalkınma aşamasında geçmişin az gelişmiş, günümüzün gelişmiş ülkeleri ile günümüz AGÜ'leri arasındaki bir başka önemli fark da gelir ve servet dağılımlarının ilgili dönemlerde tutarsız olmasıdır. Çünkü; geçmişte AGÜ'lerin kalkınmalarını engelleyecek düzeyde bir gelir ve servet dağılımı dengesizliği yaşamamalarına karşın, günümüz AGÜ'lerinde bu dengesizlik (özellikle de küreselleşme rüzgarları ile birlikte) hat safhada yaşanmaktadır. Dolayısıyla, günümüz

AGÜ'leri gibi gelir dağılımı açısından sosyal sınıfları arasında dengesizlik yaşamayan günümüz gelişmiş ülkeleri, kalkınmaya başladıkları dönemde hızlı bir atılım göstermişlerdir. Günümüz AGÜ'leri için ise sadece bu durumun tersini ifade etmek yeterli olacaktır. Kaldı ki bu ülkeler yine günümüz gelişmiş ülkelerinin tersine, kalkınmada son derece önemli sayılan tarımsal kesimden sanayi kesimine kaynak aktarımını da sağlayamamışlardır (2).

Dış Ticaret Yönünden: Günümüz gelişmiş ülkeleri, kalkınma atılımına başlarken çok taraflı bir ticaret sisteminin varlığı, gelişme durumuna geçmekte olan memleketleri sadece kendi kaynaklarına bağlı kılmaktan kurtarmış, gerek mamul maddelerine piyasa bulmak ve gerek ihtiyaç duyduğu tarımsal ve ham maddeleri ithal etmek kolaylığını ve imkanlarını sağlamıştır. Bu koşullar gelişmekte olan ülkelere uluslararası sermaye piyasası kaynaklarının daha rahat ve uygun koşullarda gelmesini sağlıyordu. Ayrıca günümüz gelişmiş ülkelerinin, kalkınma hamlelerini yapmaya başladığı dönemde, kaynaklarını çok uygun koşullarda kullandıkları sömürge alanları mevcuttu. Kısacası, uygun dış ticaret koşulları, sermaye piyasası avantajları ve sömürge olanakları geçmişin AGÜ'lerini günümüzdekilerden ayıran temel özelliklerdendir. Bu farklılıklar bakımından günümüzün AGÜ'lerini incelediğimizde yine geçmişin tersine bir durum ile karşılaşmaktayız. Bundan dolayıdır ki, günümüzün AGÜ'lerinin dış ticaret yönünden de, günümüzün gelişmişlerine göre, uygun olmayan koşullara sahip olması, kalkınma yolunda onlarla aynı yöntemi uygulamasını olanaksız bırakmaktadır (2).

Zaman Yönünden: "Günümüzün gelişmiş ülkeleri, bu gelişmelerini uzun süreli, yavaş ve sabırlı çabaları sonucunda sağlamışlardır. Hatta bu tür ülkelerde kalkınmanın kendiliğinden oluştuğunu söylemekte mümkündür "(1).

3.4. Kalkınma Politikaları

Günümüz dünyasında siyasi, ekonomik ve sosyal alanda boy gösteren hızlı değişimler, her alanda yeni fikirlerin ve yeni oluşumların ortaya çıkmasına neden olmakta' özellikle ekonomik değişimlerden kalkınma ekonomisi de nasibini almaktadır. Son yıllarda gündeme gelen küreselleşme kavramı da bu değişimi fazlasıyla körüklemiş, ülkeler için uygun görülen az gelişmiş, gelişmekte olan, gelişmiş ve hatta süper güç gibi sınıflandırmalar daha da kalın çizgilerle birbirinden ayırt edilir olmuştur. Bu sınıflandırmada üst basamaklarda yer almak isteyen ve coğrafi olarak buna uygun olan ülkeler kendi aralarında siyasi ve ekonomik birlikler kurmaya başlamışlardır. Oysa bu her zaman mümkün görünmemekte, ülkeler, gerek bulundukları jeopolitik konumları itibarıyla gerekse doğal kaynaklara yakınlık ve uzaklıkları nedeniyle gelişmelerinde farklılık göstermektedirler. Dolayısıyla bir taraftan küreselleşme ve bölgeselleşme süreci devam ederken, gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeler bu sürece dahil olamamış, tersine gelişmiş ülkeler ile aralarındaki fark giderek açılmıştır. Ülkeler arasında bu gelişmişlik farklarının doğmasına neden olan bu genel etkenler dışında başka etkenler de vardır. Ekonomik ve . sosyal açıdan kalkınmış ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki farkın kapatılması için çeşitli politikalar üretilmiştir (1).

Özellikle son yıllarda ortaya çıkan küreselleşme kavramıyla birlikte popülitesini artıran ve yine küreselleşmenin neden olduğu ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklılıkları ve AGÜ sorunları ile ilgilenen bir iktisat dalı ortaya çıkmıştır: Kalkınma iktisadı.. Günümüzde özellikle AGÜ'ler ekonomi politikalarını kalkınmaya ve onunla sık sık birlikte telaffuz edilen büyüme odaklamış durumdadırlar. Bunun yanı sıra gelişmiş ülkeler de kalkınmada devamlılık sağlayabilme yeteneklerini geliştirmeye çalışarak kalkınma iktisadına katkıda bulunmaktadırlar. Nitekim, bir ülkenin insanların ekonomik refahları süreklilik arz ediyorsa, gerçek bir ekonomik kalkınma

gerçekleşiyor demektir. Kalkınmanın boyutu ise, başta kişi başı GSMH olmak üzere, sağlık, eğitim (okuma-yazma oranı) ve ömür süresi gibi çeşitli iktisadi göstergelerle ölçülür (2).

Ancak ekonomik literatüründe kalkınmanın konusu ve kapsamını ifade eden pek çok tanım ve teoremin ortak noktası, ekonomik kalkınmanın sadece ekonomik etkenleri değil sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik etkenleri de kapsadığı yönündedir. Bu ön bilgiler ışığında ekonomik kalkınmanın çeşitleri tanımları yapılabilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Bir görüşe göre, "Kalkınma, bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artıştır, refah seviyesinde beliren yükseliştir" (35).

En yalın haliyle ekonomik kalkınma; ekonomik kalkınma; büyüme olayını da kapsayan iktisadi, sosyal ve kültürel yapıdaki gelişme ve ilerlemelerdir, iktisadi faaliyetlerdeki genişlemeyi, işbölümü ve uzmanlaşmanın yayılmasını, teknolojik ilerleme ve yenilikleri, üretim ve verimlilikteki artış gibi değişimleri içeren bu tanım, toplumun sağlık, eğitim ve kültür düzeyindeki ilerlemeyi ve refah seviyesindeki yükselmeyi de ifade etmekte; ve bu bağlamda kalkınmanın insani boyutunu da içermektedir. Kalkınmayı üretim artışları ile ilişkilendiren bir diğer görüşe göre: "Kalkınma toplumda meydana gelen bünye değişimlerini ve buradan üretim hacminde ortaya çıkan büyük artışları gösterir (32).

3.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikası ve Sanayi Kesiminin Etkisi

Kalkınma politikalarının ortaya çıkışından bahsederken, ekonomik ve sosyal kalkınmanın ülkeler arasında farklılık doğurduğundan bahsetmiştik. Bölgesel kalkınma kavramı, işte bu farklılığın sadece ülkeler arasında değil, aynı ülke içerisindeki bölgelerde de meydana gelebileceğini ifade eder. Buradaki bölge kavramından

kastedilen "...bir şehirden büyük fakat ülke topraklarının bütününden küçük olan ve kendine özgü bir takım özellikleri bulunan ülke parçasıdır." Tarih boyunca ülkelerin gelişme dinamikleri farklılık gösterirken, bu farklılıklar, geçen yüzyılın ortalarına kadar sadece sanayileşmiş ülkelerin sorunu olarak kabul edilmiştir. Oysa bugün gelişmekte olan ülkeler ve hatta AGÜ'ler için de aynı sorunların varlığı tartışılmaz bir gerçektir (1).

Bölgesel dengesizlikleri azaltmanın yada ortadan kaldırmanın, ekonomik, toplumsal ve sosyal bazı güçlükleri vardır. Geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, bölgeler arasında göreceli bir denge sağlamak, mal oluşu yüksek olan bazı politikaların uygulanmasını gerektirmektedir. Büyük kentlerde toplumsal mal oluşun yüksek olduğu bilinmekle birlikte verimliliğinde artmakta olması, nüfusun ve ekonomik etkinliklerin bu merkezlerde yığılmasını savunanları, ilk bakışta haklı çıkarmaktadır. Bu nedenledir ki çoğu ekonomistler, büyük kent olgusunu ve aşırı kentleşmeyi, kalkınma sürecinin ilk aşamalarının doğal sonucu olarak görmektedir. Diğer yandan çok büyük kentler ile gelişmiş bölgelerin, kırsal alanlarla az gelişmiş bölgelerdeki genç ve yetenekli insan gücünü emerek, dengesizlikleri arttırdığı ve bu nedenle toplumsal adaleti bozduğu da kuşkusuzdur. Bu linkle, toplumsal adaleti gerçekleştirmek için kalkınma hızından belli ölçülerde özveride bulunmak gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal adalet içinde hızlı kalkınmayı amaçlayan ülkelerin ekonomik mantıklılığa dayanan verimlilik ilkesiyle, toplumsal adalet amacı arasında bir denge sağlamaları gereklidir. Bu ekonomik ve toplumsal amaçlar arasında denge sağlama güçlüğüne, çoğu kez siyasal bir boyut da katılmaktadır. O da, bölgelerin gelişmesini etkileyen yatırımların dağıtılmasında, karar verine mekanizmasını yakından etkileyen siyasal güçlerin ve kuruluşların, bazen dar anlamlı "bölgecilik" ve "particilik" düşünceleriyle, dengesizliği gidermek yerine, arttırmaya yol açmalarıdır. Eşitlik ve dengesizliğin, büyüme sürecinin doğasında olduğu kabul edilse bile, çağımızın geliştirdiği toplumsal refah devleti anlayışı, bu

dengelesizlikler karşısında hareketsiz kalmamayı, yoksul ve zengin bölgeler arasındaki ayırımların hiç değilse bir kesimini ortadan kaldırmayı gerektirmektedir. Gerçekte, W.Isard, ve T. Reiner'in de belirttikleri gibi. "tam bir eşitleştirme politikası" mümkün değildir. Buna karşılık. daha iyi bir eş itliye yönelen bir politika, geçerli sayılabilir. Sorun, bugün içirt ve gelecek için, toplumsal adalet ile ekonomik gelişme elde etmek uğruna, bu ideallerin her ikisinden de ne ölçüde özveride bulunmaya katlanılabileceği, daha başka bir değışle, aralarındaki tercih sorunu olarak görünmektedir (2).

Günümüzde bölgesel dengelesizliklere devlet müdahalesi, hemen hemen her ülkede çok doğal karşılanmakta, ulusal ve uluslar arası kalkınma kuruluşları, bu müdahalenin biçimine ilişkin öneriler ve politikalar geliştirmektedir. Bu yönden, kapitalist ülkelerle sosyalist ülkeler arasında büyük bir ayırım görülmekte, kullanılan araçlar birbirinden ayrı olsa bile, amaçlarda benzerlikler göze çarpmaktadır. Kapitalist ülkelerden Fransa. İngiltere ve İtalya, nüfusu ve sanayi daha dengeli bir biçimde yaymak, aşırı derecede büyüyen başkentlerinin yükünü hafifletmek üzere türlü önlemler aldıkları gibi; Rusya, Çin, Polonya gibi sosyalist ülkelerde de büyük kentler dışındaki gelişmeyi özendirmek , bölgesel dengelesizlikleri gidermek için, önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Bölgelerarası dengelesizliklere devlet müdahalesi; ekonomik, parasal, toplumsal ve yönetsel önlemleri kapsamaktadır. Bunlar, devletçe uygulanan çeşitli politikalarda yer alan ünlemlerdir. Yatırım, vergi, kredi, gümrük, taşıma, kamu hizmetleri ve personel politikaları, bunların başlıcalarıdır. Rasta yatırımın politikası olmak ü/ere, çeşitli politikalardan yararlanarak, bölgelerin gelişmesini sağlayan stratejileri başlıca üç grupta toplamak mümkündür.

a) Birincisi, eldeki kaynakları, ülkenin her yanına eşit olarak dağıtmak, serpiştirmektir. Bunun adına yerleştirme (adem-i merkezîyet) denilmektedir. Ekonomik etkinliklerin merkezde toplanmasının sağladığı ekonomik üstünlükler ve alt yapı

üstünlükleri bu serpiştirme politikasının, ekonomistlerce eleştirilmesine, savurganlık sayılmasına yol açmaktadır.

b) İkincisi, yatırımların, belirli büyüme kutuplarında, yada çekici merkezlerde yoğunlaştırılmasıdır. Bu büyüme kutuplarının, geri kalmış bölgeler içinde seçilmesiyle; hem yığılmanın yararlarını elde etmeğe, hem de bölgesel dengesizlikleri, hafifletmeye olanak vardır.

c) Üçüncü grup politika da, geri kalmış bölgelere, bazı yatırımlar açısından öncelik tanınmasıdır. Bunlar ya kamu hizmeti yatırımları, ya kalkınmaya dolaysız bir biçimde etki yapan ekonomik yatırımlar, yada her ikisinin karışım» bir nitelik taşıyabilir(2).

Bu strateji türlerinden son ikisi, hem ekonomik gelişmeyi, hem de toplumsal adaleti, her ikisinden de büyük özveride bulunmaya gerek kalmadan gerçekleştirdiği için son zamanlarda, daha çok tercih edilmektedir. Büyüme kutuplarında yoğunlaştırılan yatırımların; hem ekonomik, bir başka deyişle üretken, hem de alt yapı yani hizmet yatırımları olması genellikle kabul edilmektedir. Oysa, geri kalmış bölgelere yalnız kamu hizmetleri harcamalarında öncelik verilmesi, üretken yatırımlar yönünden ise , her ülkede aynı ilkenin kabul edildiği görülmektedir (2).

"... son çeyrek yüzyılda bölgesel dengesizliklerdeki artışta, ekonomik işleyişi tümüyle piyasanın sihirli ellerine bırakma eğiliminin önemli bir payı vardır. Burada özellikle vurgulamak gerekir ki; bu dengesizlikleri, bölge tanımını dar ya da geniş kapsamlı tutmamıza bağlı olarak kıtalar arası, ülkeler arası, ülke içi, bölgeler arası, kentler yada semtler arası çarpıcı bir şekilde gözlemleyebilmek olanaklı olmuştur. Bu durum geniş çevrelerde hoşnutsuzluk ve huzursuzluğu artırırken, çeşitli çevrelerde de. bölgesel politikalara ağırlık verilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir " (17).

Bölgesel kalkınma ekonominin top yekun kalkınmasından bağımsız tutulmamalıdır. Çünkü, bir bölgenin kalkınması, bölgelerin birleştirilmiş hali olan ülkenin de kalkınması anlamına gelir. Gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin bazı bölgeleri sanayileşmiş ve gelişmiş bölgeler iken, bazı bölgeleri geri kalmıştır. Bir ülkede, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının, nüfusun, tarihi ve kültürel farklılıkların bölgesel yoğunlaşması, hem bölgesel farklılığın ortaya çıkmasının hem de o ülkenin bölgesel kalkınmaya yönelmesinin temel sebepleridir. AGÜ'ler ve gelişmekte olan ülkeler ise kıt kaynakları nedeniyle bölgeler arası dengeli kalkınma politikasını yeteri kadar uygulama imkanı bulamamakta ve bu, onlarla gelişmiş sanayi ülkeleri arasındaki farkı daha da genişletmektedir. Ayrıca "üretim faktörlerinin kıt olması ve rasyonel kullanılması gereği, bölgeler arasındaki dengesizliği derinleştirmiş, nüfusun ve sanayinin belli merkezlerde toplanması, şehirleşme, çevre, altyapı, trafik gibi sorunları beraberinde getirmiştir" (33).

Artık günümüz kalkınmış ülkelerinin yaptığı, ülkenin her köşesinde ekonomik ve sosyal gelişmeye öncelik vermektir. Söz konusu ülkelerin bu yöndeki çabaları, geri kalmış bölgelerinin kalkınmasını sağlamak ve bu yolla ülkedeki toplumsal huzura ve ekonominin dengeli gelişmesine katkıda bulunması bakımından gerekli görülmektedir. Bu da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin olduğu kadar, gelişmiş ülkelerin de bölgesel kalkınmaya ağırlık veren kalkınma politikaları uygulamaları gerektiğinin göstergesidir. Buna göre, bir ülkenin gerçek anlamda dengeli kalkınması, kalkınma potansiyeli olan bölgelerini kalkınma programlarına alarak, onları kalkınmaya zorlamak suretiyle gerçekleşebilir. Bu da mevcut bölgeleri kalkınmaya teşvik etmek ve yeni potansiyel bölge oluşturmakla olacaktır. Özellikle az gelişmiş bölgelerinin kalkınmaya katkısını sağlamak için kalkınmanın lokomotif olacağı sanayi sektörlerinin söz konusu sektörlerle kurulması gerekmektedir. (1).

3.4.2. Kırsal Kalkınma Politikası

Bölgesel kalkınma politikası konusunda, kalkınma yolundaki en önemli rolün, tarımdan çok, az gelişmiş bölgelerdeki stratejik sanayi yatırımlarının olduğu açıkça vurgulanmıştır. Bu çerçevede yapılan analizlerde, tarımsal üretimin büyük bir kısmının yurtiçi ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğu tespit edilmiş; sanayi ile karşılaştırıldığında, tarıma dayalı kalkınmanın daha basit bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır. Oysa son zamanlarda çeşitli ülkelerdeki uygulamalar göstermekte ki yüksek verimliliğe dayalı bir tarım stratejisi sanayileşmek için oldukça etkili bir silahtır. Tarım kesiminin, verimliliğinin yüksek olması halinde, ekonominin tüm bölgeleri ile birlikte kalkınabilmesinde stratejik bir yeri olduğu anlaşılmıştır (1).

İktisadın biliminin doğmasına neden olan kıt kaynakların verimli kullanılması sorunu, özellikle bu dertten muzdarip olan AGÜ'ler için kalkınma yolunda en önemli engellerden biri, belki en başındakidir. Nitekim AGÜ'lerin zaten ,kıt olan kaynaklarının verimsiz kullanımı, onların kalkınma umutlarını azaltır veya ortadan kaldırabilir. Söz konusu kaynakların verimli kullanımı ise insana yapılan yatırımlarla mümkün olacaktır. İnsan sermayesinin verimli kullanılması konusu ise özellikle tarımdan sanayie geçiş dönemindeki ülkelerde daha da önem kazanmaktadır. AGÜ ekonomilerinin hemen hepsi tarıma dayalı ekonomilerdir. Bu ülkelerde toplam üretim içerisinde tarımın payı yüksektir ve nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu suretle kalkınma yolunda stratejik bir öneme sahip olan tarım sektörünün verimli kullanılması AGÜ'ler için ayrı bir önem arz eder (33).

Bu durum insanoğlunu, kır-kent arasındaki ince çizgiyi daha iyi anlaması zorunluluğunu doğurmuştur. Kır ve kent arasındaki ilişki insanlığı kalkınma sorunuyla yüz yüze bırakmıştır. Bu noktada "genel kalkınma" yanında bir de "köy kalkınması" daha genel bir ifade ile de "kırsal kalkınma" sorununu gündeme getirmiştir. Kırsal alana

ilişkin koşulların doğru analiz edildiği, çözümlendiği ve buna bağlı olarak gerçekçi ve sistematik modellerin geliştirildiği, kalkınma yaklaşımının toplumsal siyasal, sektörel ve kültürel gerçeklerin de dikkate alındığı yaklaşımlar daha başarılı olabilmıştır. Kırsal kalkınma politikasının gerekliliğini savunanların yanı sıra; bu politikanın, sanayileşme yanlısı politikaların ekonominin tüm alanlarında aynı düzeyde kalkınma ve yüksek yaşam standartları sunmakta başarısız olması sonucu bir alternatif olarak gündeme getirildiğini belirten görüşler de vardır. Ancak ekonomik gelişmelerden anlaşılmaktadır ki, kalkınma aşamasında sanayiye ya da tarıma mı yoğunlaşmak gerektiğinden çok, tarım ve sanayinin kalkınma yolunda birbirini tamamlayan değişkenler olduğunu gösteren kanıtlar artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında günümüzdeki sorun, hem sanayi hem de tarımsal kalkınmayı kapsayacak bir kalkınma planının nasıl tasarlanacağı ile ilişkilidir.(1).

3.4.3. Sürdürülebilir Kalkınma Politikası

Bölgesel ve kırsal kalkınma politikaları, genel anlamda ekonomik kalkınmayı, onun sadece iktisadi ve sosyal yanlarını ele alarak, neden ve sonuçlarıyla incelemişler ancak her iki görüşte ülkelerarası rekabetin gelecekteki boyutlarını hesaba katmamışlardır. Zira, günümüzde benimsenmiş olan iktisadi kalkınma modellerinin hemen hepsi, günümüz dünyasının önemli sorunlarından olan çevresel kirlilik ve doğal kaynakların deformasyonunu ele almadan, kalkınmaya dönük rekabette sınır tanımayan modellerdir. Ekonomik kalkınma ve büyüme kaygısı olan ekonomiler de kalkınma programlarında önceliği üretimle ilgili değişkenlere vermişler, gerek sanayi üretimi, gerekse tarımsal üretime destek veren bu modellere çanak tutmuşlardır. "Uzun dönemde çevresel kaliteyi de dikkate alan tek kalkınma modeli kaynakların israf edilmeden, optimum kullanımını amaçlayan sürdürülebilir kalkınma modelidir. Sürdürülebilir

kalkınma; ekolojik denge ile ekonomik büyümeyi birlikte ele alan, hem doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayan hem de çevresel kaliteye önem veren bir kavramdır" Burada sürdürülebilirlik kavramından kasıt, doğal kaynakların sona ermesini engellemek, ekolojik dengeyi korumak, gelecek nesilleri de düşünmek suretiyle ve kaliteli bir çevre anlayışıyla kalkınmayı devamlı kılmaktır. "Bir ülkede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi ekolojik sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir" (29).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında dört anahtar kavram vardır:

- Yoksulluk ve mahrumiyetin giderilmesi,
- Çevre kalitesini artırıcı kalkınma,
- İnsana önem veren kalkınma,
- Kurumsal değişim, yani her kademedeki kararlarda ekonomi ve ekolojiyi birleştirme.

"Sürdürülebilir kalkınma anlayışının bu dört anahtar kavramıyla birlikte, kırsal kalkınma projelerine yerleşmeye başlaması ülkeleri daha çevreci, daha fazla insana önem veren ve refah düzeyini artırıcı politikaların uygulanması sonucunu ortaya çıkarmıştır." Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınmanın kapsamının evrensel boyutlarda olması, ülkeleri ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirme aşamasında sosyo-ekolojik duyarlılığa sahip olmaya zorlamaktadır. Bu duyarlılığın harekete geçirilmesi geciktirildikçe, toplumların sürdürülebilir kalkınma olgusundan faydalanması ve çevresel kalitenin yakalanması da gecikecektir. Nitekim özellikle AGÜ'lerdeki kaynak yetersizliği ve ekonomik kalkınmanın bu ülkelerdeki önceliği sürdürülebilir kalkınma politikasının uygulanabilirliğini azaltmaktadır. Bu durumda sürdürülebilir kalkınmayı vazgeçilmez kılmak için yapılması gereken sürdürülebilir kalkınma politikasını içi boş

ve etkinsiz bir amaç olmaktan kurtarmak; eşgüdüm ve sivil inisiyatiflerin katılımı ile eyleme dönüştürmektir (29).

3.5. Beşeri Kalkınma ve Beşeri Kalkınma İndeksi

Ülkelerin kalkınma stratejilerinin ve sosyo-ekonomik yapılarının farklılığı nedeniyle, kalkınma ölçütü olarak tek bir kriterin kullanılması ve kalkınmışlığın bu kriterle dayanarak yorumlanması hem sağlıklı hem de zor bir değerlendirme olacaktır. Ancak-'günümüzde dahi, halen bu yolla yapılan birçok değerlendirme vardır. Bu değerlendirmelerin dayandırıldığı ölçüt ise ölçümlerinde veya ölçümlerde kullanılan tekniklerdeki tüm farklılıklara rağmen genellikle GSMH veya benzer nicel kriterler olmaktadır. Oysa ekonomik kalkınmanın salt olarak nicel kriterlere dayandırılmaması gerektiği görüşü bir çok ekonomik çevrede geçerlilik kazanmış; kişi başına düşen doktor, hemşire ve öğretmen sayılarıyla gibi nitel kriterler de kalkınmışlığın göstergesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yine de kalkınmışlığı sınavacak faktörlerin çeşitliliği, bunların niteliği ve ölçülemeyen değerleri tam olarak ifade edememeleri düşünüldüğünde, kalkınmışlığın ölçülmesindeki zorluk daha da net olarak ortaya çıkmaktadır. İşte bu zorluk, kalkınma iktisatçıların günden güne karmaşık bir hal alan kalkınma iktisadına olan ilgilerinin artmasına neden olmuş, ekonomik kalkınmanın özellikle nitel boyutuyla tartışılmasını sağlamıştır (1). "Kalkınma, bir toplumun reel milli gelirinin devamlı ve kümülatif bir biçimde artışı sağlayan, sosyal, kültürel ve politik değişkenlerin bileşimi olarak tanımlandığında, bu kavramın merkezine insan faktörü yerleşmektedir." Bu da kalkınma çabalarının, ancak sağlıklı bir beşeri kalkınmanın sağlanmasıyla sonuç bulacağını ifade eden bir yaklaşımdır. "Beşeri kalkınma insanların seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmakta ve sonsuz tercihler yerine bunlardan sadece üçü üzerinde durmaktadır: Uzun ve sağlıklı bir ömür,

bilgi edinmek ve asgari geçim standardı için gerekli kaynaklara erişmek". Buna göre, beşeri kalkınma, bireylerde davranış değişikliği yaratarak, kalkınmanın sosyal boyutuna etki etmek suretiyle, üretim aşamasındaki bir girdi olarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlar. Kalkınma olgusuna insani bir çerçeveden bakan bu anlayış, aynı zamanda kalkınmışlık kriterleri için önemli değişiklikleri işaret etmektedir. Bu değişikliklerin temelinde yatan felsefe, kalkınmışlık ölçütünde ekonomik kriterler ile, onun kadar önemli ve etkili olan sosyal ve siyasal göstergeler arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya çıkarılmasıdır. Bu göstergelerden bazıları, kişi başına düşen doktor, hemşire ve öğretmen sayılarıyla, okur-yazarlık oranı, doğuştan hayatta kalma ümidi, bebek ölüm oranı, günlük alınan kalori miktarıdır. Belirli dönemlerde, çeşitli kuruluşlar tüm bu göstergeleri kapsayan ve ülkelerin ne düzeyde kalkınma gerçekleştirdiğini gösteren endeksler hesaplamaktadır. Beşeri Kalkınma İndeksi, Siyasi Özgürlükler İndeksi ve Hayatın Fiziksel Kalite İndeksi bu çalışmalardan bazılarıdır (1).

Beşeri kalkınma indeksi, "üç boyutu ifade eden indekslerin bir indekse indirgenmesiyle oluşturulmakta ve ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösteren önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir." Beşeri kalkınma indeksi, birinci boyutta, bireylerin sağlık ve beslenme konularında aldığı hizmetlerin kalitesi ile uzun ve sağlıklı yaşam arasındaki doğru orantıyı ortaya koymakta ve bunun ölçütü olarak da ortalama yaşam beklentisini dikkate almaktadır. Beşeri kalkınma indeksinin ikinci boyutu, kalkınma için bir başka önemli gösterge olan eğitimidir ve indeks içerisinde okur-yazarlık ve okullaşma oranı gibi kolay hesaplanabilir ölçütlerle ifade edilmiştir. Beşeri kalkınma indeksinin üçüncü ve ölçülmesi en zor olan boyutu ise iyi bir yaşam sürebilmek için gerekli kaynaklara sahip olabilmektir. Bu boyutla ilgili sağlıklı verilere ulaşmanın zorluğu.nedeniyle, iyi yaşam sürebilmek için gerekli kaynaklara sahip olabilmenin ölçütü olarak ülkelerin ortalama gelir düzeyleri hesaplanmaktadır. Bu işleme ışık tutan

ölçüt ise satın alma gücü parkesine göre hesaplanmış kişi başına düşen gerçek GSMH olmaktadır. GSMH ölçütü gelir kaynağı kriterini tam ve doğru olarak yansıtamamaktadır, ancak mevcut veriler ışığında en iyi sonucu yine bu gösterge vermektedir. Bu eksikliği gidermek üzere beşeri kalkınma indeksinin alt indeksleri (beşeri kalkınmanın kadın-erkek arasındaki dağılımı, kadının ekonomik ve siyasi yaşamdaki durumunun dağılımı, fakirlik dağılımı) ile "gelirin ve iktisadi büyümenin yıllar itibarıyla gelişimi, eğitim ve sağlık göstergelerinin gelişimi, ekonomik performans, bilgi akımı, çevre sağlığı, enerji kullanımı, suç oranları ve demografik göstergelere yer verilmektedir." Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı, 1990 yılından bu yana her yıl Beşeri Kalkınma İndeksi adı altında, beşeri sermaye ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ve ülkelerin gelişmiş düzeyleri hakkında sağlıklı bilgiler veren bir çalışma hazırlamaktadır (1).

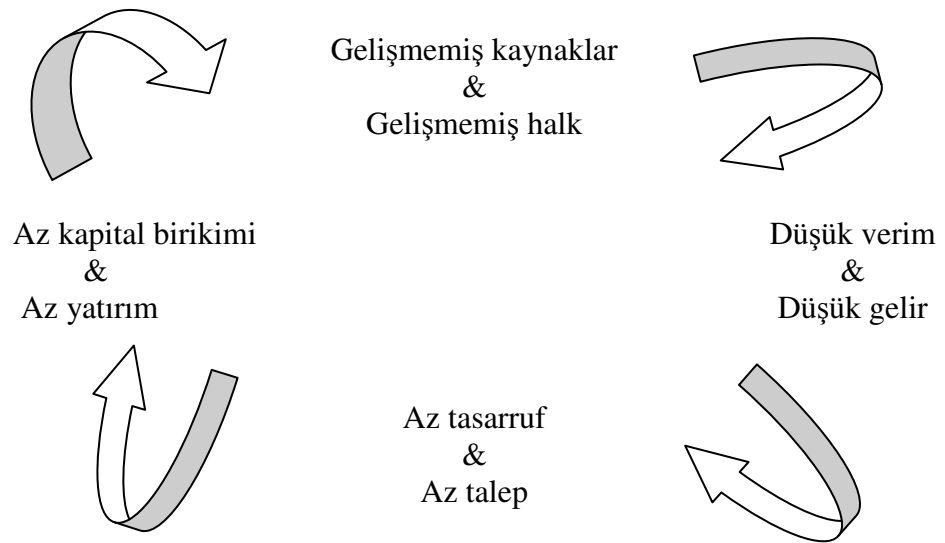
3.6. Az Gelişmiş Ülkeler ve Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Önemi

Yeryüzündeki bütün ülkelerin aynı gelişmişlik ve refah düzeyi içinde olmadığı bilinen bir gerçekken, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan küreselleşme kavramıyla farklılığın çarpıcı boyutlara ulaşması bu gerçeği göz ardı edilemez bir unsur haline getirmiştir. Bu çerçevede, kalkınma yönlü çalışmalarını hızlandıran iktisatçılar ile Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok kuruluş ülkeleri kalkınma düzeylerine göre genellikle şu şekilde sıralamışlardır:

- Düşük gelirli ülkeler
- Alt-orta gelirli ülkeler
- Orta-orta gelirli ülkeler
- Üst-orta gelirli ülkeler
- Yüksek gelirli ülkeler

Ekonomilerin kalkınmışlık düzeylerinin sadece kişi başına düşen milli gelir göstergesiyle ölçülmesi elbette sağlıklı değildir. Bir ülkede ekonomik kalkınmadan söz edebilmek için, bu göstergedeki nispi ilerlemeye ilave olarak, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıda önemli gelişmeler kaydedilmelidir. Gelişmiş ülkeler bu değişimleri geçmişte göstermiş ve bunun sonucunda da kişi başına gelirlerinde ve halklarının refahında yükseliş yaşamışlardır. "Bu koşulların yeterince gerçekleşmediği, üretim kapasitesinin gelişmediği, geleneksel ilişkilerin sürdüğü ülkeler ise az gelişmiş ülkelerdir." (1).

Dünyadaki ülkeler arasında yerleri oldukça fazla olan AGÜ'ler arasında tarihi, kültürel, ekonomik, sosyal ve politik farklılıklar olmasına karşın, bu ülkelerin bir çok da ortak özelliği bulunmaktadır. Bu özellikleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür. Kişi başına milli gelirdeki düşüklük: AGÜ'lerin ülkelerin temel-ortak özellikleri kişi başına düşen milli gelir düzeylerinin azlığıdır. Bu durum, kalkınma politikası güden AGÜ'lerin bir kısır döngüye girmesine neden olmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Az Gelişmiş Ülkelerdeki Kısır Döngü

"Az gelişmiş ülkelerde yoğun yatırım yapılamamaktadır. Zira bu ülkelerde uygulanan siyasetler yatırıma yönlendirilebilir kaynakların bir kısmının [kısmının] dışarıya, gelişmiş ülkelere transferine yol açmakta, kalanının da ülke içinde lüks tüketimde ve gereksiz harcamalarla israf edilmesini sağlamaktadır." (42).

Tarıma dayalı ekonomi: AGÜ'lerin ekonomileri genellikle tarıma endeksli ve tarımın ülke ekonomisindeki yeri oldukça yüksektir. Ancak ülke topraklarında ve ekonomisinde bu kadar büyük bir yer kaplayan tarımdaki verimsizlik milli gelirdeki büyümeyi olumsuz etkilemektedir. AGÜ'lerde, başta sanayi olmak üzere, diğer tüm sektörlerde gelişmişlik düşük seviyelerde olduğundan, tarım sektörüne aşırı bir işgücü yığılması olmakta ve bu da gizli işsizlik ve mevsimsel işsizlik gibi sorunlar nükseder (2).

Hızlı Nüfus Artışı: AGÜ'lerin benzer özelliklerinden biri de hızlı nüfus artışı ve bunun getirdiği olumsuz sonuçlardır. Bu ülkelerde aile planlaması bilincinin yerleşmemiş olması tarımla geçinen halk açısından çocuğun bir işgücü potansiyeli olarak görülmesi ve diğer sosyal nedenler, doğurganlığın yüksek olması sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu durum, ülke genelindeki tasarrufların azalmasına ve eğitim, sağlık ve konut gibi verimliliği düşük yatırımların artmasına yol açmıştır. AGÜ'ler açısından hızlı nüfus artışı sorunu beraberinde kötü beslenme, çocuk ölümleri, sakatlıkların fazlalığı, yetersiz eğitim ve yetersiz işsizlik gibi sonuçlarda ortaya çıkarmaktadır. Düşük eğitim Düzeyi: AGÜ'lerde, üretim faktörlerinin verimli kullanılamaması ile de yakından ilişkili olan eğitim sorunu hat safhaya ulaşmakta, okuma-yazma bilme oranının düşüklüğü, eğitim almış eleman sayısının azlığı gibi sonuçlar vermektedir. Bu durum kalkınma yolundaki AGÜ'lerin beşeri sermayelerini kendi lehlerinde kullanamamaları sonucunu ortaya oymaktadır. Yapısal Düalizm : "Azgelişmiş ekonomiler, «düal (iki) karakterli» ekonomilerdir Yani bu ekonomilerde

bir taraftan sanayi ülkelerinin piyasa yapısına, ileri teknolojisine, modern organizasyonuna rastlanacağı gibi," bunun tam tersi durumlara rastlanmaktadır Başka bir deyişle büyük şehirler içerisinde kırsal yerleşimlere ve kırsal kültür yapısına rastlanabileceği gibi, belli kırsal alanlarda da gelişmiş bölge özelliklerine rastlamak mümkündür. AGÜ'ler arasındaki düalizm, büyük şehirler ile kırsal bölgeler arasındaki büyük gelişmişlik farkının da bir sonucudur. Düalizm nedeni ise, kalkınma yolunda kıt kaynakların kullanımı için belirli yerlere öncelik verilmesidir(1).

3.7. İktisadi Kalkınmayı Belirleyen Özellikler

İktisadi kalkınmayı belirleyen özellikler şu şekilde sıralanabilir"

- İktisadi kalkınma, bir yapı değişikliği, yeni bir yapıdan diğer bir yapıya geçiştir.
- İktisadi kalkınma, belli bir düandan, daha iyi bir durum doğru yönelen dinamik bir harekettir,
- İktisadi kalkınma, kişi basma düşük gelir düzeyinden daha yüksek bir gelir düzeyine veya negatif olan bir büyüme hızı düzeyinde daha yüksek bir büyüme hızına geçiştir.
- İktisadi kalkınma, üretim faktörlerinin yeni bir bileşimi veya yeni bir üretim fonksiyonu ile emeğin verimini arttırmaktır,
- İktisadi kalkınma, alışkanlıklarda, inançlarda, davranışlarda ve zihniyette bil" değişmedir,
- İktisadi kalkınma,eğitim anlayışının da değişmesidir, iktisadi kalkınma, bir bakıma da reel gelir artışıdır(6).

3.8. İktisadi Kalkınmanın Amacı

İktisadi kalkınmanın belli başlı amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Kişisel reel gelirleri arttırarak her türlü ihtiyaçları daha kolay gidermeye çalışmak,
- Yeni bir yatırım zihniyeti yaratarak büyüme hızının yükselmesine rol oynamak.
- Ülkeye iktisadi bağımsızlık kazandırmak,
- Sanayileşmiş ve ileri ülkeler karşısında rekabet edebilecek güce ulaşmaya çalışmak,
- Daha fazla boş zaman ile insan ömrünü arttıran yeni bir hayat anlayışı getirmek,
- Toplumların uzun yıllardan beri kazandığı kültür değerlerini sürdürmek,
- Ülkelerarası ulaşım, haberleşme gibi hizmetlerden herkesin yararlanmasını sağlamak (6).

3.9. Sosyal Kalkınmanın özellikleri

Sosyal kalkınmanın beş özelliği bulunmaktadır:

- Sosyal kalkınma, gelir dağılımındaki büyük farklılıkları mümkün okluğu kadar gidermektir,
- Sosyal kalkınma, kişiye gelir artışları yanında, daha iyi bir konut, daha iyi sağlık koşulları, daha iyi ulaşım, daha iyi eğitim ve kültür gibi birçok hizmetler vermektir.
- Sosyal kalkınma, herkese en azıdan zorunlu ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilecek imkanlar hazırlamaktır .

-Sosyal kalkınma, kişi başına ortalama tüketim eğilimini yükseltmek yani kişisel gelirleri arttırmaktır,

-Sosyal kalkınma, kişisel ve kollektif düzeyde sosyal ve beşeri ilişkileri, sosyal dayanışmayı, karşılıklı saygınlığı arttırmaktır (1).

Aslında Sosyal kalkınma ile iktisadi kalkınma birbirini tamamlamaktadır. Bir üretim arlısı hem iktisadi hem de sosyal yönü ile karşımıza çıkabilir. Yatırını, milli gelir ve ücret artışları refah düzeyini yükselten faktörlerdir. Bundan dolayıdır ki, iktisadi kalkınma. Sosyal kalkınmadan önce ortaya çıkmaktadır. Üretimden sonra gelir dağılımına yönelmek, daha doğru bir davranıştır (6).

Öbür yandan, her kalkınma hamlesi, iktisadi ve sosyal dengeyi bozduğu için kalkınma hareketleri düzensiz hareketler halini almıştır. Aynı biçimde kalkınma artık şansa ve tesadüflere değil, bilince, iradeye ve belli amaçlara dayanmaktadır. Bugün kalkınana çabasında bulunan ülkelerin geçirdikleri tecrübelerden yararlanılabilmektedir (1).

3.10. Geri Kalmış Bölgelerin Kalkındırılması için Kullanılan Araçlar

- İç göç politikası, az gelişmiş bölgelerin gelişmesine yardım edilme yolu olarak kullanılabilmektedir. Az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere ve ülke dışına olan nüfus hareketleri, gizli işsizlik koşulları altında, bölgede bir gelir artışına yol açtığı halde, nüfusu zaten yoğun olmayan bölgeler için bu bir kayıp sayılmaktadır. Bu nedenle geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, gizli işsiz de olsa fazla nüfusun kendi bölgesinde iş olanaklarına kavuşturulması ile sağlanmasına çalışılmalıdır. Devletin, ekonomik ve toplumsal altyapı için yatırım yapması, diğer bir yoldur, Ekonomik ve toplumsal altyapı için yapılan yatırımlar arasında bağ kurulması, altyapı yatırımlarının yerel gelirleri artırıcı bağımsız bir etmen olmaktan çok, yeni ekonomik etkinlikleri kamçılayan bir

kaldıraç olarak kullanılması ve son olarak bunların, bölge için hazırlanacak uzun vadeli bir gelişme sürecinin bir parçası olmalarında da zorunluluk vardır. Geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi, bu konuda başvurulabilecek bir diğer yöntemdir. Bu bölgelerin sanayileşmesine yarayan önlemler, dolaylı ve dolaysız önlemler olmak üzere iki kümede gözden geçirilmektedir (6).

Dolaysız önlemler, bölgenin sanayileşmesini hızlandırmak için kamu kuruluşlarınca doğrudan doğruya kullanılan bazı araçlardan yararlanılmasıdır. Ekonomik yaşamda, kamu kesiminin önemli rol oynadığı ülkelerde, ekonomik kamu girişimleri, geri kalmış bölgelere kolaylıkla yönelebilmektedir. Devlet, az gelişmiş bölgelere, kendi yatırımlarında öncelik tanıyabileceği gibi, özel girişimin yatırımlarını sermaye yardımlarıyla destekleme yolunu da seçebilmektedir.

Diğer yandan devlet, kimi dolaylı önlemlerle de, az gelişmiş bölgelerin sanayileşmesini özendirmekte, yeni ekonomik girişimlerin verimliliğini etkileyen önlemler alabilmektedir. Bu dolaylı önlemler, genellikle mali nitelikte olan önlemlerdir. Düşük faiz ile kredi sağlama ve ucuz kredi imkanlarını temin eline bu kolaylıkların başında yer almaktadır. Ayrıca yeni kurulmuş girişimlerin vergi yüklerinin hafifletilmesi de, dolaylı özendirme önlemlerindendir (6).

Türkiye'de planlı kalkınma döneminde her Hükümet tarafından geri kalmış bölgeleri kalkındırmak ve yöre halkının sosyo- ekonomik refah düzeyini yükseltmek için çeşidi alanlarda pek çok özendirme önlemleri alınmış ise de bunlar; koordineli ve zamanında icraya dönüşür duruma getirilemediğinden ve uygulananlarda yeterli etkinlikte takip ve kontrol edilemediğinden uygulama beklenen ölçüde başarılı olamamıştır (6).

3.11. Metropoliten Bölgeler İçin Kullanılan Araçlar

Anakent bölgelerinin nüfusunun seyrekleştirilmesi için kullanılan araçlar, "olumsuz " nitelik taşıyan araçlardır. Bunlar, fazla gelişmiş bulunan bölgelerin büyüme hızını yavaşlatmayı amaçlamaktadırlar. Birçok ülkenin deneyimi, sanayinin ve nüfusun gelişmiş bölgelerde yığılmasını önlemekte kullanılan araçları pek etkili olmadığı ortaya koymuştur. Kalabalık bölgelerin nüfusunu dağıtmakla kullanılan iki olumlu araçtan biri. gelişmiş bölgelerdeki ekonomik ve toplumsal etkinliklerden bir bölümün, başka bölgelere aktarılmasıdır. Bu önlem , geri kalmış bölgede yerleştirilecek firma için riskli ve transfer gideri yüksek olan bir yoldur, ikinci araç ise, çok büyük kentler çevresinde yeni ve uydu kentler yaratarak, nüfusu dağıtmaktır (6).

3.12. Bölgesel Farklılıkların Dinamiğini Oluşturan Ana Unsurların Tespiti

- Ülkede bölgeler arasında mevcut gelişme farklarını yaratan coğrafi, ekonomik ve sosyal faktörlerin tespit edilmesi,
- İl veya daha küçük ölçekli bir idari birimden başlayarak benzer faktörler tarafından etkilenen idari birimlerin bir araya getirilmesi
- Bu bir araya getirilen idari birimlerin Alt Bölgeler olarak birleştirilmesi ve sınırlarının çizilmesi (1).

3.13. Makro Politikaların Etkilerinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi

Ülkenin diğer geri kalmış bölgelerinde veya kalkındırılması amaçlanan bölgesinde; önceden alınmış, tespit edilmiş ve uygulamaya sokulmuş olan politikaların uygulama sonucu ortaya getirdiği etkilerin neler olduğunun saptanması; sonrasında yapılacak benzeri çalışmalar için önemli görülmektedir. Uygulama öncesinde belirlenen politikaların uygulama sırasında bazı değişikliklere uğraması da doğaldır. Hatta

uygulamada karşılaşılabilecek olası politika değışikliklerine karşı, alternatif bazı hazırlıkların da önceden yapılması göz önünde bulundurulabilir. Bu tarz bir yaklaşım için benzeri önceki uygulamalardan yararlanılabileceği gibi, başka ÷lkelerdeki benleri model uygulamalarından da faydalanılabilir. Netice itibarıyla bu konuda Yapılacak olan; Bölgelerarası gelişmişliğin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak bu bölgelerde bugüne kadar uygulanan politikaların ve bu politikalarda zaman içinde ortaya çıkan değışmelerin sonuçlarının tespit edilmesi. Uygulanabilir etkili politika alternatiflerin belirlenmesi; gibi hususları dikkate alınmalıdır (1).

3.14. Doğu Anadolu Bölgesi ve Elazığ Ekonomisi

Gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasında gelişmenin farklılık göstermesi pek çok sebebe dayandırılabilir. Bu sebepler arasında bölgenin coğrafi yapısı, bölgenin üretin seviyesi ve konumunun dış ticarete uygun olup olmaması ve bölgeye yapılan yatırım alanları bu yatırımların seviyesini , kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı, beşeri sermayesinin niteliği ve politik güvenliğin varlığını sayabiliriz. Doğu Anadolu Bölgesinde de benzer bir durum mevcuttur (27).

Doğu Anadolu Bölgesi halen görece olarak ülkemizin en az gelişmiş bölgesidir. Doğu Anadolu Bölgesi coğrafi bölgeler arasında yüzölçümü itibarıyla 158.972 km² alanı ile birinci durumda, 5.6 milyon (1997) nüfusu ile yedinci sırada yer almaktadır. 1983-1997 döneminde Türkiye GSYİH'nın yıllık ortalama gelişme hızı % 4.9 iken, DAB % 2.3'lük büyüme hızı ile bölgeler arasında son sırada yer almıştır (Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise % 7.2 ile en yüksek gelişme hızına sahiptir). Türkiye ortalamasının üzerinde gelişme gösteren Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Türkiye GSYİH'na katkısı yüzde 3,9'dan yüzde 5.3'e yükselirken; Türkiye ortalamasının oldukça altında gelişme sağlayan Doğu Anadolu Bölgesinin katkısı yüzde 4.5'dan yüzde 3.3'e düşmüştür. Diğer yandan Türkiye geneli için kişi başına GSYİH 3021 \$ iken, bu rakam bölge için 1619 \$'dır (18).

Doğu Anadolu Bölgesi bugün bütün sosyo-ekonomik göstergeler itibarıyla geri kalmış bir Bölge'dir. 1990'ların ortalarında il itibarıyla gelişmişlik sıralamasında son 16 ilin 12'si Doğu illeridir. Bölge, uzun süredir, en azından son 30-40 yıldır, Türkiye'nin öbür bölgelerine görece daha geri durumdadır. 1945 yılında, yapılan bir sıralamaya göre en az gelişmiş 16 ilin son 6'sı Doğu Anadolu'da idi. 1965 ve 1985'te ise son 16 ilin 9'u Doğu Anadolu'da idi. Bölge'nin ekonomisi tarım ağırlıklıdır. 1990 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre tarımsal istihdamın içindeki payı illere göre yüzde 62,2 ile yüzde 85

arasında değiştiği halde sanayide çalışanların payı ancak yüzde 1,8 ile yüzde 7,1 arasındadır. Türkiye genelinde bu oranlar aynı yıl sırasıyla, yüzde 53,7 ve yüzde 12,8'dir (21).

Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına yeni bir ivme kazandırmak üzere bölgenin öncelikli sektörleri olan tarım ve hayvancılık başta olmak üzere tüm ekonomik ve sosyal sektörleri içerisine alan, planın mekansal boyutunu ön plana çıkartan, bölgenin gelişme potansiyellerinden daha fazla yararlanılmasına ağırlık veren, özel kesimin bölgede gelişimini öngören ve özel sektör yatırımlarına altyapı oluşmasını amaçlayan bir Ana Plan alışması başlatılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi, görel olarak ülkemizin en az gelişmiş bölgesidir. Geçmişte çeşitli bölgesel bazda projeler başlatılmış olmakla birlikte, bölgede kalıcı bir sonuca ulaşamamıştır (40).

Tablo1. Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artışı

BÖLGELER	1990 genel nüfus sayımı Toplam Şehir Köy			2000 Genel nüfus sayımı Toplam Şehir Köy			Yıllık nüfus artış hızı (%) Toplam Şehir Köy		
Doğu Anadolu	5348512	2285798	3062714	6137414	3255896	2881518	13.75	35.37	-6.10
Marmara	13295878	10350307	2945571	17365027	13730962	3634065	26.69	28.26	21.00
Ege bölgesi	7594977	4344471	3250506	8938781	5495575	3443206	16.29	23.50	5.76
Akdeniz	7026489	4051596	2974893	8706005	5204203	3501802	21.43	25.03	16.30
İç Anadolu	9913306	6412910	3500396	11608868	8039036	3569832	15.78	22.59	1.59
Karadeniz	8136713	3337392	4799321	8439213	4137466	4301747	3.65	21.48	-10.94
G.Doğu Anadolu	5157160	2873801	2283359	6608619	4143136	2465483	24.79	36.57	7.67
Marmara	13295878	10350307	2945571	17365027	13730962	3634065	26.69	28.26	21.00

Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı ile ilgili bilgiler Tablo.1'de gösterilmektedir. Bölgeler itibariyle en fazla nüfusa sahip olan bölge 17.365.027 kişi ile Marmara Bölgesi, en az nüfusa sahip olan bölge ise 6 137 414 kişi ile Doğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerleriyle son sırada bulunan Doğu Anadolu Bölgesi, 5,4 milyon nüfusu ile coğrafi

bölgeler nüfus sıralamasında da 7 bölge içinde en son sırada yer almaktadır. Ayrıca, toplam 14 ilin bulunduğu Doğu Anadolu'da bir milyon üzeri nüfusa sahip il de bulunmamaktadır. Bölgenin en büyük ili, yaklaşık 826 bin nüfusuyla Erzurum'dur. Erzurum'u 721 bin nüfusu ile Malatya ve 700 bin nüfus ile Van illeri izlemektedir. Elazığ, 502 bin nüfusu ile dördüncü büyük il konumundadır. Diğer 10 ilin nüfusu, 500 bin eşiğinin altında kalmaktadır. Ülke genelinde en az nüfusa sahip olan Doğu Anadolu, nüfus yoğunluğu itibarıyla de en düşük yoğunluklu bölgedir. Bölge'de kilometre kareye 37 kişi düşmektedir (21).

İnsani kalkınma endeksinin hazırlanmasında kişi başına düşen milli gelir, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve ortalama yaşam beklentisi gibi çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. İnsani kalkınma endeksini de ifade edebilen sosyo-ekonomik gelişme düzeyi tespitinde aşağıdaki göstergeler kullanılmaktadır. İnsani kalkınma endeksinde refah standardı ekonomik kriteri oluştururken eğitim ve sağlık standartları sosyal kriterleri oluşturmaktadır. Böylece sosyo-ekonomik gelişmenin genel göstergeleri elde edilmiş olmaktadır (45).

Tablo 2. Doğu Anadolu Bölgesi İnsani Kalkınma Endeksi

BÖLGELER	Doğum Yaşam Beklentisi	Yetişkin Okur-Yazar Oranı (%)	Toplam Okullaşma Oranı	GSYİHSGP Dolar	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH	İnsani Kalkınma Endeksi
MARMARA EGE	70,1	89,9	65,8	5,446	0,75	0,82	0,95	0,840
AKDENİZ	69,8	84,3	57,4	5,355	0,75	0,75	0,87	0,7879
İÇ ANADOLU	68,7	87,5	65,8	4,696	0,73	0,80	0,76	0,763
KARADENİZ	68,7	82,5	56,8	3,885	0,73	0,74	0,63	0,698
G.DOĞU D.ANADOLU	65,9	70,1	49,3	2,777	0,68	0,63	0,44	0,585

Kaynak: DPT

Bölge ekonomisinin yavaş büyümesi, kişi başına gelire yansımaktadır. Doğal artış hızı çoğu ilde yüzde 3'ün üstünde olmasına karşın, ekonomik olanakların kısıtlılığı, kısmen de terörün neden olduğu göç dolayısıyla nüfus 1990-1997 döneminde yılda sadece yüzde 0,6'lık bir hızla artmışsa da, Bölge kişi başına düşen gelirde ülke

ortalamasına görece gerilemiştir . 1987 yılı fiyatlarıyla ülke ortalamasının yüzde 19,4'ü olan Ağrı İli'nin kişi başına düşen geliri 1997 yılında ülke ortalamasının yüzde 18'ine, Elazığ'ın ki'' yüzde 80,5'ten, yüzde 69,4'e, Malatya'nın ki yüzde 69,2'den yüzde 62,1'e, Van'ın ki yüzde 33,9'dan yüzde 27,4'a gerilemiştir. Bölge genelinde, kişi başına düşen gelir ülke ortalamasının, sabit fiyatlarla, 1987'de yüzde 41,9'dan, 1997'de yüzde 36,7'ye düşmüştür. Reel büyüme hızının düşük olmasına rağmen, fiyat hareketlerinin son yıllarda Bölge lehine gelişmesi, kısmen de bazı illerde toplam GSYİH içinde çok yüksek bir paya sahip olan devlet hizmetlerinin etkisiyle, ülke ortalamasına görece cari fiyatlarla kişi başına gelir, 1997'de devlet hizmetlerinin görece düşük paya sahi olduğu birkaç il dışında, sabit fiyatlarla göreceli kişi başına düşen gelirin üstündedir. Örneğin, Erzurum ili'nin sabit fiyatlarla kişi başına düşen geliri 1997'de Türkiye ortalamasının yüzde 48,4'ü iken, cari fiyatlarla bu oran yüzde 67,7'dir. Tunceli'de oranlar, sabit fiyatlarla yüzde 39,1, cari fiyatlarla yüzde 67,1'dir. Bölge genelinde ise kişi başına düşen gelir, cari fiyatlarla ülke ortalamasının yüzde 44,7'dir. Bu oran sabit fiyatlara görece olan orandan yaklaşık 8 puan daha yüksektir (18).

Görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen ekonomik ve sosyal göstergeler arasında paralellik bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik yapısını oluşturan tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmişlik düzeyi ile sosyal yapısını oluşturan nüfus, istihdam, sağlık, eğitim ve refah gibi göstergeler, sosyal ve ekonomik göstergeler skalasında benzer sıralarda yer almaktadır. Benzer şekilde tüm bölgeler için bu durum geçerlidir. Genelleştirebileceğimiz bir başka saptama ise, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi düştükçe, fert başına kamu yatırım miktarının artmasıdır. Nitekim, bölge dışına en çok göç veren bölge olan Doğu Anadolu, ekonomik ve sosyal göstergeler itibarıyla en son sıralarda yer almaktadır. Bu itibarla, Bölge'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, sıralamada en sondadır (17).

Sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerleriyle son sırada bulunan Doğu Anadolu Bölgesi, 5,4 milyon nüfusu ile coğrafi bölgeler nüfus sıralamasında da 7 bölge içinde en son sırada yer almaktadır. Ayrıca, toplam 14 ilin bulunduğu Doğu Anadolu'da bir milyon üzeri nüfusa sahip il de bulunmamaktadır. Bölgenin en büyük ili, yaklaşık 826 bin nüfusuyla Erzurum'dur. Erzurum'u 721 bin nüfusu ile Malatya ve 700 bin nüfus ile Van illeri izlemektedir. Elazığ, 502 bin nüfusu ile dördüncü büyük il konumundadır. Diğer 10 ilin nüfusu, 500 bin eşiğinin altında kalmaktadır. Ülke genelinde en az nüfusa sahip olan Doğu Anadolu, nüfus yoğunluğu itibarıyla da en düşük yoğunluklu bölgedir. Bölge'de kilometre kareye 37 kişi düşmektedir (19).

Nüfusun en yoğun (183) olduğu Marmara ile Doğu Anadolu Bölgeleri arasında, yaklaşık 5 kata varan bir nüfus yoğunluğu farkı vardır. Bölge'de gözlenen nüfus azlığı ve seyrekliğinin en önemli nedenleri; coğrafyanın engebeli oluşu ve yükselti nedeniyle iklimin çok sert olmasıdır. Bu tür doğal nedenler yanında, göç olgusunun da yoğun bir şekilde yaşanması, tüm demografi göstergelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle ki, 1985-90 döneminde, ortalama yıllık net göç oranı, binde -90,92 gibi oldukça yüksek bir orana erişmiştir. Doğu Anadolu, en çok göç veren bölge konumundadır (19).

Doğu Anadolu Bölgesi; 4,2'lik doğurganlık oranı ve 7,02'lik ortalama hane halkı büyüklükleri gibi diğer demografi göstergeleri itibarıyla, Güneydoğu Anadolu'dan sonra en alt sırada olan bölgedir. Diğer tüm bölgelerde olduğu gibi, Doğu Anadolu'da da doğurganlık ve hane halkı göstergeleri doğru orantılı çıkmıştır. Mevcut demografi göstergeleri itibarıyla, bölge'de geniş aile yapısının hüküm sürdüğü görülmektedir. Ayrıca, yüksek doğurganlık oranına paralel olarak, bebek ölüm oranı da çok yüksektir. 1990 yılı verilerine göre, Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğan her bin bebeğin 74'ü ölmektedir. Bu oran ile Doğu Anadolu, bölgelerarası sıralamada en altta yer almaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi, istihdamın sektörel dağılımı itibariyle, tarım ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Ziraat işkolunda çalışanların toplam istihdam içindeki oranı yüzde 71,93'dür. Tarımsal istihdam en büyük dilime sahip olmakla beraber, kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri, ülke ortalamasının oldukça altındadır. 1993 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri, cari fiyatlarla 14,2 milyon lira civarında iken, ülke ortalaması 18,2 milyon lira düzeyindedir. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi'nin, Türkiye tarımsal üretim değerine katkısı da, yüzde 10 gibi çok düşük bir orandadır (19).

Doğu Anadolu, tarımsal istihdamın en yoğun olduğu bölge konumunda olmasına rağmen, tarımsal verimliliğin en düşük olduğu bölgelerden biridir. Nitekim, tarımsal istihdam ile tarımsal verimlilik arasında Doğu Anadolu'da gözlenen ters orantı, diğer bölgeler için de geçerlidir. Denilebilir ki, toplam istihdam içinde ziraat işkolunda çalışanların yüzde dağılımının en düşük olduğu bölgeler, tarımın modernize olduğu ve tarımsal verimliliğin yüksek olduğu bölgelerdir. Araştırma sonuçlarından da gözlenebildiği gibi; Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde, toplam istihdam içinde tarımsal istihdamın ağırlığı çok yüksek olmakla birlikte, tarımsal verimlilik genel olarak çok düşüktür (18).

Doğu Anadolu, toplam istihdam içinde, sanayide istihdamın (yüzde 3,98) en düşük olduğu bölgedir. Benzer şekilde ticaret (yüzde 3,67) ve mali kurumlar (yüzde 0,64) işkolu istihdamı da en düşük oranlara sahiptir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en düşük değere sahip olan Doğu Anadolu ile en gelişmiş bölge olan Marmara'nın istihdam yapısı, tamamen farklıdır. Zira, Marmara; en düşük tarımsal istihdama sahip Bölge iken, aynı zamanda en yüksek sanayi, ticari ve mali istihdam oranlarına sahip bölgedir. Buradan bir sonuç çıkarmak gerekirse, denilebilir ki, toplam istihdam içinde tarımsal istihdam oranı, diğer sektörler lehine düştükçe, sosyo-

ekonomik gelişme düzeyi yükselmektedir. Nitekim, kırsal yapının egemen olduğu azgelişmiş bölgelerde verimsiz bir şekilde yığılan tarımsal istihdamı, daha verimli sektörlere çekecek politikalar ile tarımsal verimliliği yükseltecek modernizasyon politikaları, bölgesel gelişme sürecinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmaktadır (18).

Doğu Anadolu'da, ücretli çalışan kadınların toplam istihdam içindeki oranı da (yüzde2,1), ülke genelinde en alt sıradadır. Sosyal göstergelerden geniş aile yapısının egemenliği (yüksek ortalama hanehalkı büyüklüğü), yüksek doğurganlık ve bebek ölüm oranları, düşük , eğitim ve sağlık göstergeleriyle beraber, ücretli kadın istihdamının düşüklüğü de, Doğu Anadolu gibi nisbi olarak geri kalmış bölgelerin tipik özellikleri olmaktadır (19).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin eğitim göstergeleri, Güneydoğu Anadolu'nun önünde yer alarak altıncı sırada olmakla beraber, Türkiye ortalamalarının oldukça gerisindedir (19).

Bölge'de okur-yazar nüfus oranı yüzde 68,16; okur-yazar kadın nüfus oranı yüzde 54,89; fakülte veya yüksek okul bitirenler oranı yüzde 3,33'tür. Aynı gösterge değerlerinin Türkiye ortalaması ise sırasıyla; yüzde 80,46; 71,95 ve 4,72'dir. Sağlık göstergeleri itibariyle de Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile birlikte en son sırada yer almaktadır. Bölge'de on bin kişiye düşen hekim, diş hekimi ve eczane sayısı, sırasıyla; 6,31; 0,69 ve 1'dir. Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu'yla birlikte, sağlık personeli tercihinin en düşük yoğunlukta olduğu bölgedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye toplam tarımsal üretim değerine katkısı, yüzde 10 düzeyindedir. Ancak, ülke GSYİH oluşumuna katkısı yüzde 4,2'lik oranla en geride olan bölgedir. 1993 yılı fert başına GSYİH değeri, 15,4 milyon lira ile en alt sıradadır. Görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen ekonomik ve sosyal göstergeler arasında paralellik bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik yapısını oluşturan tarım,

sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmişlik düzeyi ile sosyal yapısını oluşturan nüfus, istihdam, sağlık, eğitim ve refah gibi göstergeler, sosyal ve ekonomik göstergeler skalasında benzer sıralarda yer almaktadır. Benzer şekilde tüm bölgeler için bu durum geçerlidir. Genelleştirebileceğimiz bir başka saptama ise, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi düştükçe, fert başına kamu yatırım miktarının artmasıdır (19).

1921 yılında Elaziz'de, Özel İdare tarafından Nâfia Fen Mektebi açılmış, bir müddet sonra bu okul, kadrosuyla Ankara'ya alınmıştır. O yıllarda ipek tohumu, koza ve ipekçiliğin geliştirilmesi amacıyla bir kısmı genç, eğitim için Bursa Dâr-ül-harrin'e [ipekçilik mektebi] gitmişlerdir. Eğitimlerini tamamlayarak dönen bu gençlerin ipekçilik faaliyetlerindeki basanları, yöneticileri harekete geçirmiş ve 1924 yılında Elaziz'de bir Dâr-ül-harrin (ipekçilik mektebi) açılmıştır(15).

T.B.M.M Hükümeti'nin 1920 de kabul ettiği bir kanunla 1879 yılında oluşturulan tarım, ticaret ve sanayi odalarının faaliyetleri yeniden düzenlenmiş; buna paralel olarak, 19 Eylül 1920 de Elazığ'da Ticaret ve Sanayi Odası faaliyete geçmiştir (53).

Cumhuriyet Devleti'nin kurulması, 17 Şubat-4 Mart 1923 "İzmir İktisat Kongresi" nde 1 135 delegenin oy birliğiyle kabul ettiği Misak-ı İktisadî (Ekonomi Andı), alman kararlar ile başlatılan kalkınma faaliyetlerinin Elazığ'a yansması, ulaştırma sektöründe olmuş, başlatılan Elazığ-Malatya karayolu inşaatı, 1927 yılında bitirilmiştir. Aslında, Cumhuriyetin ilk yıllarında Elazığ'ın en büyük sorunu, düzenli yollara sahip olmaması, limanlardan ve ticaret merkezlerinden uzakta bulunuydu; nitekim, 1927 Türkiye salnamesinde yer alan bir kayıt daha o dönemde bu gerçeğin kavrandığını ifade etmesi bakımından önemlidir. "Demir yollarımızın buralara kadar temdîd eylediği [uzandığı] gün Elaziz'in ticaret ve iktisadiyatı şimdiden bir kaç misli yükseleceğine, uyanık ahalisinin zenginleşeceğine şüphe yoktur" (53).

1927 Sanayi Sayımı'na göre Elazığ'da 1 350 den fazla işçi çalıştıran 587 iş yeri vardır: Bunlardan 317'si tarıma dayalı sanayi kollarında, 120'si dokumacılık sektöründe, 100'ü madencilik sektöründe, 50 işletme de ağaç ürünleri sanayiinde faaliyettedir. Tarım sektöründe yer alan 1 işletmenin dışında diğerleri küçük işletmeler durumundadır. Aynı yıl, özel teşebbüs tarafından "Elazığ İktisat Bankası" kurulmuştur (15).

1930'lu yılların başında -özellikle 1932'den sonra- Elazığ (Ma'muret-ül-aziz: Elaziz) Vilayeti ve çevresinde topraktan adeta bir kaçış yaşanmıştır. Zengin, toprak sahibi ve çoğunluğu şehirde oturan (eşraftan) birçok Elazıglı, ipotek (İstikraz) karşılığı bankalardan borç para alarak batıya göç etmişlerdir. Göçün boyutunu, takip eden yıllarda, Elazığ Ziraat Bankası'na olan borçlarını ödeyemeyen -çoğunlukla ödemeyen- şahıslara ait arazilerin, icra vasıtası ile satış ilanlarından tespit etmek mümkündür (15).

1930-1933 Birinci Sanayi Planı'nın madencilik sektörü tedbir ve önerilerinde, hemen 1. sırada Şark Kromları (Elazığ-Guleman), 2. Sırada Ferrokrom Sanayi (aynı yörede), 3. sırada ise Ergani Bakır Madeni (Elazığ- Maden); "Krom ve Bakırdan Başka Metal Madenler" başlığı altında yine Elazığ (Keban)da Simli Kurşun ve Çinko Kompleks Cevheri yatırımları yer almıştır. 1931'de 100 000 TL sermaye ile kurulmuş olan Elazığ İpek ve İplik T.A.Ş. ile birlikte başka dokuma tesislerinin varlığını, mahalli basında yer alan "Vali Tevfık Bey'in bir heyetle Elazığ'daki mensucat fabrikalarını gezdiği..." haberinden öğreniyoruz ki; İçmeli zade Hacı Mustafa oğlu Mehmet Efendi'ye ait Şayak ve Kumaş fabrikası bunlar arasındadır. Aynı yıl, 15 000 TL. sermayeli "Alat-i Ziraiye ve Araba İşleri Kooperatifi" ile şahsa ait bir sabun İmalathanesinin üretime başladığı haberleri de Turan Gazetesi'nde yer almıştır (15).

10 Ağustos 1934'te işletmeye açılan demiryolu, çevre vilayetlerle olan ticarete aktivite kazandırmıştır. O yıllarda Elazığ ve çevresinde başlatılan ulaşım altyapı çalışmaları, şehirde müteahhitlik hizmetlerinin önemli boyutlara ulaşmasını sağlamış;

daha sonra bu müteahhitlerden bir kısmı, ilin sanayi yatırım faaliyetlerinde önemli rol oynamışlardır. Yine 1934'te, özel bir şirket tarafından Gön ye Kösele Fabrikası; takip eden yıllarda da Devlet tarafından Etibank Şark Kromları İşletmesi, ve Guleman Tesisleri ve Ergani (Maden) Bakır Madeni İşletmesi kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Çıkarılan krom madeni demiryolu ile Mersin Limanı'na taşınmaya başlanmıştır. 1950'li yıllar, küçük işletmelerde değil; fakat büyük işletmelerde, bir dönüm noktasıdır. 1952'de Koksallar Tuğla ve Kiremit Fabrikası ile 1955'de Elazığ İplik ve Dokuma Fabrikası üretime başlamış; Hazar HES işletmeye açılmıştır. 1954'de Altunova Çimento Fabrikası, 1956'da Şeker Fabrikası ile Şark Değirmencilik Sınai Ltd. Şti. (un ve sınai gaz üretimi), 50'li yıllarda gerçekleştirilmiş büyük ölçekli tesislerdir. Bu gün, İplik ve Dokuma Fabrikası dışında diğerleri, üretimlerine devam etmektedir. 1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı'na göre Elazığ'da. 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 10'dur. Bunlardan 4'ü gıda, 1'i içki ve 2'si dokuma sanayinde; 2 işletme, metalden gayri maden sanayinde ve 1 işletme de metal ana sanayinde faaliyet göstermektedir. İmalat sanayinde, küçük işletmelerin sayısının hızla azaldığı; özellikle, ipekli ve pamuklu dokuma işletmelerinin kaybolduğu ve halkın ticarete yöneldiği, Elazığ TSO 1966 Yılı Faaliyet Raporu'nda belirtilmiştir. Gerçekten de Odanın 1967 Raporu'na göre gerçek ve tüzel kişi olarak önemli miktarda ithalat yapanların sayısı 20; ihracat yapanların sayısı ise 4'ü Kamu, 15'i özel olmak üzere toplam 19 dur. Ticaret Odası'na kayıtlı üye sayısı: 1 146, Esnaf Odaları'na kayıtlı üye sayısı 3 250 dir. Diğer taraftan; aynı yıl Çimento, Şeker, Tekel Şarap fabrikaları ile Etibank ŞKİ ve Ergani Bakır Madeni İşletmesi; İplik ve Dokuma Fabrikası, Şark değirmencilik. Ulu ova Un, Arpacı Un Fabrikaları; Koksallar Tuğla ve Kiremit, Hazar Tuğla ve Kiremit (Sivrice'de) ve Fethi Sağay Sabun Fabrikası küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak faaliyettedir (15).

Bu yıllarda en önemli gelişme, Keban Barajı inşaatının başlatılmasıdır. Hemen kaydetmek gerekir ki Keban Barajı, Türkiye için olduğu kadar Elazığ için de birçok balamdan bir dönüm noktası olmuştur. Keban HES'in sekiz ünitesinin devreye girmesiyle Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi %15 oranında artmıştır. Daha önceleri ithal edilen elektriğin Türkiye elektrik üretimindeki payı % 43,9 iken, Keban HES ile bu pay, % 33,4 e inmiş; ithal elektriğin Ülke ekonomisindeki ağır yükü, hafifletilmiştir. Türkiye, Keban HES sayesinde ulusal enerji ağına kavuşmuş; 64 il, 1 423 belediye kasaba ve 11 159 köy (toplam köylerin %32'si) elektriğe kavuşturulmuştur. Türkiye ekonomisine katkısı tartışılmaz ölçüde olan bu tesis, Elazığ ve yöresinde sanayileşme hareketlerine yeni bir heyecan getirmiştir; fakat, Elazığ üzerindeki en olumsuz etkisi, Sulu tarımın yapıldığı arazilerin büyük bir bölümünün kaybedilmiş olmasıdır. Diğer ekonomik ve sosyal etkileri ise hemen her platformda tartışılmış ve halen tartışılmaktadır. Çoğunlukla alüviyal topraklardan oluşan bu arazilerin, yerleşmelerdeki 5 170 hanede yaşamış tarımsal nüfusun (30 414 kişi) kaybı, Elazığ'ın tarımsal üretiminde büyük düşüşe neden olmuştur. Şehre göç eden nüfusun ihtiyaçlarını, talep ve beklentilerini karşılamada kolaycı yaklaşımlar kısa sürede onarılması güç kentsel, mekansal, ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmıştır. Doğu Anadolu'da illere göre madencilik-taşocakçılığı alt sektöründe katma değer payları: Erzincan'da %53, Elazığ'da %29, Malatya'da %10 ve Erzurum'da %7'dir. Elazığ payının nisbeten yüksek olmasında Etibank Şark Kromları İşletmesi'nin önemli katkısı vardır (15).

Bölge GSYİH'sında elektrik, gaz ve su alt sektöründe illerin payları: Elazığ'ın %82. Erzurum'un %7 ve Malatya'nın % 3'tür. Diğer illerin bu sektördeki katkısı, yine yok denecek kadar azdır: ancak, Elazığ payının yüksek oluşunda, Keban barajının sağladığı katma değer oldukça önemli etkisi vardır. Her iki sektördeki bu durum. Bölgede kaynak kullanımının düşük mertebede olduğunu göstermektedir (15).

İllerin Bölge itibariyle sanayileşme olgusunu, İmalat sanayii daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır: nitekim, bu alt sektörde. Bölge GSYİH içindeki il payları: Malatya'nın %52. Elazığ'ın %15 (Etibank Elazığ Ferrookrom Tesisleri'ne rağmen). Erzurum'un %11. Van'ın % 7 Erzincan'ın % 6 dır. Diğer illerin payları ise bu alt sektörde de yok denecek kadar azdır (18).

1987-1986 yılları arasında sabit fiyatlarla Elazığ imalat sanayii katma değerindeki gelişme hızı, 1991 yılı dışında daima gerileme göstermiştir. Bu yıldaki gelişme hızının %6,9 olarak pozitif değere ulaşması, 1990 yılında faaliyete geçen işletmelerin sağladığı katma değer nedeniyledir. En düşük gelişme hızı ise %-9,1 ile 1988 yılında gerçekleşmiştir (18).

Elazığ, imalat sanayiinde, Bölge illeri arasında Malatya'dan sonra en gelişmiş ildir. Gerek DA gerekse GDA yollarının kesiştiği, GAP ve DAP projelerinin birleştiği noktada yer alması, Elazığ'a önemli avantajlar sağlamaktadır. Birçok İlin; özellikle, Orta ve Batı Anadolu'nun, bu projelerle entegrasi, yine Elazığ üzerinden gerçekleşebilecektir. Bu durum, olumsuz doğal çevre koşullarının Elazığ'a bir lütfüdür. Tercih edilen: Kaynaklarını harekete geçirerek doğal engelleri aşmak ve bu avantajı kullanma becerisini göstermektir (18).

3.14.1 Bölgesel Kalkınma Projeleri ve Elazığ

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde ve IV. Demirel Hükümeti (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) programında: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ve diğer geri kalmış yörelerin kalkınması için özel planların hazırlanacağı; kalkınmada öncelik tanınması gereken yurt köşeleri ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinin kalkınması için gereken tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. III. Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978-12 Kasım 1979) zamanında hazırlanan IV. Beş Yıllık Plan'da

(1979-1983), benzer şekilde; Kalkınmada Öncelikli Yörelere için itici güç olarak belirlenmiş çok amaçlı gelişme projelerinin yıllık programlarla uygulamaya sokulması ön görülmüştür. Benimsenmiş bu ilkelerin sonucu; III. Ecevit Hükümeti programında, ilk defa Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) yer verilmiştir. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) dönemine girildiğinde, bu defa; 20 Kasım 1991'de kurulan VIII. Demirel Hükümeti'nin programında: Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) yanı sıra Türkiye'yi 2000'li yıllara taşıyacak olan Konya Büyük Tarım Projesi ve Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAP) gibi projelerin hızla devreye sokularak bölgeler arası kalkınmışlık farkının ortadan kaldırılacağına yer verilmiştir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), entegre bir proje olarak hızla gerçekleştirilirken, ikinci proje; Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAP), tasan halinde kalmış, realize edilememiştir (15).

3.14.2 GAP ve Elazığ

Elazığ'ın komşu olduğu Güneydoğu Anadolu. Tarıma Dayalı İhracat Bölgesi olarak kabul edilmiş ve benimsenmiştir.

Elazığ'ın komşusu ve GAP illeri içinde Gaziantep'ten sonra en çok ilişkide bulunduğu il olan Diyarbakır'da, stratejik öneme sahip sanayi olarak yemeklik yağlar ve hayvan yemi, hayvansal ürün sanayileri önerilmiştir. Buna sebep mera ve otlak alanların diğer illere nazaran çokluğudur. Et işleme ve deri sanayileri önerilen Siirt için de durum aynıdır. Bu öneriye diğer bir sebep; Doğu Anadolu için kabul gören: potansiyel bir hayvancılık bölgesi yaklaşımı etkili olmuştur denilebilir. Mardin'de gübre, tekstil, içki ve gıda sanayinde: Siirt'te et işleme ve dericilik dışında, balar madenciliği ve asfaltit; Şanlıurfa'da ise ana sanayi olarak tekstil-giyim ayrıca; yem sanayii, yemeklik yağlar ve turizmle ilişkili sanayi ileri önerilmiştir (15)

GAP Bölgesinin tarım potansiyeli dikkate alınırsa; Elazığ'daki tarıma dayalı sanayi işletmelerinin GAP tarım sanayii ile rekabet etme şansının pek olmadığı görülmektedir. Fakat; iklim ve toprak şartları dikkate alındığında, Elazığ bitkisel üretim deseninde, şu bitkilere ağırlık verilecektir: Meyve Üretiminde; kayısı, kiraz, vişne, elma, armut, erik, şeftali, üzüm, dut, çilek, ceviz ve badem. Endüstriyel bitkilerde; şeker pancarı ve tütün. (15).

O nedenle; yetiştirme süresi de dikkate alınarak. Elazığ'da, meyve ağırlıklı bitkisel üretime geçişi sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Fidan üretimi (meyve fidanlıklarının kapasitesinin artırılması), teraslama ve dikim (özel ve kamu araçlarının kiralanması), ilaçlama (ilaçlama hizmeti veren şirketlerinin kurulması), hasat, nakil (soğutucu sistemli nakil araçları), depolama (soğuk hava depoları) ve pazarlama hizmetleri için ön çalışmalar yapılmalıdır. Yan sanayii teşkil edecek olan ambalaj ve işleme tesislerinin kurulması özendirilmelidir. Özellikle meyve dikimi konusunda 26 Temmuz 1995 gün ve 22355 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Milli Ağaçlandırma ve Erozyon kontrolü Seferberlik Kanunu'nun getirdiği "Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin tahsis" hükmü, üreticilere oldukça önemli kolaylıklar sağlamaktadır, ancak bu kanun hakkında üreticilerin yeterince ilgilendirilmediğini, tahsis taleplerinin azlığına dayanarak söylemek gerekir. Önümüzdeki günlerde, bu konuda gereken aydınlatıcı ve yönlendirici propaganda çalışmalarına hız verilerek, seferberlik kavramına yaraşır faaliyetlerin başlayacağını ümit ederiz (15).

GAP Bölgesinde hayvan yemi hammaddelerinin üretim potansiyeli ve Diyarbakır'da yoğunlaşması muhtemel hayvan yemi üretim sanayii, "Elazığ Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi" Elazığ'da büyükbaş hayvan besiciliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır, ancak hayvan besi işletmelerinin mekanda organizesi,

işletme sayısını, üretim kapasite ve kalitesini arttırmanın yanında kentsel gelişme için de gereklidir (53).

İç su ürünleri bakımından Elazığ, sahip olduğu su kaynakları ile önemli bir potansiyele sahiptir. DSİ IX: Bölge Müdürlüğü Keban Su Ürünleri Şube Müdürlüğü bünyesindeki 20 Milyon adet/yıl larva kapasiteli Balık Üretim İstasyonu, Elazığ ve Doğu Anadolu baraj rezervuarlarının balıklandırılması çalışmaları ile yörede bu sektöre önemli katkı sağlamaktadır; ancak Birim, DSİ mevzuatı nedeniyle özel teşebbüsün yavru balık talebine cevap verememektedir. Bu konuda Tarım İl Müdürlüğü ve FÜ Su Ürünleri Mühendisliği, Elazığ'da yavru balık talebini karşılayacak özel teşebbüs balık üretim istasyonlarının kurulmasını özendirici propaganda çalışmalarını yapmalıdır. Bu istasyonlar, Doğu ve Güneydoğu balık üretme çiftliklerinin sayısının hızla artmasını sağlayacak, bu sektörde yan sanayinin (soğuk hava depoları, balık işleme üniteleri vd.) gelişmesini temin edecektir (53).

Kümes hayvanı üretimi ve arıcılık konusunda yeterli birikimin olduğu söylenebilir, fakat, özel teşebbüsün yatırım şevkinin kırılmaması için küçük işletmelerin, mevcut büyük işletme ile rekabet edebilme şansının arttırılması gerekmektedir. Bu konuda, küçük ölçekli işletmelerin organizesi; pazarlama imkanlarının geliştirilmesi için uzman elemanların istihdamı teşvik edilmelidir. Elazığ geçmişte, önemli bir ipek kozası üretim merkeziydi... İpekböcekçiliğinin, artık tekrar ele alınması ve teşvik edilmesinin zamanı gelmiştir. Bahsedilen konular, Elazığ tarım sektörünün, günümüzde ve gelecekte GAP tarım sektörü ve tarıma dayalı sanayi tesisleri karşısında tutunabilmesinin çareleri olarak kabul edilmelidir. Başarı, ilgili kurum ve kuruluşların. Üniversite ile uyumlu ve gönüllü işbirliği sayesinde yoğun bilgi ve teknoloji aktarımı ile gerçekleştirilebilir (53).

GAP Bölgesinde öncelikli sanayi yatırım konulan gözden geçirildikten sonra, tarıma dayalı sanayi dışında Elazığ'ın, öncelikli sanayi yatırım konulan için isabetli öneriler, mevcut durum değerlendirmesinden sonra ortaya konulabilecektir (53).

3.14.3 DAP ve Elazığ

GAP Plan Bölgesine komşu bir il olan Elazığ, muhtemel Doğu Anadolu Kalkınma Projesi'nin (DAP) kapsamında yer almaktadır. 1997 yılında hazırlanan "Elazığ Projesi: Master Planı", muhtemelen DPT ve Doğu Üniversitelerinin müşterek yapacakları DAP Master Planı çalışmaları için önemli ipucu niteliği taşımaktadır, çünkü Elazığ Projesi'nde elde edilen verilerin önemli bir bölümünün. Doğu Anadolu Bölgesi için geçerliliği söz konusudur ve özellikle; DAP Master Planı metodunun belirlenmesinde önemli avantajlar sağlayacağı muhakkaktır. DAP kapsamındaki iller (Doğu Anadolu bölgesi illeri) ile Elazığ'ın çeşitli sektörleri, ancak burada, yapılması muhtemel DAP projesinde yer alması zaruri görülen hususlara dikkat çekmekle iktifa edilecektir ki; Hızlı bir mekansal değişim süreci yaşayan Doğu Anadolu'da mutlaka mekansal süreç analizinin Planda -hatta, yapılması düşünülen her bir bölge planında-, yer alması temin edilmelidir. Bölgelerin birbirleri ile olan ilişkileri incelenmeli, etkileşimlerin muhtemel neticeleri irdelenmelidir (15).

Doğu Anadolu Bölgesi eskiden olduğu gibi bugün de tarım ağırlıklı bir bölge olmaya devam etmektedir. Birkaç istisna dışında tüm illerde tarım, ekonomide en büyük ğırlığa sahiptir. Örneğin, (hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri dahil) tarımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı, cari fiyatlarla, 1987'de Ağrı'da yüzde 38,2, Bingöl'de yüzde 48,2, Erzincan'da yüzde 35,9, Hakkari'de yüzde 46,4 ve Tunceli'de yüzde 54,8'dir. Buna karşın, aynı yıl tarımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı, Elazığ'da yüzde 15,5, Malatya'da yüzde 22 olup, Bölge içindeki kişi başına düşen gelir açısından

Türkiye ortalamasına göre en iyi durumda olan illerdir. Böylesine tarım ağırlıklı bir ekonomide, reel ekonomik faaliyet hacminin artırılması ve kişi başına düşen gelirin yükseltilmesi öncelikle tarımda verimliliğin artırılmasına bağlı bulunmaktadır. Fakat bu aşağıdaki nedenlerle kolay olmayacaktır (15).

Grup genelinde, nüfusun eğitim düzeyi ile ilk, orta ve liselerde okullaşma oranlarının ülke ortalamasına yakın olduğu söylenebilir. Bunun yanında, okur-yazar nüfus oranı; Elazığ'da yüzde 73, Üçüncü derece gelişmiş iller grubunda, tarım ağırlıklı ekonomik yapı hakim olmakla birlikte tarıma dayalı sanayii de gelişme göstermiştir. fert başına düşen GSYİH değerleri Türkiye ortalaması altındadır. Türkiye fert başına düşen GSYİH'sı 100 kabul edildiğinde, bu rakamın grupta 84 düzeyinde bulunduğu görülmektedir. Özet olarak; üçüncü derecede gelişmiş iller grubu, genel olarak yüksek bir gelişme potansiyeline sahip, ekonomik faaliyetlerde tarım sektörünün ön planda olduğu, genellikle il ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının yer aldığı, küçük ve orta ölçekli tesislerin yaygın olarak bulunduğu ve sosyo-ekonomik gösterge değerlerinin ülke ortalamalarına yakın olduğu "orta derecede" gelişmiş illerden oluşmaktadır. Son yıllarda sanayinin yerel düzeyde yaygınlaşmasında (yöreselleşmesinde) gözlenen önemli gelişmeler, büyük ölçüde bu grupta yeralan illerde gerçekleşmiştir. Büyük çoğunluğu yeni sanayileşen bu iller, hızlı bir gelişme süreci içinde bulunmaktadır (15).

3.15.Sporun Ekonomik Boyutu

Küreselleşme, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir. Ekonomik alanda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ekonomik sistem ve buna bağlı olarak uygulanan ekonomi politikaları giderek benzerlik göstermektedir. Dünyada meydana gelen siyasi ve sosyal değişimler ile birlikte , liberal ekonomik düzen, yeni serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşmasına neden olmuştur. Tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Devletin sınırlanması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine daha fazla işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanmaktadır. Dünya ticareti giderek serbestleşme eğilimindedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Sadece dış ticaret alanında değil, mali ve parasal alanlarda da liberalleşme sürecinin geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır (18).

Devletin vergi, borçlanma, para gibi araçları piyasa ekonomisinin işleyişini bozmayacak şekilde kullanması savunulmaktadır. Dünyada uygulanan ekonomik sistem ve ekonomi politikaları giderek birbirine yakınlaşmaktadır. Kısaca, Küresel ekonominin daha yoğun olarak gündeme gelmesiyle birlikte serbestleşme, daha fazla önem kazanmaktadır. Siyasal alanda ise demokrasi küresel bir değer olarak daha fazla ön plana çıkmaktadır. Ekonomik alanda liberal ekonomik düzen, siyasi alanda ise demokrasiye dayalı bir siyasal sistem bütün dünyada kabul görmektedir. Liberal demokrasi adı verilen yeni bir siyasi ve ekonomik düzen dünyada hızla yayılmaktadır. Sanayileşme, hizmet sektörünün gelişmesi, bilgi çağı ve hızlı kentleşme sonucunda toplu yaşama kültürü ve sosyal yapı giderek farklı özellikler kazanmıştır. Toplumsal eğilimleri moral, kültür, yaşam felsefesi, ekonomik refah gibi olgular

biçimlendirmektedir. Çağdaş toplumlar, sporu sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası sayarken, geri kalmış toplumlar ise sporun önemini kavrayamamış ve göz ardı etmişlerdir. Günümüzde, toplumların spora yaklaşımları, toplumların genel yapısını yansıtır. Spor aslında gelişmişliğin bir ölçütü olarak da kabul edilmektedir (51).

Spor örgütlenmesi ve hizmetlerin halka ulaştırılması bir çok ülkede genellikle kamu hizmeti olarak yürütülmektedir. Kuşkusuz tarihi süreç içerisinde devletin yerine getirmek zorunda olduğu eğitim, sağlık, güvenlik vb. görevler sürekli değişim içerisinde olmuştur. Bir çok örgütte olduğu gibi spor örgütlerinde de kendini gösteren bu değişim, ülkelerin benimsemiş oldukları siyasi ve ekonomik sistemlere bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi çağın getirdiği yeni ihtiyaçlara paralel olarak da şekillenmektedir (31).

Doğal olarak modern dünyanın bütün ekonomik ve sosyal değişimleri spor örgütü ve organizasyonlarında da görülmektedir (7).

Günümüzde sporun yapılanması, devletlerin siyasal ve ekonomik örgütlenmesindeki yapılanmaya paralellik göstermektedir. Bu paralellik gerek o devletin kendi yönetim sistemi içerisinde gerekse devletler arası spor politikalarında farklılıklar gösteren bir karmaşaya yol açmaktadır. Bu çerçevede spor; ekonomi, finans, sağlık ve kamu güvenliği, çevre, işçi ilişkileri, mekan kullanımı yasaları ve düzenlemelerini etkileyen kamu politikalarının da konusu olmaktadır (22).

Sporun örgütlü eğlence olarak çıkışı ve gelişmesi hem siyasal yönetim hem de ekonomik amaçlara hizmet rolüyle ilişkilidir ve insanın toplu yaşamasıyla birlikte başlamıştır. Günümüze gelindiğinde spor siyasal ve ekonomik örgütlenmede oldukça karmaşık bir yapıya ulaşmıştır. Siyasetin, sanatın, çevrenin ve daha nice konunun gündemi meşgul ettiği dünyamızda, spor ağırlıklı konumunu ticarileşerek başlı başına bir sektör haline gelmekle sürdürmektedir (13).

Yirmi birinci yüzyılda uluslararası spor endüstrisinin, spor pazarında mevki olarak algılanmaktan çok spor yatırımlarını temsil etmeye doğru kayacağı söylenmektedir. Uluslararası ticari anlaşmaların spor sanayine doğrudan etkisi olacağı, çoğu spor dalında ve her rekabet düzeyinde uluslararası spor federasyonlar profesyonel ligler ve ekipler, trademark lisansları ile ticaret konusunda rekabete girecekleri, bu federasyonlar aynı zamanda dünya çapında uydu yayınları düzenlenmesi sayesinde büyüyen televizyon gelirlerinden önemli karlar elde edecekleri, yatırım yapılan yetenekli sporcuların, büyük harcamalar yapılarak inşa edilen spor alanları ve tesislerinin, rekabet için de elde edilen yayın haklarının görkemli bir şekilde sunulması . Sporun ekonomik boyutuna olan ilgiyi kaçınılmaz kıldığı vurgulanmaktadır (6).

Spor, ekonomi ve politika birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Politika ve ekonomi, kendilerinin oluşturduğu toplumsal ve ekonomik sistemi ön plana çıkarmak için performansından değil başarıdan yararlanırlar. Sporla politika arasında ilişkide önemli olan spora sadece kamuoyunda etkili olan yüksek performans sporuna değil, verilen açılım olanağıdır. Bu açılım olanağı da spora demokratik sorumlulukta üzerine düşen görevleri yerine getirmesi için tanınmıştır. Ekonomi ve spor, çalışan halkın mutluluğunu tamamlamalıdır ve tamamlayabilir ve dengeli bir ilişkiyle çalışma yaşamının insancılaştırılmasına katkıda bulunabilir (48).

Boş zamanların değerlendirilmesi spor ekonomisinin doğuşuna sebep olmuştur. Boş zaman ekonomisinin büyümesiyle de sporun onun içindeki payı büyümektedir. Genel bakış açısıyla toplumun değişik katmanlarının spor aracılığıyla boş zaman ihtiyaçlarının belirlenip, spor kuruluşlarında sunulan sosyal yönü bulunan¹³ spor pazarlaması teknikleri de gelişmektedir. Boş zaman uğraşlarının yaygınlık kazanması 1980 sonrası sporda reklama izin verilmesi, spor kulüplerinin yayın haklarının pazarlanması, sponsorluk, spor kulüplerinin ve federasyonlarının yapısal değişikliklere

zorlanması gibi gelişmeler ile birlikte parayla sporun iç içe olduğu söylenebilir, bütün bu gelişmeler bize spor ekonomisinin geleceğinin çok zengin getirilere sahip olacağını göstermektedir (12).

Günümüzün “Herkes İçin Spor” ve “Hayatın İçinde Olun” sağlık kampanyalarının metalaşmamış sporcu orduları ürettiği iddiasına karşı, devletin insiyatifinde ve ticari olarak desteklenmiş bu tip kampanyaların berisindeki gerekçenin esasen iktisadi olduğunun işaret edilmesi gerekir. Son yirmi yıl civarında görülen sağlık, zayıflama kampanyaları patlaması, zayıflama, boş zaman değerlendirme, kozmetik, reklam ve diyet endüstrilerine ilave olarak ticari açıdan kışkırtılmıştır. Dolayısıyla spor alanındaki aktörler, örgütler, endüstriyel ve toplumsal sektörlerden oluşan dinamik bir demet olmasından ötürü spor endüstrisinin işleyişi karmaşıktır (39).

Örgütlü yaşamın ticaret ve eğlenceyle ilgili bir parçası olarak spor kulüpleri siyasal gücün yasal düzenlemeleri ve kontrolü dışında değildir. Dolayısıyla spor, ekonomi, finans, sağlık ve kamu güvenliği, çevre, işçi ilişkileri, mekan kullanımı yasaları ve düzenlemelerini etkileyen kamu politikalarının da konusu olur. Devlet kurumları, spor tesisleri için sermaye sağlayan birinci kaynak durumundadır. Sporun ulusal ve uluslararası politikalar, ekonomik kalkınma ve bireysel çıkarlarının gerçekleşmesi için siyasal önemi nedeniyle bir çok ülkede sporla ilgili bakanlıklar, spor otoriteleri ve kuruluşları vardır (22).

Günümüzde spor ,kişisel ve toplumsal sağlığı koruyucu ve geliştirici nitelikleriyle önemli bir hizmet sektörü olarak kabul görmektedir. Ayrıca, günümüzün kitle iletişim araçları ve özellikle medyanın etkisiyle karlı bir reklam ve tanıtım aracı haline gelen spor, bir taraftan geniş kitlelerin yoğun ilgisini çeken bir gösteri ve eğlence faaliyeti olarak tüketim sektörüne dönüşürken, diğer taraftan müteşebbisler için önemli

miktarlarda finans hareketlerinin yaşandığı cazip bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmektedir (11).

Spor hem hizmet üretimi boyutuyla, hem de mal üretimi ve tüketim sektörleri boyutuyla, işletmecilik ve spor işletmeciliği bilimlerinin araştırma konusunu oluşturmaktadır (11).

Bu gün spor ve ekonomi birbirini tamamlayan hatta birbirinin vazgeçilmez ögesi durumundadır. Bugün sporcular eski meslektaşlarının defne tacı ve erkeklik erdemlerinin aksine ekonomik, sosyal ve prestij yönünden sağladığı avantajlar için yarışmaktadırlar (17).

Spor endüstrisinin birincil görevi spor etkinlikleri üretmektir. Bunun için takımlar ve ligler düzenlenir. Bu düzenlemeler okul takımlarından, kümelere ve liglere, bireysel performanslara, yerel, ulusal ve uluslararası turnuvalara kadar değişir (22).

Spor endüstrisinin ikincil görevi spor etkinlikleri ile ilgili ticari yaklaşımlardır.

- Oyunlarda yiyecek, içecek , spor statları,salonları çevresinde mal satış yapanlar.

- Reklamcılar:sporu kullanarak ürün tanıtmaya ve satmaya çalışanlar

- Sponsorluk:Takımları ve turnuvaları finansal bakımdan destekleyenler

- Takımla, ligue, olaylarla vb. ilgili mal ve hizmet satan firmalar

- Spor faaliyetlerini destekleyici firmalar (spor malzemeleri ve egzersiz ürünleri)

- Menajerler,ajanlar ve temsilciler

- Basın; Günlük gazetelerde spor endüstrisi arasında başından beri daima birbirini besleyen karşılıklı bir ilişki olmuştur. Özel spor gazeteleri ve dergiler bu ilişkiden çıkıp büyümüştür (22).

Günümüz dünyasında spor pazarı milyar dolarlar ile ifade edilen bir bütçeye ulaşmıştır. Pazar içerisinde yer alan şirketlerde hem ulusal hem de uluslararası pazarlarda daha büyük paydalar almak için yeni stratejiler geliştirmektedir. Artık spor pazarı kavramı diğer pazarlama alanlarından ayrılarak kendine özgü yapısı ve politikası ile pazarlama dünyasında yer edinmiştir. Konuya pazarlama açısından bakanlar pazarlama aşamaları ile spor arasında bir bağ kurarak Ürün, Fiyat, Yer ve Tutundurma açısından konuya yaklaşmışlardır. Spor pazarlaması tüketicilerine Fitness, rekreasyon, sağlık ve bunlarla ilgili, ürün, servis, insan, yer ve düşünceler sunan bir pazardır. Bu amaçla ; Spor Katılımsal ve seyirsel bir ürün sunar. fitness aktivitelerin de gerekli olan veya ihtiyaç duyulan araç, gereçler ile Promosyonel ticari eşyalar, logolu takım şapkaları ve T-shirtleri, havlular, stadyum koltukları ve logolu battaniyeler gibi ürünler ile serbest zaman sporunu teşvik eder. Sporu üretmek için gerekli olan stadyum, squash salonları, tenis kortları vb. tesislerin yapımı için gerekli olan malzemeleri ile Tenis raketi tellerinin tamiri, çamaşır yıkama ve kulüplerin temizliği gibi çeşitli servis hizmetleri ile birlikte Profesyonel sporcuları kullanarak farklı ürünlerin pazarlanması sağlanır. Özel sportif mağazınlar ve basın şirketlerinin sunduğu diğer aktiviteler olarak değerlendirilmiştir (43).

Spor ekonomisi ile ilgili bir takım göstergeleri inceleyecek olursak;

Andreff tarafından Avrupa konseyinin sponsorluğuyla 1984 den 90 lı yılların ortalarına kadar sürdürülen ve sporun Avrupa'daki etki ve önemini ortaya çıkartılmasını hedefleyen "Avrupa'da Sporun Finansmanı" isimli araştırma sporda bilgi paylaşımı ve demokratikleşme gibi amaçlar taşıyan "Play The Game" organizasyonunun 2000 yılı isveç de yapılan toplantısında bilimsel bir rapor halinde sunulan çalışmaya AB ülkelerinin tamamında karşılaştırılabilir verilerin derlenmesi ile gerçekleştirmiştir. Bu çalışmadaki veriler merkezi hükümet bütçelerinden spora ayrılan kaynak İsviçre'de

38.4, İsveç'te 47, İtalya da, 1006, Fransa da, 133 Milyon Dolar, toplam spor finansmanında Merkezi Yönetim bütçesinin payı İsviçre de 0.4, Almanya da 0.6, Fransa da 8.9, Portekiz de ise yüzde 9.9 olarak bulunmuştur. Tüketici harcamalarının toplam spor finansmanında ki payı Portekiz de yüzde 36.5, Danimarka da 55.6, İngiltere de 79.1 ve İsviçre de yüzde 91.6 olarak , Avrupa nın Spor Malzemeleri açısından en büyük spor pazarını oluşturan İngiltere 6575, Almanya 2284, İtalya 2012 ve 191 Milyon Dolarla Fransa olarak sıralandığı Toplam 37537 Milyon Dolarlık bir pazarın 1989 rakamlarıyla olduğu tespit etmiştir (3).

ABD ve Kanada da spordan kazanılan toplam gelir (bilet satışlarından spor malzemelerine kadar) 1995 yılında 88.5 milyar dolardan daha fazla olduğu ve 21. Yüzyılın başında bu miktarın 160 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Kuzey Amerikan şirketlerinin sadece spor alanında yapacakları reklam harcamalarının 13.8 milyar dolara çıkacağı ifade edilmektedir. Tüm dünyadaki spor amaçlı reklam harcamalarının ise 430 milyar dolara ulaşmasına kesin gözüyle bakılmakta 1990-1994 döneminde ABD Ulusal Futbol ligi, televizyondaki maç gösterim haklarından 43.6 milyar dolar gelir elde ettiği 1994 yılında Nike firmasının ABD deki toplam satışları 4.73 milyar dolar olduğu ve yalnızca Michael Jordan markalı basketbol ayakkabılarından 600 milyon dolar kazanıldığı, 1993 de ise Nike' ın reklamcılık ve pazarlama harcamaları ise yaklaşık 90 milyon dolar olduğu ifade edilerek;

Genel üretimdeki sporun payı (F.Almanya) 1.4 ü başka alanlara kıyaslandığında petrol, demir, sac gibi metal üretimine denktir. Paterbon Üniversitesi araştırma gurubuna Ulusal Alman Spor Bilimleri Enstitüsü tarafından 1990-93 yılları arasında yaptırılan bir araştırma sonuçları da; Sporun Alman ekonomisi üzerinde çok büyük bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Spor için olan alım-satım zamanla gelişime yol

açmıştır. En büyük pay boş zaman için yapılan spor faaliyetleri ve bunların materyalleridir (12).

Sporun Finansmanı kadar, spora ilişkin tüketim, üretim, iş olanakları ve gönüllülük çalışmalarına da yer verilen bir araştırmada ise veriler merkezi hükümet bütçelerinden spora ayrılan kaynak İsviçre’de 38.4, İsveç’te 47, İtalya da, 1006, Fransa da, 133 Milyon Dolar, toplam spor finansmanında Merkezi Yönetim bütçesinin payı İsviçre de 0.4, Almanya da 0.6, Fransa da 8.9, Portekiz de ise yüzde 9.9 olarak bulunmuştur. Avrupa’nın Spor Malzemeleri açısından en büyük spor pazarını oluşturan İngiltere 6575, Almanya 2284, İtalya 2012 ve 191 Milyon Dolarla Fransa olarak sıralandığı Toplam 37537 Milyon Dolarlık bir pazarın 1989 rakamlarıyla olduğu tespit edilmiştir (3).

İşte bütün bu veriler, bizi bir kez daha sporun doğuşu ve ilkeleri üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Yeni çağın dolayısıyla da kapitalizmin ekonomik gelişmesini belirleyen düşünsel, etik ve sosyal güçler ile modern sporun ilkelerine damgasını vuran güçlerin aynı zamanda, aynı yerde ortaya çıkmış olmaları hangi biçimde olursa olsun, sanayi toplumu gelişmesi ile sporun gelişmesi arasında yinede kopmaz bir bağın olduğunu göstermektedir. Modern pazar ekonomisi, meta dolaşım yasaları, üretim-tüketim, arz-talep ilkeleri hayatı yavaş yavaş belirlerken bir anlamda sporunda ilkelerini belirlemiş olmaktan da öteye, önünü açmış olmalıdırlar (36).

Spor kulüpleri ve federasyonları mevcut yapılarını zamanla ekonominin kendi kurallarına göre planlamak zorunluluğu duymaktadırlar. Nitekim; Spor ekonomisi tecrübeye dayanan, rasyonel ve ekonomik kararlar veren ve o doğrultuda hareket eden plan ve proje üreten bir spor bilim dalıdır. Spor kulüpleri ve federasyonları ekonomik kuralları kabullenmeleri ve bu alanda yapısal değişikliklere gitmeleri ile beraber spor ekonomisi araştırmaları gelişmiş ve hala gelişmektedir(12).

4.GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Elazığ ilinde Sporun ekonomik kalkınmaya katkısı araştırılmıştır.

Araştırmanın evrenini, Elazığ ilindeki spor sektörü aktörleri

Örnekleme ise, spor sektörü içerisinde yer alan , Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör oluşturmaktadır.

Elazığ ilinde sporun ekonomik kalkınmaya olan rolünün tespit edilmesi amaçlanan bu çalışmada; Tarama modelinde olup konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar “*dökümantasyon metodu*” kullanılarak incelenmiştir.

Elazığ da bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının spora ayırdıkları bütçeler, özel sektöre ait tesislerin ekonomik yapıları, çalıştırdıkları personel sayıları, günlük ortalama olarak hizmet verdikleri insan sayıları ve genel olarak bu ilişkilendirmenin, Elazığ ekonomisine katkıları “*retrospektif yöntem*” ile değerlendirilmiştir.

Araştırmada verilerin toplanması aşamasında, Elazığ ilinin ekonomik yapısıyla ilgili raporlar incelenerek spor sektörüne ait ekonomik veriler veri toplama araçları kullanılarak toplanmıştır.

Elazığ ilinde ; spor sektörü içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak yer alan, mal ve hizmet üretimi yapan ve bu hizmetlerden yararlanan insan kaynaklarının ve kurumların, genel profillerinin nicel ve nitel olarak incelenmiştir.

Değerlendirme sonucunda ortaya çıkan anlamlı veriler tablolar halinde gösterilmiştir.

5. BULGULAR

Tablo 3. 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Ekonomik Ve Sosyal Nitelikleri

Toplam nüfus	569,616
Şehir Nüfusunun Toplam İçindeki Payı	63,95
Nüfus Yoğunluğu	67
Okuma Yazma Bilen Oranı	82,32
Yüksek Öğretim Okulu	6,69
İş Gücüne Katılım Oranı	50,03
İşsizlik Oranı	10,07
Ortalama Hane Halkı Oranı	5,21

Kaynak: DPT 2006

Tablo 3’de 2000 genel nüfus sayımıyla birlikte nüfusun ekonomik ve sosyal nitelikleri hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre toplam nüfus 569,616 kişi olduğu, şehir nüfusunun toplam içindeki payına bakıldığında %63,95 olduğu, nüfus yoğunluğunun %67, okuma yazma bilen oranı % 82,32, yüksek öğretim okulu % 6,69, iş gücüne katılım oranı %50,03, işsizlik oranı %10,07, ortalama hane halkı oranı %5,21 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.a. 2003 Yılı Elazığ İli Kurumlar Vergisi Rekortmenleri

S.No	Adı Soyadı	Faaliyet Konusu	Matrah	Tahakkuk
1	Alacakaya Mermer Mad.A.Ş	Mermer	390.244.053	117.073.215
2	Final Yay. Rek. San.Ltd.Şti.	Yay.Rek	347.738.885	104.321.665
3	Eltıp Sağ. Hiz. Eğti.Tur. A.Ş	Sağlık	339.754.270	101.926.280
4	Odak Gıda Turz. Tem.Ür.A.Ş.	Gıda Paz.ve Satış	282.516.847	84.755.054
5	Doğu Döküm San. Tic.Ltd.Şti	Döküm	227.133.708	68.140.150
6	Şarkgaz ve Madeniye Yağlar A.Ş.	LPG-Gaz	197.392.674	59.217.800
7	Öz-Ba Son. Ltd.Şti	Taahh	178.525.884	53.557.770
8	Solmaz Gıda Tem.Ltd.Şti.	Gıda Mad.	167.118.537	50.136.000
9	Asilgaz Tıbbi ve Sınai Ltd.Şti	Oksijen Ak.İml.	159.645.230	47.893.569
10	Özüğür Tav. Tic. Ltd.Şti.	Gıda Maddeleri	152.489.446	45.746.833
11	Dağoğlu Konf. Tic. Ltd.Şti	Konfeksiyon	134.194.761	40.258.428
12	Dağcı Nak. Ltd. Şti	Konfeksiyon	123.118.350	36.905.000
13	Çağlar İnş. Ltd.Şti.	Taahh.	115.087.950	34.526.385
14	Öz Fırat Medikal Ltd.Şti.	Medikal	110.100.994	33.030.300
15	Özcihangir İç.Dış. Ltd.Şti.	Tıbbi Mlz	107.872.250	32.361.825
16	İkbal Ecz. Ve Tıbbi Malz.	Ecz.Deposu	104.632.241	31.389.600
17	Şaroğlu Turz. San. A.Ş.	Meşrubat	99.317.195	29.795.150
18	Civan İnş. Ltd.Şti. Nak.	Taah.	94.129.259	28.238.778
19	Hedef Eğit. Yay. S.Ltd.Şti.	Kitap, Dergi, Yay	89.159.666	26.747.899
20	Özsal İnş. Tic.Ltd.Şti.	Taahhüt	88.383.350	26.515.000
21	Terminal Petrol Ltd.Şti.	Petrol	80.446.431	24.133.929
22	Civelek İnşaat Mlz.Ltd.Şti.	İnş Mlz.	77.803.300	23.341.000
23	Boyut Elk.Bil.San.Ltd.Şti.	Elektrik	75.016.039	22.504.811
24	Polat Gıda Tek. Ltd.Şti.	Gıda Mad.	74.790.438	22.437.131
25	Çek-Dil İnş. Tic.Ltd.Şti. İnş.	Soğuk Hava Dep	72.833.617	21.850.050

Tablo 4.b. 2003 Yılı Elazığ İli Kurumlar Vergisi Rekortmenleri

26	Alken İnş.Ltd.Şti.	İnşaat	72.373.848	21.712.160
27	Ceylan Nakliyat Ltd.Şti.	Nakliye	72.327.250	21.698.175
28	Eldaşsan Ür. A.Ş.	Day.Tük.Mal	71.162.900	21.348.850
29	Çelik Motor Ltd.Şti	Motor Üretimi	70.516.520	21.154.956
30	Kimtaş Köksal Ltd.Şti.	İmalat	69.887.070	20.966.150
31	Kara Tur.İnş.Ltd.Şti.	İnş.Tur.	68.941.500	20.682.450
32	Günhan Ark Dö. San.Ltd.Şti.	Sondaj	68.034.630	20.410.389
33	Turgut Özkaya San.Tic.Ltd.Şti.	Oto Al.Satım	67.334.069	20.200.220
34	Tem San. Tem. Taah. Ltd.Şti	Temizlik	63.424.250	19.027.275
35	Yumakgil Kuy.Mad.A.Ş	Kuyumculuk	61.020.052	18.310.000
36	Mis Giyim Ltd.Şti.	Tekstil	60.621.757	18.186.527
37	İsaş Gıda San. Tic.Ltd.Şti.	Un İmalatı	60.135.945	18.040.750
38	Anadolu Nak. Tic.San.Ltd.Şti.	Nak.Taahh	60.012.986	18.003.896
39	Simge Mobilya İnş.Mad.Ltd.Şti.	. Mob.Al Satım	58.812.792	17.643.837
40	Şahmıran Petrol Ltd.Şti.	Petrol	57.628.086	17.288.426
41	Elazığspor Faal. A.Ş.	Spor	57.203.052	17.160.915
42	Yıl Taş İnş. Ltd.Şti.	Müteahhitlik	54.327.864	16.298.359
43	Al-İş. Elektrik Ltd.Şti. Elek.	Taahh.	53.818.326	16.145.500
44	Gül Ecz.Tıb. Mlz.Dep.Ltd.Şti.	Tıb.Mlz.Sat.	52.609.989	15.782.996
45	Es Beton Prf.Yapı Mlz. A.Ş.	Hazır Beton	52.529.775	15.759.000
46	Nasip İnş. Ltd.Şti.	İnşaat	51.613.950	15.484.150
47	Final Gıda Turz.Ltd.Şti.	Gıda-Tur	51.185.312	15.355.593
48	Yasin Mobilya A.Ş.	Mobilya	49.918.896	14.975.668
49	Ozanlar İnş.Gıda.San. Tic.	İnşaat Gıda	49.235.520	14.857.050
50	Sancarlar Mermer İml.Ltd.Şti.	Mermer İmalatı	49.377.083	14.813.125

Kaynak: Elazığ Vergi Dairesi

Tablo 4-a ve b’de 2003 yılı Elazığ ili kurumlar vergi rekortmenleri verilmiştir.

Buna göre bu listede spor sektörü açısından bakıldığında sadece 41. sırada Elazığ sporun olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Fırat Üniversitesinin Spor Hizmetlerinin Sevk Ve İdaresine Ayırdığı Bütçe

Yıl	Ödenek miktarı	Harcama miktarı
2004	326.000 ytl	92.000 ytl
Yıl	Ödenek miktarı	Harcama miktarı
2005	260.000 ytl	173.000 ytl

Kaynak: Fırat Üniversitesi

Tablo 5’de Fırat üniversitesinin 2004-2005 yılları içerisinde spor organizasyonlarına ayırdığı bütçe görülmektedir. Buna göre 2004 yılında spor organizasyonlarına ayrılan miktar 326.000 ytl, 2005 yılına bakıldığında ödenek miktarının 260.000 ytl, harcama miktarının ise 173.000 ytl olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Elazığ Lig Heyeti 2004 – 2005 Gelir Gider Bütçesi

Gelir	21.200 ytl
Gider	13.487 ytl

Kaynak: Elazığ Milli Eğitim İl Müdürlüğü

Tablo 6'ya baktığımızda Elazığ ili lig heyetinin gelir gider bütçesi görülmektedir. Buna göre; 21.200 ytl gelirinin olduğu, buna karşılık 13.487 giderinin olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Elazığ Belediye Spor Kulübünün Spor Hizmetlerine Harcadığı Miktar

Spor Malzemelerine Harcadığı	45,229 YTL
Lisans İşlemlerine Harcadığı	13,422 YTL
Kamp Masrafları	50,000 YTL
Sporcu Maaşları	60,000 YTL
TOPLAM	168,651 YTL

Kaynak: Elazığ Belediyesi

Tablo 7'de Elazığ belediyesinin 2004-2005 yılları içerisinde spor hizmetlerine ayırdığı miktar görülmektedir. Buna göre spor malzemelerine ayırdığı miktar 45,229 ytl, lisans işlemlerine harcadığı miktar 13,422 ytl, sporcuların kamp masraflarına bakıldığında 50.000 ytl, sporculara ödenen miktara bakıldığında 60,000 ytl olduğu, bunların toplamının da 168,651 ytl olduğu görülmektedir. Elazığ belediyesinin harcamış olduğu bu rakamlar içerisinde, kamp ücretleri Alanya, lisans işlemleri Türkiye futbol federasyonu, spor malzemelerine harcadığı miktar ise Elazığ ili içerisinde harcadığı tesbit edilmiştir.

Tablo 8. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğünde Çalışan Personel Sayıları

	ADET
İl müdürü	1
Şube müdürü	2
İlçe müdürü	6
Doktor	1
Muhasip	1
Memur	13
Mühendis	1
Tekniker	2
Teknisyen	2
Bilgisayar işletmeni	2
Ambar memuru	1
Daktiloğraf	1
Antrenör	9
Şöfor	2
Teknik yardımcı	5
Bekçi bakıcı	33
Spor uzmanı	4
Toplam	86

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 8’de Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğünde çalışan personelin nitelik ve nicelik özellikleri hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. Buna göre toplam personel sayısının 86 olduğu ve bir il müdürü, 2 şube müdürü, 6 ilçe müdürü, 13 memur, 33 bekçi bakıcı olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü 2005 Bütçesi

Durum	GENÇLİK VE SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		Bütçe Yılı	
İl	ELAZIĞ GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ		Sayfa No	1
KOD	AÇIKLAMA	2001 Yılı Bütçesi	2002 Yılı Bütçe Teklifi	2005.... Yılı Kabul Edilen
1	Personel Giderleri	370.000	851.500	640.000
	Diğer Cari Harcamalar	169.000	276.750	263.500
CARİ HARCAMALAR TOPLAMI		539.000	1.128.250	903.500
2	Yatırım Harcamaları	36.000	70.000	103.500
3	Transferler	20.350	35.000	26.000
CARİ-YATIRIM-TRANSFER TOP.		595.750	1.233.250	1.033.000
4	Yedek Ödenek	50.000	50.000	100.000
GENEL TOPLAM		645.750	1.283.250	1.133.000
1000	Personel giderleri	370.000	851.500	640.000
2000	Hizmet Yönetim Giderleri	83.150	107.750	119.000
3000	Gençlik Hizmetleri Giderleri	15.000	22.500	28.000
4000	Spor Faaliyetleri Giderleri	61.250	126.500	91.500
5000	Bina ve Spor Tesisleri Bakım ve Onarım Giderleri	10.000	20.000	25.000
6000	Yapı-Tesis ve Büyük Onarım Giderleri	36.000	70.000	103.500
7000	Transferler	20.350	35.000	26.000
TOPLAM		595.750	1.233.250	1.033.000

8000	Yedek Ödenek	50.000	50.000	100.000
GENEL TOPLAM		645.750	1.283.250	1.133.000

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 9’da Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü’nün 2005 bütçesi görülmektedir. Buna göre, bütçenin 4’e ayrıldığını görüyoruz. Bunlar personel giderleri, yatırım harcamaları, transferler ve yedek ödenekler olduğu görülmektedir. Bütçeyi ayrıntılı olarak incelediğimizde personel harcamalarına ayrılan miktar 903.500 ytl olduğu, yatırım harcamalarına bakıldığında 103.500 ytl, transferlere baktığımızda 26.000 ytl olduğu, yedek ödeneğe bakıldığında 100.000 ytl olduğu görülmektedir. Bütçenin genel toplamı 1.133.000 olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü 2004 Bütçesi

Durum	GENÇLİK VE SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	Bütçe Yılı	
İl	ELAZIĞ GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	Sayfa No	1
KOD	AÇIKLAMA	2003 Yılı Bütçesi	2004 Yılı Bütçe Teklifi
1	Personel Giderleri	950.000	1.117.070
	Diğer Cari Harcamalar	392.750	613.000
CARİ HARCAMALAR TOPLAMAMI		1.342.750	1.730.070
2	Yatırım Harcamaları	66.500	155.000
3	Transferler	45.700	108.500
CARİ-YATIRIM-TRANSFER TOPLAMI		1.340.750	1.992.570
4	Yedek Ödenek	100.000	200.000
GENEL TOPLAM		1.554.350	2.192.570
1000	Personel giderleri	950.000	1.117.070
2000	Hizmet Yönetim Giderleri	198.250	273.000
3000	Gençlik Hizmetleri Giderleri	23.000	45.000
4000	Spor Faaliyetleri Giderleri	131.500	235.000
5000	Bina ve Spor Tesisleri Bakım ve Onarım Giderleri	40.000	60.000
6000	Yapı-Tesis ve Büyük Onarım Giderleri	66.500	155.000
7000	Transferler	45.100	100.500
TOPLAM		1.454.350	1.993.570
8000	Yedek Ödenek	100.000	200.000
GENEL TOPLAM		1.554.350	2.193.000

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 10’da Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü’nün 2004 yılı bütçesinin 1.334.250 olduğu görülmektedir. Bütçede personel giderlerine 1.128.000 ytl, yatırım harcamalarına

114.500 ytl, transferlere ayrılan miktar 42.000 ytl, yedek ödeneğe ayrılan miktara bakıldığında 200.000 ytl olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Elazığ Hipodromunun Ekonomik Yapısı

Çalışan Personel Sayısı	45
2005 Yılı Bütçesi	2.400.000.-YTL
2006 Bütçesi	1.600.000.-YTL
Bir Sezonda Hipodroma Dışardan Gelen İnsan Sayısı	1200 kişi

Kaynak: Türkiye Jokey Müdürlüğü

Tablo 11’de Türkiye Jokey Kulübünün Elazığ hipodromu hakkında genel bilgiler verilmektedir. TJK Elazığ Hipodromunda 2002 yılından itibaren Resmi yarışlara başlamış, hipodrom 583.000 m2 alana kurulmuş olup 1550 metre uzunluğunda, 20 metre genişliğinde kum pist mevcuttur. 2001 yılında yapımı tamamlanan 2500 kişilik 4 katlı Tribün binası, İdare Binası, Gösteri Padoğu, Jokey Binası, Doping Kontrol Binası, 24 Box Eyerleme ve 208 Box Ahıra ilaveten bu yıl yapımına başlanan 192 Box ahırların tamamlanması ile 400 Box ahır sayısına ulaşılacaktır. Hipodrom da 15 daimi personel 20 sezonluk olarak çalışmaktadır. 2005 yılı gerçekleşen bütçe 2.400.000YTL dir. 2006 yılında 14 Ağustos - 06 Kasım tarihleri arasında toplam 12 yarış gününde yaklaşık 90 yarış koşulacaktır. Bu yarışlarda kazanan at sahiplerine dağıtılacak ikramiye ve yetiştiricilik primi 1.661.000 .-YTL , 2006 yılı bütçesi 1.600.000.-YTL dir. Ayrıca Doğu Anadolu Kuzey Karadeniz bölgesini kapsayan 23 il ve bunlara bağlı ilçelerde ki 100 adet Ganyan Bayii, Muhasebe, İdari ve teknik destek olarak Elazığ Hipodromu Müdürlüğüne bağlıdır. Önümüzdeki sezonda hipodroma gelecek olan (yaklaşık 1200 kişi) At sahipleri, Antrenörler, Aprantiler, Jokeyler, Seyisler, basın mensupları yaklaşık 4 ay boyunca ilimizdeki otel, misafirhane, lokanta , eğlence yerleri ve ulaşım araçlarından faydalanacaklardır. Yarış sezonundan diğer ünitelerden geçici görevle gelen 30 personel hipodromda görev almaktadır..

Tablo 12. Elazığ Amatör Spor Federasyonu 2004-2005 Gelir Gider Bütçesi

Gelir	13.925 ytl
Gider	12.167 ytl
Kalan	1.758

Kaynak: Elazığ Amatör Spor kulübü Federasyonu

Tablo 12’de Elazığ amatör spor kulüpleri federasyonun 2004-2005 gelir gider bütçesi görülmektedir. Buna göre, gelir 13.925 ytl olduğu, gider kısmının ise 12.167 olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Gençlik Spor İl Müdürlüğünün 2004 Yılı İçerisinde Yaptığı Organizasyonlar

1	Atletizmi Geliştirme Projesi Koşusu	4 il -36 hakem- 111 sporcu
2	2.Etap Atletizmi Geliştirme Koşusu	12 il-40 hakem -194 sporcu
3	Deplasmanlı Lige Terfi Maçları (Voleybol)	4 takım - 50 sporcu
4	Kulüpler Arası Halk Oyunları Yarışması	6 il – 10 hakem- 190 yarışmacı
5	Halkoyunları Aday Hakem Kursu	40 aday
6	Yıldızlar Kız Erkek Grup Maçl. Voleybol	8 il 6hakem - 96 sporcu
	Toplam	681 kişi

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 13’e bakıldığında gençlik spor il müdürlüğünün 2004 yılı içerisinde yaptığı organizasyonlar görülmektedir. 2004 yılı içerisinde 6 organizasyon yapılmış olup 681 kişi ilimize gelmiş bulunmaktadır.

Tablo 14. Gençlik Spor İl Müdürlüğünün 2005 Yılı İçerisinde Yaptığı Organizasyonlar

1	Genç Bayanlar Grup Birinciliği (Basketbol)	8 il – 80 sporcu 22 idareci + antrenör
2	Bayanlar Yaş Grubu (Voleybol)	6 il – 70 sporcu 14 idareci + antrenör
3	Kız – Erkek Grup Birinciliği (Hentbol)	8 il – 48 sporcu 20 idareci +antrenör
4	Üniversiteler Arası Grup Birinciliği (Hentbol)	8 üniversite – 54 sporcu – 24 idareci + antrenör
5	Minik Erkekler Grup Birinciliği (Güreş)	26 il – 250 sporcu – 48 idareci+ antrenör
6	Bölgesel Lig Müsabakaları	10 il - 75 sporcu 20 idareci + antrenör
	Toplam	725

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 14'e bakıldığında gençlik spor il müdürlüğünün 2005 yılı içersinde yaptığı organizasyonlar görülmektedir. Buna göre 2005 yılında 6 organizasyon yapılmıştır. İlimize bu organizasyonlar sonucunda 725 kişi gelmiştir.

Tablo15. Elazığ Spor Kulübü Derneği 2002-2003 Gelirleri

GELİRLER	MİKTAR
Repo Geliri	7.575.807.249
TFF Naklen Yay. Gel. Ve Tesis Yrd.	3.989.984.571.400
Avrupada ki Bağışlar	82.691.000.000
Yönetim Kurulu Bağışları	702.421.000.000
Kombine Bilet Gelirleri	174.382.000.000
Müşabaka Gelirleri (Brüt)	792.539.000.000
Üye Aidat Gelirleri	10.910.000.000
Spor Toto Gelirleri	10.028.031.900
Göğüs Reklam Geliri	253.700.000.000
Bonservis Gelirleri	65.017.197.000
Minübüs Hat Gelirleri	633.427.000.000
Eşya Piyg. Geliri	241.120.000.000
Yönetim Kurulu Alacağı	1.343.137.086.452
Bağışlar (Kamu ve Kurum veTaraftar)	272.292.000.000
Elazığ Bld. Bandrol Gel	35.064.000.000
TOPLAM	8.614.288.694.001

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 15'de Elazığ Sporun gelir gider tablosu görülmektedir. Buna göre en fazla gelir yaklaşık 4 trilyon ile TFF naklen yayın gelirleri ve tesis yardımı olduğu, daha sonra 1 trilyon üç yüz kırk üç milyar yüz otuz yedi milyon ile yönetim kurulu alacakları, 792 milyar beş yüz otuz dokuz milyon ile müsabaka gelirleri sırasıyla devam etmektedir.

Tablo 16. Elazığ Spor Kulübü Derneği 2002-2003 Giderleri

GİDERLER	MİKTAR
Fut. Por. Tek. Heyet Trans. Maç Başı Peşinat	3.874.469.561.223
Bonservis Giderleri	1.288.087.661.200
Müşabaka Giderleri (Hakern, Saha Kir.)	193.421.462.000
Deplasman Giderleri	134.248.784.945
Mutfak Giderleri	72.199.558.000
Tesis Giderleri	40.926.900.000
Futbolcu Tedavi ve İlaç Masrafları	56.085.600.000
Kamp Giderleri	123.453.096.000
Futbolcu Lisans İşi. Yab. Fut. Altyapı Fonu	208.430.500.000
Vergi ve SSK Giderleri	204.448.892.808
Otobüs ve Minibüs Tam. Ve Yakıt Giderleri	6.260.000.000
Personel Maaş Gideri	129.553.000.000
Spor Malzemesi Gideri	105.080.000.000
Kur Farkı ve Faiz Giderleri	113.466.794.677
Genel Giderler	147.305.769.934
2001-2002 Şamp. Kutlama Giderleri	2.154.000.000
Kongre ve Kırtasiye Giderleri	720.500.000
THY Uçak Biletleri	111.228.250.000
Transfer İşlem Giderleri	2.790.595.260
Fut. Ve Tek. Heyet Maaş Gid	96.704.000.000
Tesis Telefon Giderleri	6.770.600.000
Geç. Dön. İcra Dava Tkp. Dos. Gid	115.267.031.900
Şamp. Primleri	368.944.054.000
Kond. Sal. Mlz. Aılım	24.954.400.000
Yab. Fut. Ev Kur. ve Giderleri	18.415.000.000
Fut. Tek. Heyet Prim Giderleri	695.246.500.000
Yab. Fut. Maaş Giderleri	240.327.250.000
Sdat Kombine Koltuk Giderleri	24.850.000.000
Yabancı Futbolcu Ev Kira Giderleri	7.667.000.000
Otobüs Kasko ve Oto Kir. Giderleri	20.040.000.000
Minibüs Hattı Muamen Bedeli	59.620.000.000
Geç. Dön. Giderleri (Eski Yönetime ödenen)	73.230.749.253
TFF Giderleri	12.300.000.000
Noter Giderleri	19.324.000.000
Eşya Piyg. Tahsildeki Alacağı	15.163.000.000
Kasa Mevcudu	94.493.414
Banka Mevcudu	1.039.689.387
TOPLAM	8.614.288.694.001

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 16'ya bakıldığında Elazığ Sporun 2002-2003 gider tablosu görülmektedir.

Buna göre; yaklaşık dört milyar ile en fazla giderler futbolcu, teknik heyet transferleri ve maç başı ücretleri, daha sonra 1 trilyon iki yüz seksen sekiz milyar ile bonservis giderleri, 695 milyar ile futbolcu teknik heyet prim giderleri sırasıyla takip etmektedir.

Tablo 17. 2002-2003 Elazığ Spora Yapılan Bağışlar

Yönetim Kurulu Bağışları	702.421.000.000
Elazığ Valiliği	19.000.000.000
Bilgin Elektrik	20.000.000.000
Ali Rıza YİĞİTBAŞ	900.000.000
Şarkgaz Madeni Yağ AŞ	10.000.000.000
Mehmet YENİSU	380.000.000
Elazığ Tic.San Odası	7.500.000.000
Mehmet TAN	7.000.000.000
Elazığ Çimento Fab	8.000.000.000
Umut Market	1.000.000.000
Genel Gelirler	1.791.000.000
APS Tekstil	20.000.000.000
MuratBOZDUMAN	800.000.000
ÜmitHOŞDİL	3.000.000.000
Mehmet Nuri ÇANKARA	1.500.000.000
Gençlik Spor Genel Müd.	50.000.000.000
DSİ Spor	5.000.000.000
Alcatel	55.610.624.000
ŞefikGÜL	20.000.000.000
Ziraat Bankası	5.000.000.000
ELGIAD	20.000.000.000
Birlik Medya	1.000.000.000
Yunus ÇELİK	100.000.000
Hasan TURGUT	111.200.000.000
Esnaf Kefalet Koop	500.000.000
MVB Reklam	100.000.000
Selahattin ÇOLAK	800.000.000
Erdoğan GÜL	10.200.000.000
Cirit Emlak	3.000.000.000
TOPLAM	272.292.000.000 TL

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 17’de Elazığ Spora yapılan bağışlar görülmektedir buna göre en fazla 702 bağış milyar ile yönetim kurulu bağışları olduğu görülürken, 111 milyar ile Hasan Turgut,50 milyar ile de Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün sırasıyla takip ettiği görülmektedir.

Tablo 18. Elazığ Sporun 2002-2003 Yılına Ait Ödemesi Gereken Çekler

SN	KİME VERİLDİĞİ	ÖDE. TARİH	ÖDE.MİKTAR
1	LUBOMİR MESZAROS	20.07.2003	10.584 USD
2	RİCHARD KİNGSON	20.07.2003	15.168 USD
3	ERHAN NAMLI	20.09.2003	26.460.000.000
4	ORKUN UŞAK	20.09.2003	21.760.000.000
5	M. ALİ ÇAKMAK	20.09.2003	25.146.000.000
6	BÜLENT BAL	20.09.2003	30.000.000.000
7	ERDEM GENÇ	20.09.2003	17.730.000.000
8	İLKER AVCI BAY	20.09.2003	9.974.000.000
9	HÜSEYİN YENİKAN	20.09.2003	6.685.000.000
10	CEM YANIK	20.09.2003	21.168.000.000
11	SELÇUK YILDIRIMKAYA	20.09.2003	7.340.000.000
12	HACI ARİF DURGUT	20.09.2003	23.520.000.000
13	CEM BECEREN	20.09.2003	32.494.000.000
14	OSMAN YEŞİLMEŞE	20.09.20C»	16.312.000.000
15	NİYAZİ KONUŞMAZ	20.09.2003	11.500.000.000
16	ÜMİT HATİPOĞLU	20.09.2003	21.168.000.000
17	ERHAN EREN KURNAZ	20.09.2003	19.700.000.000
18	ALİ GERÇEK	26.06.2003	1.600.000.000
19	DUMAN TURİZM	04.07.2003	9.963.000.000
20	MEHMET DELİORMAN	20.09.2003	17.730.000.000
21	İMÇ ORGANİZASYON	25.06.2003	1.000.000.000
22	İMÇ ORGANİZASYON	25.06.2003	1.440.000.000
23	PUMA	30.09.2003	33.762.000.000
24.	YENİHALLER PETROL	31.07.2003	4.359.000.000
TOPLAM TL.			360.081.000.000
TOPLAM USD			25.752

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 18’de Elazığ Sporun 2002-2003 yılına ait çek ödeme tablosu görülmektedir. Buna göre en fazla 33 milyar ile Puma’ya, daha sonra 32 milyar ile Cem Beceren, 30 milyar ile Bülent Bal, 21 milyar Cem Yanık sırasıyla takip etmektedir.

Tablo 19. Elazığ Sporun 2002-2003 Yönetim Kurulu Alacakları

		ÖDENECEK MİKTAR
1	YÖNETİCİ	703.421.785.081
2	YÖNETİCİ	263.162.700.000
3	YÖNETİCİ	200.000.000.000
4	YÖNETİCİ	(50.000USD) 72.500.000.000
5	YÖNETİCİ	60.511.130.000
6	YÖNETİCİ	22.910.000.000
7	YÖNETİCİ	20.631.471.371
	TOPLAM	1.343.137.086.452

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 19’da Elazığ spor yönetim kurulu alacakları görülmektedir. Buna göre en fazla alacaklı olan 703 milyar ile A.Baki Aydın, daha sonra 263 milyar ile İbrahim Taşel, 200 milyar ile Cezayir Aydın, 72 buçuk milyar ile de Kenan Özdemir takip etmektedir.

Tablo 20. Elazığ Sporun 2002-2003 Piyasaya Olan Genel Borçlar Tablosu

PİYASA / GENEL BORÇLAR		
SIRA	FİRMA	BORÇ MİKTARI
1	YAĞMUR MARKET	3.504.000.000
2	EKER TİC	1.430.000.000
3	FAVORİ OTO KİRALAMA	3.500.000.000
4	YENİHAL PETROL	4.500.000.000
5	KASAP	2.500.000.000
6	ELSA ORTOPEDİ	1.000.000.000
7	KULOĞLU ECZANESİ	3.650.000.000
8	BARTIN ÇEK	5.200.000.000
9	TÜPÇÜ	300.000.000
10	MVB	354.000.000
11	MEDİCA (ZE ROBERTO TEDAVİ)	550.000.000
12	ELEKTRİK FATURALARI	4.310.000.000
13	METİN ÇAKARE L	350.000.000
14	İDEAL MARKET (FAİK)	1.800.000.000
15	DABAKBAŞI	600.000.000
16	YILPA GIDA	810.000.000
17	SONAY TİC.	293.000.000
18	FİNAL GIDA	250.000.000
19	PAF PRİM	2.000.000.000
20	YILMAZ TİCARE T	1.250.000.000
21	TFF HİSSELERİ 3 MAÇIN	2.250.000.000
22	OTO GÜNDÜZ	150.000.000
23	ORTADOĞU PETROL	460.000.000
24	OTO ÇELİKLER	81. 000.000
25	FİZYOGEM	159.000.000
26	KARDEŞİLER KIRTASIYE	133.000.000
27	KİMTAŞ KÖKSAL İNŞ.	31.000.000
28	TELEFON	965.600.000
29	GEZER	4.50.000.000
30	FAVORİ OTO	1.500.000.000
	TOPLAM	44.530.600.000

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 20’de Elazığ sporun piyasaya olan borçları görülmektedir. Buna göre; en fazla borçlu olduğu Bartın çek 5 milyar iki yüz milyon , daha sonra 4 milyar üç yüz milyon ile elektrik borçları, 3 milyar altı yüz elli milyon ile Kuloğlu eczanesi, bunları

yağmur market, federasyon maç hisselerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 21. Elazığ Sporun 2002-2003 Kurum Borçları

Gençler Birliği Bonservis Borcu	200.000.000,000
Harput Vergi Dairesi	322.203.000.000
SSK	<u>49.006.882.000</u>
TOPLAM	371.209.882.000

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 21'e bakıldığında en fazla kurum borcu 322 milyar ile Harput vergi dairesine, daha sonra Gençler Birliğine 200 milyar, en son olarak ta 49 milyar ile SSK ya olduğu görülmektedir.

Tablo 22. Elazığ Sporun Tahsildeki Alacaklarına İlişkin Tablo

TFF (NAKLEN YAYIN)	120,000,000,000
Eşya Piyangosu Alacakları	15,153.000.000
TOPLAM	135.153.000.000

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 22'de Elazığ sporun tahsildeki alacakları görülmektedir. Buna göre 120 milyar Türkiye futbol federasyonunun naklen yayın geliri, 15 milyar yüz elli üç milyon da eşya piyangosundan alacağı görülmektedir.

Tablo 23. Elazığ Spor Kulübü 2003-2004 Tahmini Mali Bütçesi

Bonservis Gelirleri	750.000.000.000
Maç Gelirleri	1.000.000.000.000
Göğüs Reklam gelirleri	500.000.000.000
Yönetim Kurulu Bağışları	800.000.000.000
Diğer Bağışlar	250.000.000.000
Spor Toto Gelirleri	100.000.000.000
Üye Aidat Gelirleri	15.000.000.000
Stat Reklam Gelirleri	250.847.086.000
Kamu Kurum Gelirleri	250.000.000.000
Tesisler – Saha Reklam Gelirleri	100.000.000.000
TFF 2002/2003 den Kalan Alacaklar	120.000.000.000
Kombine Bilet Geliri	<u>545.000.000.000</u>
TOPLAM	10.730.847.086.0002

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 23’de Elazığ sporun 2003-2004 tahmini bütçesi görülmektedir. Buna göre; yaklaşık 11 trilyonluk bir bütçe olduğu görülmektedir. Bütçede 1 trilyon maç gelirleri, 800 milyar yönetim kurulu bağışları , 750 milyar bonservis gelirleri ile 545 milyar kombine bilet gelirleri sırasıyla devam etmektedir.

Tablo 24. Elazığ Spor Kulübü 2003-2004 Giderleri

Bonservis,futbolcu,teknik heyet transferleri	5.500.000.000.000
Maç giderleri, deplasman giderleri	300.000.000.000
Futbolcu teknik heyet personel maaşları	400.000.000.000
Çekli piyasa borçları	398.000.000.000
Futbolcu ve teknik heyet primleri	1.000.000.000.000
Alt yapı tesis yapı giderleri	300.000.000.000
Tesis yapım giderleri	100.000.000.000
Piyasa borçları	43.500.000.000
Mutfak giderleri	100.000.000.000
Futbolcu tedavi ve ilaç gıdaları	75.000.000.000
Kamp giderleri	150.000.000.000
Futbol federasyonu lisans işlem giderleri	250.000.000.000
Vergi SSK giderleri	200.000.000.000
Spor malzemesi giderleri	100.000.000.000
Otobüs minübüs giderleri	50.000.000.000
Tesis akaryakıt giderleri	50.000.000.000
SSK ve vergi borçları	371.210.000.000
Yönetim kurulu alacağı	<u>1.343.137.086.000</u>
TOPLAM	10.730.847.086.000

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 24’de Elazığ sporun 2003-2004 gider tablosu görülmektedir. Buna göre en fazla gider, 5 buçuk trilyon ile bonservis,futbolcu,teknik heyet transferlerine ayrılırken, 1 trilyon üç yüz kırk üç milyar yüz otuz yedi milyon ile yönetim kurulu alacakları, 1 trilyon Futbolcu ve teknik heyet primlerinin oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 25. Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 Gelirleri

1	Müsabaka Gelirleri (Brüt)	171.574,00
2	T.F.F. Naklen Yayın Gelirleri	140.877,25
3	Üye Aidatları	19.700,00
4	Reklam Gelirleri	25.432,00
	a) İbrahim TAŞEL (23.600,00)	
5	Stad Reklam Gelirleri	53.128,65
6	Bağışlar	136.073,51
7	Belediye Bağışı	249.300,00
8	Spor Toto İddiaa Gelirleri	1.257.103,53
9	TFF Yardımları	75.000,00
10	Çeşitli Gelirler	15.358,00
11	Bonservis Gelirleri	410.089,00
12	Sportif Aş Gelirleri	72.147,50
13	Eşya Piyango Gelirleri	311.490,00
14	Turkcell Baz İst. Geliri	88.500,00
	GENEL TOPLAM	3.025.773,44

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 25'e bakıldığında Elazığ sporun 2005-2006 yılı gelir tablosu görülmektedir. Buna göre; 1 trilyon iki yüz elli yedi milyar yüz üç milyon ile spor toto iddaa gelirlerinin oluşturduğu görülürken, daha sonra 410 milyar ile bonservis gelirleri, 311 milyar ile eşya piyangosu bunları takip etmektedir.

Tablo 26. Elazığ Spor 2005-2006 Yılı Bilanço Tablosu

PASİF (KAYNAKLAR)	Cari Dönem		
	29-10-2005 / 27-05-2006		
I-KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR			
A-MALİ BORÇLAR		787,855.00	
1-BANKA	787,855.00		
B-TİCARİ BORÇLAR		375,609.97	
1-PİYASA BORÇLARI	126,251.71		
2-BORÇ SENETLERİ	114,066.26		
3-FUTBOLCULARA BORÇLAR	135,292.00		
C-DİĞER BORÇLAR		1,346,246.22	
1-YÖNETİM KURULUNA BORÇ.	1,121,736.80		
2-PERSONELE OLAN BORÇLAR	32,705.00		
3-DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR	191,804.42		
D- ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER		654,977.66	
1-ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	34,005.24		
2-ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİ	80,885.21		
3-VADESİ GEÇMİŞ VERGİ VE SSK TAKSİTLERİ	540,087.21		
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOP.			3,164.688.85
II-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR			
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOP.			0.00
III-ÖZKAYNAKLAR			
A- GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI (-)		-2,853,419.65	
1-GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI	-2,853,419.65		
B-DÖNEM NET KARI (ZARARI)		4.394,35	
1-DÖNEM NET KARI	4.394,35		
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI			-2,849,025.30
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI			315,663.55

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 26'ya bakıldığında Elazığ Sporun 2005-2006 bilançosu görülmektedir. Bilançoda mali borçlara bakıldığında banka borcu olarak 787 milyar olduğu görülmektedir. Yine ticari borçlara bakıldığında, piyasa borçları, borç senetleri, futbolculara olan borçlar toplam 375 milyar olduğu görülmektedir. Diğer borçlar kısmına bakıldığında yönetim kuruluna olan borç, personele olan borç, diğer çeşitli borçlar toplamının 1 trilyon üç yüz kırk altı milyar olduğu görülmektedir. Öz kaynaklara bakıldığında geçmiş yıllar zararları -2 trilyon sekiz yüz elli üç milyar, dönem net karı, 4 milyar üç yüz doksan dört milyon olduğu görülmektedir.

Tablo27. Elazığ Spor Kulübü 2006 Yılı Alacakları

BANKA	495,55
ALINAN ÇEKLER	25.000,00
FUTBOL FEDERASYONU	86.310,00
İDDADAN GELECEK OLAN	8.000,00
DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	37.598,00
EŞYA PİYANGOSUNDAN ALACAKLAR	69.760,00
TURKCELL BAZ İST. GELİRİ	88.500,00
TOPLAM	315.663,55

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 27’de Elazığ sporun 2006 yılı itibariyle alacaklarına ilişkin bilgiler verilmektedir. Buna göre; Turkcell baz istasyonları geliri 88 milyar, futbol federasyonundan 86 milyar, eşya piyangosundan 69 milyar olarak sırasıyla devam etmektedir.

Tablo 28. Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 Piyasa Borçları

Hacı Bekiroğlu Kasabı	5.178,00
Başak Ekmek Fabrikası	853,64
Esen Spor	16.043,36
MVB Reklam	745,50
Manolya Çiçekçilik	27.258,00
Şemsettin Yılmaz LTD.ŞTİ	5.516,00
Ateşşahin Petrol	5.919,00
Güntek Ofset	336,00
Kuloğlu Eczanesi	4.000,00
Tuzsuzoğlu Beton	750,00
ELDAŞ AŞ	3.559,00
Özkaya Otomotiv	5.500,00
Elazığ 1. Noterliği	3.368,00
Duman Turizm	12.389,00
Kardeşler Kırtasiye	703,00
Akbulut Kırtasiye	411,00
Teta Elektronik A.Ş	920,20
Triomed Medikal	486,00
Güler Yüz Ticaret	400,00
Tedaş	5.761,80
Oto Gündüz	188,80
Santra Spor Medikal	1.392,66
ARMG Güvenlik	3.890,00
Corner Spor	16.060,00
Öz Harput Lastik	413,00
Altınkılıç Oto	2.636,00
Ayman Oto	448,68
Gezer Makine	1.125,00
TOPLAM	126.251,64

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 28’de Elazığ Sporun piyasa borçları tablosu verilmektedir. Buna göre; 27 milyar ile manolya çiçekçilik, 16 milyar ile corner spor, yine 16 milyar ile esen spor, 12 milyar ile duman turizm sırasıyla oluştuğu görülmektedir.

Tablo 29. Elazığ Spor Kulübü 2005-2006 Yılı Bağış Tablosu

1- Elazığ Belediyesi	249.300.00
2- ticaret Borsası	5.000.00
3- Elazığ Çimento Fabrikası	20.000.00
4- Cezayir Aydın	15.000.00
5-Hazar Turizm	1.500.00
6- Efraim Ercan	5.000.00
7- Recep Alyamaç	10.000.00
8- Çeşitli Bağışlar	873,51
9- Yönetim Kurulu Bağışları	78.700,00
TOPLAM: 306.673.51	

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 29’da Elazığ spor kulübüne 2005-2006 yılları içerisinde bağış yapanlar görülmektedir. Buna göre sırasıyla Elazığ belediyesinin 249 milyar, yönetim kurulu bağışlarının 78 milyar, çimento fabrikasının 20 milyar bağışta bulundukları görülmektedir.

Tablo 30. Elazığ Spor Kulübü 2006-2007 Sezonu Tahmini Giderleri

1	Futbolculara Ait Giderler	1.398.800,00
2	Deplasman Giderleri	200.000,00
3	SSK Primleri	100.000,00
4	Personel Maaşları	350.000,00
5	Genel Giderler (Mutfak Tesis)	150.000,00
6	Yönetim Kurulu Borçlar	1.137.000,00
7	Banka Kredileri	788.000,00
8	Kamp Giderleri	100.000,00
9	Futbolcu Peşinatları	1.250.000,00
10	Taksit Yapılan Vergi SSK Borç	540.000,00
11	İlaç ve Tedavi Giderleri	50.000,00
12	Altyapı Giderleri	100.000,00
13	Araç Giderleri	30.000,00
	TOPLAM	6.193.800,00

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 30’da Elazığ spor kulübünün 2006-2007 sezonu tahmini giderleri görülmektedir. Buna göre; futbolculara ait giderler 1 trilyon üç yüz doksan sekiz milyar, futbolcu peşinatları 1 trilyon iki yüz elli milyar, yönetim kurulu borçları 1 trilyon yüz otuz yedi milyar olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Elazığ Spor Kulübünün 2006-2007 Tahmini Gelirleri

1	Maç Gelirleri Brüt	400.000,00
2	TFF Naklen Yayın Gelirleri	300.000,00
3	Üye Aidat Gelirleri	18.800,00
4	Stad Reklam Gelirleri	75.000,00
5	Bonservis Gelirleri	700.000,00
6	Spor Toto İddaa Gelirleri	2.500.000,00
7	TFF Yardımları	350.000,00
8	Bağışlar	700.000,00
9	Yönetim Kurulu Bağışları	250.000,00
10	Kombine Bilet Gelirleri	150.000,00
11	Organizasyon Gelirleri	600.000,00
12	Otopark Gelirleri	150.000,00
	TOPLAM	6.193.800,00

Kaynak: Elazığ Spor Kulübü

Tablo 31’de Elazığ spor kulübünün 2006-2007 yılları tahmini gelirlerinin verildiği görülmektedir. Buna göre; 2 buçuk trilyon ile spor toto iddaa gelirleri ilk sırayı alırken, 700 milyar ile bonservis gelirleri, yine 700 milyar ile bağışlar, 600 milyar ile organizasyon gelirlerinin oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 32. Doğukent Spor Kompleksinin Ticari Hesap Tablosu

H. KOD	HESAP ADI	BORÇ	ALACAK	BAKİYE BORÇ	BAKİYE ALACAK
100	Kasa	77,865,768,939	73,992,327,873	3,873,441,066	
153	Ticari Mallar	6,414,425,916		6,414,425,916	
190	Devreden Katma Değer Vergisi	7,704,062,528	2,441,514,360	5,262,548,168	
191	İndirilecek Katma Değer	7,243,468,935	6,457,794,620	785,674,315	
253	Vergis	55,434,576,053		55,434,576,053	
254	Tesis, Makine Ve Cihazlar	3,174,226,000		3,174,226,000	
255	Taşıtlar	9,298,701,270		9,298,701,270	
257	Demirbaşlar		12,222,738,565		12,222,738,565
262	Birikmiş Amortismanlar(-)	77,574,131		77,574,131	
268	Kuruluş Ve Örgütlenme		77,574,125		77,574,125
320	Giderler		20,488,900,000		20,488,900,000
331	Birikmiş Amortismanlar(-)		77,000,000,000		77,000,000,000
360	Satıcılar	491,975,252	1,135,477,252		643,502,000
361	Ortaklara Borçlar	1,984,827,191	4,492,463,816		2,507,636,625
370	Ödenecek Vergi Ve Fonlar		57,416,000		57,416,000
371	Ödenecek Sosyal Güvenlik	734,478,838		734,478,838	
391	Kesin	7,735,043,570	9,113,030,672		1,377,987,102
500	Dön. Karı Vergi Ve Diğer Yasa		1,000,000,000		1,000,000,000
540	Dönem Karının Peşin		55,159,782		55,159,782
570	Öden. Vergi		620,095,268		620,095,268
580	Hesaplanan Kdv	8,866,376,467		8,866,376,467	
591	Sermaye	3,899,720,788		3,899,720,788	
600	Yasal Yedekler		50,627,948,054		50,627,948,054
622	Geçmiş Yıllar Karları	46,190,426,041		46,190,426,041	
631	Geçmiş Yıllar Zararları	14,478,842,104		14,478,842,104	
740	Dönem Net Zararı	50,504,767,811		50,504,767,811	
741	Yurtiçi Satışlar		46,190,426,041		46,190,426,041
760	Satılan Hizmet Maliyeti(-)	18,352,446,698		18,352,446,698	
761	Pazarlama, Satış Ve Dağıtım Gi		14,478,842,104		14,478,842,104
	Hizmet Üretim Maliyeti Hesabı				
	Hizmet Üretim Maliyeti				
	Yansıtım				
	Pazarlama Satış Ve Dağıtım				
	Gid				
	Pazarlama Satış Ve Dağıtım				
	Gid				
		320,451,708,532	320,451,708,532	227,348,225,666	227,348,225,666

Kaynak: Doğukent Spor Kompleksi

Tablo 32'ye bakıldığında Doğu kent spor kompleksinin ticari hesap tablosunun olduğu görülmektedir. Buna göre, spor kompleksinin yaptığı harcamalar nedeniyle devlete şu ana kadar vergi ödemediği, hala daha alacaklı olduğu görülmektedir. Borç görüntüsünden dolayı 3 milyar sekiz yüz yetmiş üç milyon alacaklı olduğu görülmektedir.

Tablo 33. Doğu Kent Spor Kompleksinin Geliri

	Cari Dönem	
	01/0/2006-03/09/2003	
A-BRÜT SATIŞLAR	42972464156	42972464156
1-YURTIÇİ SATIŞLAR		
NET SATIŞLAR		42972464156
B-SATIŞLARIN MALİYETİ(-)	46190426041	46190426041
1-SATILAN HİZMET MALİYETİ(-)		
BRÜT SATIŞ KAR'I VEYA ZARARI		-3217961885
C-FAALİYET GİDERLERİ(-)		
1-PAZARLAMA, SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ(-)	14478842104	14478842104
FAALİYET KAR'I VEYA ZARARI		-17696803989
OLAĞAN KAR VEYA ZARARI		-17696803989
DÖNEM KAR'I VEYA ZARARI		-17696803989
DÖNEM NET KAR'I VEYA ZARARI		-17696803989

Kaynak: Doğukent Spor Kompleksi

Tablo 33'e bakıldığında doğu kent spor kompleksinin gelir tablosu görülmektedir. Buna göre net satışlar 429 milyar yedi yüz yirmi dört milyon olduğu görülürken, satılan hizmet maliyeti brüt satış kar'ı veya zararı -321 milyar yedi yüz doksan altı milyon olduğu görülmektedir. Bununla beraber dönem net kar'ı veya zararının -176 milyar dokuz yüz altmış sekiz milyon olduğu görülmektedir.

Tablo 34. Doğu Kent Spor Kompleksinin Ayrıntılı Bilançosu

Kaynak: Doğukent Spor Kompleksi

AKTİF (VARLIKLAR)	Önceki Dönem 01/01/2001-31/12/2001			Cari Dönem 01/01/2002-31/12/2002		
I-Dönen Varlıklar		866193063			3121350213	
A-Hazır Değerler	866193063			3121350213		
1-Kasa		8164425916			6414425916	
B-Stoklar				6414425916		
1-Ticari Mallar	6414425916			0		
2-Diğer Stoklar	1750000000	3775864184			6539797118	
C-Diğer Dönen Varlıklar			12806483163	6539797118		16075573247
1-Devreden Katma Değer Vergisi Dönen Varlıklar Toplamı	3775864184	32327207309		54875136053 3174226000 9298701270	55125324758 6	
II-Duran Varlıklar	24380489169		6	- 12222738565		
A-Maddi Duran Varlıklar	3174226000			77574131 -77574125		55125324764
1-Tesis, Makine Ve Cihazlar	9298701270		32327207315			
2-Tasıtlar						
3-Demirbaşlar	4526209130		45133690478			71200898011
4-Birikmiş Amortismanlar(-)	77574131					
B-Maddi Olmayan Duran Varlıklar	-7574125					
1-Kuruluş Ve Örgütlenme Giderleri						
2-Birikmiş Amortismanlar(-)						
Duran Varlıklar Toplamı						
Aktif (Varlıklar) Toplamı						

Kaynak: Doğukent Spor Kompleksi

Tablo 34'e bakıldığında doğu kent spor kompleksinin ayrıntılı bilançosu görülmektedir. Buna göre; şirket kasası 641 milyar olarak görünmekte, tesis makine ve cihazlar 712 milyar olarak görünmekte, maddi duran varlıklar incelendiğinde -77 milyar zarar olduğu görülmektedir.

Tablo 35. Elazığ İli 2004-2005 Yılları Lisanslı Sporcu Sayıları

Yıl	2004
Bayan	748
Erkek	4001
Toplam	4749
Yıl	2005
Bayan	1.163
Erkek	5.288
Toplam	6.451

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 35'e bakıldığında 2004 yılı içerisinde toplam lisanslı sporcu sayısı 4749 olduğu, bunun 748'nin bayan, 4001'inin erkek olduğu görülmektedir. 2005 yılına bakıldığında 1.163 bayan, 5.288 erkek olmak üzere toplam 6.451 lisanslı sporcu sayısı olduğu görülmektedir.

Tablo 36. Branşlara Göre Elazığ İlindeki Antrenör Sayısı

SPOR DALI	KADROLU	SÖZLEŞMELİ	FAHRİ	TOPLAM
ATLETİZM	1	1		2
BASKETBOL	1			1
BOKS	1		2	3
BADMİNTON	2			2
HENTBOL			1	1
JUDO		1		1
M.TENİSİ	1			1
VOLEYBOL			3	3
TAEKWONDO	1		1	2
TOPLAM	7	2	7	16

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 36'ya bakıldığında Elazığ ilindeki antrenör sayılarıyla ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Buna göre, kadrolu antrenör sayısı toplamda 7, sözleşmeli antrenör sayısı 2, fahri antrenör sayısı 7 olduğu, genel toplamda da ilimizde 16 antrenörün görev yaptığı görülmektedir.

Tablo 37. Elazığ İlindeki Branşlarına Göre Hakem Sayıları

SPOR DALI	U.ARASI	MİLLİ	BÖLGE	ADAY	TOPLAM
ATLETİZM	5	7	109		121
BASKETBOL		7	17	84	101
BOKS					
BADMİNTON			2	8	10
GÜREŞ			1	20	21
HENTBOL			2	57	53
KARETE					
SANTRANÇ			4	16	20
TAEKWONDO		4	8	12	24
TENİS					
M.TENİSİ			6	30	35
VOLEYBOL		4	37	-	41
Toplam	5	22	188	227	426

Kaynak: Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü

Tablo 37'ye bakıldığında Elazığ ilindeki branşlara göre hakem sayıları verilmiştir. Buna göre en fazla hakem atletizm branşında toplam 121 hakem bulunmakta, basketbol da 101, hentbol da 53, voleybolda 41 hakem olduğu görülmektedir. Toplamda bütün branşlardaki hakem sayısına bakıldığında Elazığ ilinde 426 hakem olduğu görülmektedir.

Tablo 38. Elazığ İlindeki Futbol İle İlgili Bilgiler

Hakem sayısı	40
Antrenör sayısı	87
Lisanslı sporcu sayısı	2180

Kaynak: Elazığ Amatör Spor Kulübü Federasyonu

Tablo 38’de Elazığ iline ait futbol hakemi, antrenör ve lisanslı futbolcu sayıları verilmektedir. Buna göre; hakem sayısı 40, antrenör sayısı 87, lisanslı sporcu sayısı da 2180 olduğu görülmektedir.

Tablo 39. Elazığdaki Bilardo Salonlarının Ekonomik Yapıları

Tesislerde Çalışan Personel Sayısı	35
Tesislerin Günlük Ortalama Kapasitesi	700 kişi
Tesislerin Günlük Ortalama Kazançları	1.800 ytl
Tesislerin Günlük Ortalama Giderleri	700 ytl
Tesis Sayısı	9

Tablo 39’da Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğüne kayıtlı toplam 9 bilardo salonu olduğu görülmektedir. Bu salonlarda toplam 35 kişi çalışmakta, günlük ortalama giderleri 700 ytl, günlük ortalama kazançları 1.800 ytl olduğu görülmektedir.

Tablo 40. Elazığdaki Taekwondo Salonlarının Ekonomik Yapıları

Tesislerde Çalışan Personel Sayısı	12
Tesislerin Günlük Ortalama Kapasitesi	70 kişi
Tesislerin Günlük Ortalama Kazançları	300 ytl
Tesislerin Günlük Ortalama Giderleri	90 ytl
Tesis Sayısı	3

Tablo 40’da Elazığ da ki Gençlik Spor İl Müdürlüğüne kayıtlı taekwondo salonlarının ekonomik yapılarıyla ilgili bilgiler görülmektedir. Buna göre; Elazığ da ki tesis sayısı 3 olarak görülmekte, ortalama günlük giderleri 90 ytl, günlük ortalama kazançları 300 ytl olduğu görülmektedir. Personel sayılarına bakıldığında 12 olduğu, günlük kapasitelerinin de 70 kişi olduğu görülmektedir.

Tablo 41. Elazığ'daki Halı Sahaların Ekonomik Yapıları

Tesislerde Çalışan Personel Sayısı	25 Kişi
Tesislerin Günlük Ortalama Kapasitesi	600 kişi
Tesislerin Günlük Ortalama Kazançları	3.600 ytl
Tesislerin Günlük Ortalama Giderleri	500 ytl
Tesis Sayısı	6 Adet

Tablo 41'e bakıldığında Elazığ da ki halı sahaların sayısının 6 olduğu, bu işletmelerde çalışan personel sayısının 25 olduğu, günde ortalama 600 kişiye hizmet verdikleri, ortalama kazançlarının 2.400 ytl olduğu, buna karşılık giderlerine bakıldığında 500 ytl olduğu görülmektedir.

Tablo 42. Elazığ'daki Yüzme Havuzlarının Ekonomik Yapıları

Tesislerde Çalışan Personel Sayısı	10
Tesislerin Günlük Ortalama Kapasitesi	85
Tesislerin Günlük Ortalama Kazançları	250 YTL
Tesislerin Günlük Ortalama Giderleri	60
Tesis Sayısı	2

Tablo 42'de Elazığ da ki yüzme havuzlarının ekonomik yapıları incelendiği görülmektedir. Tesis sayısının 2, tesislerde çalışan personel sayısının 10, tesislerin günlük kapasitesinin ortalama 85 kişi, tesislerin günlük ortalama gelirleri 250 ytl, ortalama giderleri ise 60 ytl oldukları görülmektedir.

Tablo 43. Elazığ İlinde Spor Medyasında Çalışan Personel Sayıları

Televizyonlar	40
Radyolar	8
Gazete - Dergi	105
TOPLAM	152

Kaynak: Elazığ Gazeteleri Cemiyeti

Tablo 43'e bakıldığında Elazığ medyasın da çalışan personelin nicelik bilgileri görülmektedir. Buna göre; televizyonlarda 40 kişi, radyolarda 8, gazete ve dergilerde 105 kişi çalışmaktadır. Toplamda da 152 kişi bu alanda istihdam edilmektedir.

Tablo 44. 2004-2005 Yılı İçerisinde Spor Organizasyonları Sonucu İlimizde Konaklama

Akgün Otel	100
Maraton Hotel	85
Akar Hotel	125
DSİ Misafirhanesi	350
Karayolları Misafirhanesi	100
Kredi Ve Yurtlar Kurumu	450
Orman Misafirhanesi	200
Toplam	1410

Tablo 44'e bakıldığında 2004-2005 yılı içersinde spor organizasyonu sonucu ilimizdeki otel ve misafirhanelerden kalan kişi sayısı verilmektedir. Buna göre DSİ misafirhanesinde kalan kişi sayısı 350, kredi ve yurtlar kurumunda kalan kişi sayısı 450 orman misafirhanesinde kalan kişi sayısı da 200 olarak görülmektedir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ekonomik kalkınma genellikle toplumsal sistemin bütününden ayrıştırılarak incelenir. Fakat hiçbir toplumsal olgu, toplumu oluşturan diğer faktörlerin etki alanı dışında değildir. Bu nedenle herhangi bir toplumsal olgunun sağlıklı incelemesi ona etki eden bütün faktörlerin bir arada ve bütüncül bir şekilde ele alınmasıyla mümkün olabilir. Böyle bir yöntem, geri kalmışlık olgusunun içerisinde barındırdığı sorunların tüm yönlerinin araştırılmasına imkan tanır ve aynı zamanda geri kalmış ekonomilerin problemlerinin bölünmemesini sağlar (49).

Spor, boş zamanları değerlendirme faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler, insan hayatında büyük kolaylıklar meydana getirmiştir daha çok boş vakitlerinde artış olan insanlar, spora ve eğlenceye, önceki zamanlara göre, daha fazla zaman ayırmaya başlamışlardır (46).

Spor sağlıklı yaşamada etkili bir araç olduğu kadar ruh ve karakter yapısından kaynaklanan mücadele ve başarı azminin düzenli olarak yapılan ve hoşgörüyeye dayanan bedeni bir yarışma şekline dönüştürülmesidir. Dengeli, güçlü, sağlıklı, verimli, uzun ömürlü yaşamada toplum olarak böyle bir insan gücüne sahip olmada en etkili ve cazip bir faaliyetin spor olduğu unutulmamalıdır. Spor sadece yarışma, derece kazanma, rekor kırma değildir. Bunlardan önce katılma, yapma ve yaşamadır. Spor bütünüyle hareket ve mücadele esasına dayanan ve bunun içinde gereken bir takım alışılmış idman ve yarışmalardır (51).

Yine insanın günlük yaşantısındaki sıkıntıları ve özellikle şehir yaşamının getirdiği yoğun stres, gelişen teknoloji ve onun gerisinde kalmanın doğurduğu geleceğe yönelik kaygılardan kurtuluş belki de en kolay olarak yaşandığı alan spor olacaktır. Burada kitlelerin göz önünde sporun bir kaçış yada teknik ilerlemeye bir karşı koyuş

aracı olduğunu söylemek istemiyoruz. Tersine toplumsal uyum için bilinçli serbest seçim söz konusudur. Zaten bu seçimin bir diğer boyutunda da sağlıklı olma kaygısı vardır (51).

Sporun sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmamızın ana unsuru olan insan gücünün sağlıklı bir şekilde geliştirilip güçlendirilmesi için etkili bir araç olarak kullanılması gerekir. Bu aracın kullanılmasında yaygınlaştırıcı sistem, plan ve programlar herkes için spor ilkesine bağlı, sağlık ve mutluluk verici ve dengeli bir biçimde olmalıdır (36).

Tablo 36'da Elazığ da ki bılardo salonlarının, tablo 37'de Teakwando salonlarının, tablo 38'de halı sahaların, Tablo 39'da yüzme havuzlarının ortalama 1400 kişiye hizmet verdikleri görülmektedir. Bu tesislerin günde ortalama olarak bu sayıya ulaşmaları, insanın günlük yaşamdaki sıkıntılarının giderilmesi, rahatlaması, dengeli, güçlü, uzun ömürlü yaşamada toplum olarak böyle bir insan gücüne sahip olmada sporun önemi unutulmamalıdır. Bu nedenle bu tesislerin sadece harcadıkları sermaye, çalıştırdıkları insan sayısı göz önüne alınması yeterli olmayacaktır.

Toplumların beden ve ruh sağlığı, onların gelişmeleriyle doğrudan ilgili ve orantılı olduğu düşünüldüğünde konu devlet politikası olarak önem kazanmaktadır. Bu politikaya uygun olarak tüm üst düzey yöneticilerimiz sorumluluk taşımaktadırlar. Dolayısıyla spor sektörüne olan ilginin tüm toplum katmanları arasında artırılmasına dönük çalışmalar, önemli bir toplum-gelişim görevi olarak özellikle; yönetici ve eğitimcilerin sırtındadır (31).

Spor yapabilmek, kuşkusuz yeterli ve değişik spor tesislerinin, malzeme, eğitici ve öğreticinin varlığı ile gerçekleşebilir. Spora yapılan yatırım bu açıdan ele alındığı zaman, Avrupa konseyi üye ülkeleri içerisinde, 1983 yılı itibariyle %0.1 oranla genel bütçesinden spora en az para ayıran ülke olduğumuz görülmektedir. Avrupa konseyi

lkeler içerisinde, bütçesinden %5.01 gibi büyük bir oranla Belçika başta gelmektedir. Belçika'da ülke nüfusunun %70 i düzenli olarak spor yapmaktadır. Buna karşılık ülkemizde aktif olarak spor yapanların sayısı %2.23 dir. Ve bu oranla, Avrupa da en az sporla ilgilenen ülke durumunda olduğumuz görülmektedir. Uluslararası başarının giderek daha önemli bir amaca dönüştüğü günümüzde, spor uzmanları ve spor yöneticileri arasında belirgin görüş ve çalışma ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Başarılı olma kriterleri de; görevde oldukları süre içerisinde alınan madalya sayısı ile değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışmaların çoğunluğu, kısa süreli plan ve programlarda yoğunlaşmaktadır. Oysa spor uzmanları daha çok uzun vadeli projelerle spor yatırımlarını gerçekleştirmeyi, sporda başarıyı madalya sayısı yerine başka kriterlerle ölçmeyi planlamak istemektedirler. Türk sporunun başarılı olma kriterleri herkese göre değişebilir. Ancak, çoğu kişinin birleştiği ortak görüşler arasında en önemlileri çok sayıda gencin spora katılımını sağlamak, uluslararası standartlarda başarılı olmak ve iyi spor adamları yetiştirmek olabilir (41).

2000 yılında Elazığ valiliğinin yapmış olduğu bir araştırmaya göre; Elazığ il merkezinde bulunan Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne kayıtlı 36 spor tesisi bulunmaktadır. Bunlardan 5'i GSİM'de, 10'nu ortaöğretim kurumlarında. 9'u kamu kurum ve kuruluşlarda ve 6 Teakwando Salonu, 5 Halı saha, 1 Kondisyon Salonu da özel sektörde yer almaktadır. İl merkezinde 2 çim saha varken diğer sahalar toprak zeminlidir (23).

Araştırma sonucu: Spor tesislerinin % 58,3'ünün sağlıklı kullanılabilir durumda olmadığı; sıhhatli yapılmamış olmasının yanında ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olmadığı tesbit edilmiştir.

Toplam 36 spor tesisi, günde 418 saat; ortalama $X = 11,6$ saat hizmete açıktır. Tüm spor tesislerinden 19 954 kişi faydalanmaktadır. Bunlardan 700 kişi G.S.İ.M.'lüğü

spor tesislerinden, 14 004 kişi ortaöğretim kurumları spor tesislerinden, 1 900 kişi kamu kurum ve kuruluşlardaki spor tesislerinden ve 5 350 kişi ise özel sektöre ait spor tesislerinden faydalanmaktadır. Kapasite/nüfus oranına göre, tesislerden faydalanan nüfus oranı: % 34,1 dir (23).

Spor tesislerinden faydalanan kişilerin nüfusa oranı bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde olan illerin sayısı 24'dür. Gaziantep %8,7 ile Türkiye ortalamasına eşit bir imkana sahiptir. Elazığ'da ise araştırmanın yapıldığı spor tesislerinden faydalanan kişilerin nüfusa oranı %9,7'dir. Bu oran Türkiye ortalamasına eşit olduğu görülmektedir. Fakat; ortaöğretimdeki spor tesislerini diğer kurumlardaki tesislerden ayrı tuttuğumuzda faydalanabildi nüfus oranı %2,9'a düşmektedir. Neticede; Elazığ'da spor tesislerinden faydalanma oranındaki bu dengeyi ortaöğretimdeki spor tesislerinin sağladığı söylenebilir (23).

Kurumlara ve özel sektöre ait spor tesislerinin % 63,8'inin halka açık olduğu, % 36,1'nin halka açık olmadığı tesbit edilmiştir. Buna göre spor tesislerinin % 100'ünün halka açık olmasıyla G.S.İ.M. ve özel sektöre ait spor tesisleri ilk sırayı almaktadır (23).

Tablo 3'e bakıldığında 2000 genel nüfus sayımı, nüfusun ekonomik ve sosyal nitelikleri verilmiştir. Buna göre şehir nüfusunun toplam içindeki payı % 63,95, nüfus yoğunluğu % 67, okuma yazma bilen oranı % 82,32, yüksek öğretim okulu %6,69 iş gücüne katılım oranı %50,03, işsizlik oranı %10,07, ortalama hane halkı oranı % 5,21 olduğu görülmektedir.

İnsani kalkınma endeksinin hazırlanmasında kişi başına düşen milli gelir, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve ortalama yaşam beklentisi gibi çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. İnsani kalkınma endeksini de ifade edebilen sosyo-ekonomik gelişme düzeyi tespitinde aşağıdaki göstergeler kullanılmaktadır. İnsani kalkınma endeksinde refah standardı ekonomik kriteri oluştururken eğitim ve sağlık standartları sosyal

kriterleri oluşturmaktadır. Böylece sosyo-ekonomik gelişmenin genel göstergeleri elde edilmiş olmaktadır (20).

Bölge ekonomisinin yavaş büyümesi, kişi başına gelire yansımaktadır. Doğal artış hızı çoğu ilde yüzde 3'ün üstünde olmasına karşın, ekonomik olanakların kısıtlılığı, kısmen de terörün neden olduğu göç dolayısıyla nüfus 1990-1997 döneminde yılda sadece yüzde 0,6'lık bir hızla artmışsa da, Bölge kişi başına düşen gelirden ülke ortalamasına görece gerilemiştir. Elazığ'ın kişi başına düşen gelirde yüzde 80,5'ten, yüzde 69,4'e gerilemiştir (19).

Tablo 35'e bakıldığında Elazığ ili 2004 - 2005 yılları lisanslı sporcu sayıları görülmektedir. Buna göre; 2004 yılı bayan sporcu sayısı 748, erkek sporcu sayısı 4001, toplam sporcu sayısı 4749 olduğu görülmektedir. Yine 2005 yılına bakıldığında bayan sporcu sayısı 1.163, erkek sporcu sayısı da 5.288, toplam sporcu sayısı 6.451 olduğu görülmektedir.

Türkiye nüfusunun % 27'sini 12-24 yaş grubu oluşturmaktadır. Geriye kalan orta yaş ve yaşlı nüfusu oluşturan grupla birlikte genç nüfusun spora olan ihtiyacı oldukça fazladır.. Ancak Türkiye'de spor kulübü sayısı, 1999 verilerine göre 5988'dir. Bunun 4828'i futbol branşında, 1160'ı ise diğer spor branşlarında faaliyet göstermektedir. Öte yandan 62 milyon insanımıza düşen spor kulübü oranı 10.455'dir.Yani, ülkemizde her 10.455 kişiye bir spor kulübü düşmekte, futbol branşı baz alındığında ise ülkemizde her 12.967 kişiye bir futbol spor kulübü düşmektedir (41).

Almanya'da her dört kişiden biri spor kulüplerine üye iken (21 milyon kişi) 12 milyon kişi de spor kulüpleri dışında spor yapmaktadır ve bu ülkede spor örgütlerinin başarı kriteri sporu tüm nüfusa yaygınlaştırmaktır (4). Bu ülkelerde spor yapan insanların oranı genel nüfusun yarısına kadar ulaşırken, ülkemizde bu oran % 1-2 kadardır (5).

Mevcut spor federasyonlarının lisanslı sporcu sayısı 122.939'dur. Nüfusa göre sporcu oranı 509 iken bu oran futbol branşında 148'dir. G.S.G.M. ve Futbol Federasyonuna kayıtlı toplam lisanslı sporcu sayısı 544.572'dir. Türkiye nüfusuna göre oranı ise 115'dir. Bu orana göre ülkemizde her 115 kişiden biri spor yapmaktadır. Nüfus başına düşen sporcu oranı en iyi durumdaki ilimiz Yalova'dır (37). İkinci olarak Kırklareli gelmektedir (55). Sayısal açıdan en kötü durumda olan illerimiz ise Diyarbakır (375) ve Şırnak (383) görülmektedir (30).

Doğu Anadolu bölgesinde (Elazığ, Bingöl, Tunceli, Muş) illerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre 1990 genel nüfus sayımına göre bu dört ilin toplam nüfusunun (5-25) yaş grubunun 641.449 (25-44) yaş grubu 268.866 (45+) yukarı yaş grubunun 181.789 olmak üzere 1.258.877 kişi olduğu. Bu nüfusun (5-25) yaş grubunun % 100'ünü oluşturan 641.449 kişi (25-44) yaş grubunun % 60'ını oluşturan 161.319 kişi (45+) yukarı yaş grubunun % 15'ini oluşturan 27.268 kişi olmak üzere toplam 830.036 kişinin bu yörede spor yapması gerekmektedir (16).

Elde edilen bulgular ışığında sporun istihdama etkisine bakıldığında Tablo 11de Elazığ hipodromun da çalışan personel sayısının 45 olduğu görülmektedir. Yine sezon içerisinde dışardan at yarışları için Elazığ'a gelen kişi sayısı 1200'ü bulmaktadır. Bu sayı Elazığ da ki otel, lokanta, eğlence yerleri, ulaşım gibi sektörler düşünüldüğünde dolaylı olarak çok büyük bir sektör olduğu görülmektedir.

Spor endüstrisinin gelişimini gösteren bir diğer unsur, spor endüstrisinde 5 milyon kişinin istihdam edilmesidir. Dünyada 2000 yılında sponsorluk için 25 milyar dolar harcanmış ve bu harcamaların % 68'i spor alanında yapılmıştır (4).

Sporun ekonomik etkilerini özellikle iki açıdan değerlendirmek gerektirmektedir. İlki endüstrinin gelişmesi ve büyümesiyle üretilen mal ve hizmet sayısının artması ve ikinci olarak üretimdeki artışa bağlı olarak makro politika

hedeflerinden bir olan ve istihdamda artışı sağlamak olan hedefin artan üretime bağlı olarak yükselmesidir. Ancak spor endüstrisindeki gelişmenin durumu oluşturabilmesi için spor endüstrisinin mevcut bölgeye yeni kaynaklar getirmesi gerekmektedir. Herhangi bir yerde kurulacak olan herhangi bir tesis o bölgeye yada yöreye nihai amacından önce önemli ardıl etkiler oluşturacak şekilde durum yaratmaktadır. Örneğin öncelikli olarak o bölgede bir istihdam yaratacak olması ve harcama akımı meydana getirmesi dolaylı olarak ekonomik etkiler olarak ifade edilmektedir. Spor endüstrisine konu olan faaliyetlerin kısa dönemli etkileri direkt, dolaylı ve teşvik etkisi olarak sınıflanabilir. Örneğin spor karşılaşmasını izlemeye farklı şehirlerden gelen bireylerin harcama akımlarını faaliyetin olduğu bölge gerçekleştirmeleri direkt etki olarak ifade edilmektedir. Dolaylı etkisi ise o bölgenin içinde bulunduğu diğer endüstri sektörlerinin o aktiviteye bağlı harcamaları kanalıyla istihdam, kazanç ve üretim miktarlarını değiştirmeleri şeklinde ifade edilmektedir (46).

Spor endüstrisinin yapısı diğer endüstri alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bu anlamda bir karşılaştırma yapıldığında özellikle talebi oluşturacak kitlenin yaş, cinsiyet,, mesleki durum, gelir yapısı, kültür ve yaşanan çevre kriterleri, ırk, yaşanan bölgenin büyüklüğü, çalışma saatleri, serbest zaman gibi kriterler oldukça belirleyicidir (46).

Tablo 44'e bakıldığında Elazığ ilinde yapılan spor organizasyonları sonucu Elazığ iline gelen sporcu, antrenör ve idarecilerin otel yada misafirhanelerde kaldığı sayılar verilmektedir. Buna göre kredi ve yurtlar ve kurumunda 450 kişi, DSI misafirhanesinde 350 kişi, orman misafirhanesinde 200 kişi, Akar otelde 125 kişi, Akgün otelde 100 kişi, karayolları misafirhanesinde 100 kişi, Maraton otelinde 85 kişi toplamda da 1410 kişinin bu yerleri kullandıkları görülmektedir.

Yine tablo 40'a bakıldığında medya da çalışan personel sayısı verilmektedir. Buna göre; televizyonlarda çalışan personel sayısı 40, radyolarda 8, gazete ve dergilerde 105 olmak üzere toplam 152 kişi çalışmaktadır.

Tablo 42'de Elazığ da ki yüzme havuzlarında, Tablo 41'de Elazığ da ki halı sahalarında, tablo 40'da Elazığ da ki taekwando salonlarında, tablo 39'da Elazığ da ki bilyardo salonlarında çalışan kişi sayıları verilmektedir. Bunların toplamı da 82 kişi olarak görülmektedir.

Spor pazarlaması, günümüz karmaşık Pazar yapısı içinde önemli bir gelişim göstermektedir. Spor pazarlamasındaki gelişmeyi anlamak için, spor alanı ile ilgilenen işletme sayısına bakmak yeterli olabilir. Spor pazarlaması ile ilgilenen işletme sayısının yanı sıra, spor pazarlamasından elde edilen karların artması, bu alana aktarılan parasal hacimlerdeki artış, spor ile ilgili olmayan firmaların sporu bir pazarlama aracı olarak kullanmaları spor pazarlamasını son yıllarda önemli bir hale getirmiştir (4).

Sporun ekonomik etkilerini özellikle iki açıdan değerlendirmek doğru olacaktır. İlki endüstrinin gelişmesi ve büyümesiyle üretilen mal ve hizmet sayısının artması ve ikinci olarak üretimdeki artışa bağlı olarak makro politika hedeflerinden biri olan ve istihdamda artışı sağlamak olan hedefin artan üretime bağlı olarak yükselmesidir. Ancak spor endüstrisindeki gelişmenin bu durumu oluşturabilmesi için spor endüstrisinin mevcut bölgeye yeni kaynaklar getirmesi gerekmektedir. Herhangi bir yerde kurulacak olan herhangi bir tesis o bölgeye ya da yöreye nihai amacından önce önemli ardıl etkiler oluşturacak şekilde bir durum yaratmaktadır. Örneğin öncelikli olarak o bölgede bir istihdam yaratacak olması ve harcama akımı meydana getirmesi dolaylı olarak ekonomik etkiler olarak ifade edilmektedir. Spor endüstrisine konu olan faaliyetlerin kısa dönemli etkileri direkt, dolaylı ve teşvik etkisi olarak sınıflanabilir. Örneğin spor karşılaşmasını izlemeye farklı şehirlerden gelen bireylerin harcama akımlarını faaliyetin

olduğu bölgede gerçekleştirmeleri direkt etki olarak ifade edilebilmektedir. Dolaylı etki ise o bölgenin içinde bulunduğu diğer endüstri sektörlerinin o aktiviteye bağlı harcamaları kanalıyla istihdam, kazanç ve üretim miktarlarını değiştirmeleri şeklinde ifade edilebilmektedir (37).

Günümüz endüstri toplumlarında, toplumsal iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişim düzeyine bağlı olarak, sportif faaliyetlerin sayıları ve çeşitleri de artmaktadır. Hatta spor, bir çok ülkede kendi başına çok büyük ve karmaşık bir endüstriyi oluşturmakta ve çok sayıda tüketicisi olan bir ürün olarak kabul edilmektedir. Stadyumlardaki ve TV başındaki izleyici sayısının artması nedeniyle bir başka ürünün tanıtımı içinde spor alanları tercih edilmeye başlanmıştır (4).

Araştırmalar spor endüstrisinin spor ile ilişkili geniş bir ürün ve tüketici bölümünü kapsadığını göstermektedir. Spor endüstrisi içersinde ürün; sportif faaliyetler, rekreasyon, fitness veya serbest zaman etkinlikleri ve bunlar ile ilgili ürün ve hizmetler şeklinde ifade edilmektedir. Bu araştırmalar içerisinde spor tüketicisi ise; tüm toplumda sportif ürün ve hizmetleri tüketen birey ve işletmeler olarak belirtilmiştir. spor ile ilgili bu ürünlerin yanı sıra, alış veriş yerleri, oteller, fabrikalar gibi işletmelerin faaliyet alanları da spor endüstrisi ile dolaylı ilişkilidir (4).

Tablo 9'a bakıldığında Elazığ gençlik spor il müdürlüğünün 2005 yılına ait bütçesi görülmektedir. Buna göre bütçesi 1.133.000 ytl olduğu görülmektedir. Yine tablo 7'ye bakıldığında Elazığ gençlik spor il müdürlüğünün 2004 yılı bütçesi görülmektedir. Buna göre 1.334.250 ytl bütçesi olduğu görülmektedir.

Günümüzde sporun yapılanması, devletlerin siyasal ve ekonomik örgütlenmesindeki yapılanmaya paralellik göstermektedir. Bu paralellik gerek o devletin kendi yönetim sistemi içerisinde gerekse devletler arası spor politikalarında farklılıklar gösteren bir karmaşaya yol açmaktadır. Bu çerçevede spor; ekonomi, finans,

sağlık ve kamu güvenliği, çevre, işçi ilişkileri, mekan kullanımı yasaları ve düzenlemelerini etkileyen kamu politikalarının da konusu olmaktadır (24).

Spor örgütlenmesi ve hizmetlerin halka ulaştırılması bir çok ülkede genellikle kamu hizmeti olarak yürütülmektedir. Kuşkusuz tarihi süreç içerisinde devletin yerine getirmek zorunda olduğu eğitim, sağlık, güvenlik vb. görevler sürekli değişim içerisinde olmuştur. Bir çok örgütte olduğu gibi spor örgütlerinde de kendini gösteren bu değişim, ülkelerin benimsemiş oldukları siyasi ve ekonomik sistemlere bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi çağın getirdiği yeni ihtiyaçlara paralel olarak da şekillenmektedir (32).

Doğal olarak modern dünyanın bütün ekonomik ve sosyal değişimleri spor örgütü ve organizasyonlarında da görülmektedir (7).

Bu amaçla; Spor Katılımsal ve seyirsel bir ürün sunar. fitness aktivitelerin de gerekli olan veya ihtiyaç duyulan araç, gereçler ile Promosyonel ticari eşyalar, logolu takım şapkaları ve T-shirtleri, havlular, stadyum koltukları ve logolu battaniyeler gibi ürünler ile serbest zaman sporunu teşvik eder. Sporu üretmek için gerekli olan stadyum, squash salonları, tenis kortları vb. tesislerin yapımı için gerekli olan malzemeleri ile Tenis raketi tellerinin tamiri, çamaşır yıkama ve kulüplerin temizliği gibi çeşitli servis hizmetleri ile birlikte Profesyonel sporcuları kullanarak farklı ürünlerin pazarlanması sağlanır. Özel sportif mağazinler ve basın şirketlerinin sunduğu diğer aktiviteler olarak değerlendirilmiştir (43).

ABD ve Kanada da spordan kazanılan toplam gelir (bilet satışlarından spor malzemelerine kadar) 1995 yılında 88.5 milyar dolardan daha fazla olduğu ve 21. Yüzyılın başında bu miktarın 160 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Kuzey Amerikan şirketlerinin sadece spor alanında yapacakları reklam harcamalarının 13.8 milyar dolara çıkacağı ifade edilmektedir (12).

Genel üretimdeki sporun payı (F.Almanya) 1.4 ü başka alanlara kıyaslandığında petrol, demir, sac gibi metal üretimine denktir. Paterbon Üniversitesi araştırma gurubuna Ulusal Alman Spor Bilimleri Enstitüsü tarafından 1990-93 yılları arasında yaptırılan bir araştırma sonuçları da; Sporun Alman ekonomisi üzerinde çok büyük bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Spor için olan alım-satım zamanla gelişime yol açmıştır. En büyük pay boş zaman için yapılan spor faaliyetleri ve bunların materyalleridir (12).

İşte bütün bu veriler, bizi bir kez daha sporun doğuşu ve ilkeleri üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Yeni çağın dolayısıyla da kapitalizmin ekonomik gelişmesini belirleyen düşünsel, etik ve sosyal güçler ile modern sporun ilkelerine damgasını vuran güçlerin aynı zamanda, aynı yerde ortaya çıkmış olmaları hangi biçimde olursa olsun, sanayi toplumu gelişmesi ile sporun gelişmesi arasında yinede kopmaz bir bağın olduğunu göstermektedir. Modern pazar ekonomisi, meta dolaşım yasaları, üretim-tüketim, arz-talep ilkeleri hayatı yavaş yavaş belirlerken bir anlamda sporunda ilkelerini belirlemiş olmaktan da öteye, önünü açmış olmalıdırlar (36).

Sonuç olarak Elazığ ilinde ; spor sektörü içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak yer alan, mal ve hizmet üretimi yapan ve bu hizmetlerden yararlanan insan kaynaklarının ve kurumların, genel profillerinin nicel ve nitel olarak “yetersiz” seviyede olduğu tespit edilmiş, Ancak; Sporun ekonomik özelliğinin, bir ilin ekonomik kalkınmasına katkısı, ilgili kurumların harekete geçirilerek sağlanabileceği söylenebilir.

6.1. ÖNERİLER

Bölgesel gelişmeyi beşeri sermaye yatırımları olarak tanımlanan eğitim, sağlık ve mesleki göç harcamaları dolaysız ve dolaylı yollarla gelir dağılımını etkilemektedir. Bu etkinin yönü ve şiddeti, içinde bulunulan şartlara bağlı olarak gelişmektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi, piyasa ekonomisinin egemenliği, genel eğitim seviyesi ve eğitim düzeylerinin dağılımı gibi bir çok faktör beşeri sermaye yatırımlarının gelir dağılımını olumlu veya olumsuz etkilemesine neden olmaktadır (28).

Genç bir nüfus yoğunluğuna sahip olan ülkemizde ,kamu kuruluşlarınca yürütülen ücretsiz spor hizmetlerine yönelik taleplerin yüksek olmasına karşılık, spora ayrılan kaynakların oldukça sınırlı olması, diğer taraftan özel sektör kuruluşlarınca yürütülen spor hizmetlerine ekonomik sebeplerden dolayı yeterli talebin oluşmaması, spor hizmetlerinde arz-talep dengesinin kurulmasına engel olmaktadır. Bu nedenle kamu kuruluşlarınca yürütülen spor hizmetlerinden daha fazla kişinin faydalanabilmesi için, hizmet verimliliğinin geliştirilmesi ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılması zorunluluk arz etmektedir (10).

DPT'nin hazırlamış olduğu sekizinci beş yıllık Beden Eğitim ve Spor Özel İhtisas Komisyon Raporunda konuyla ilgili olarak ; “spor hizmetleri gönüllük esasına bağlı sivil toplum örgütlerine, merkezi idareden bağımsız olarak oluşturulmuş spor federasyonlarına ve onları oluşturan spor kulüplerine, özel ve tüzel kişilere terk edilmelidir. Böylece hem hizmet konusundaki arz–talep dengelenebilecek hem de hizmet açısından ihtiyaca dönük yapılanma sağlanacaktır. Dünyada spor örgütlenmesi ve spor hizmetleri çok çeşitlilik göstermelerine karşılık genelde ortak yanları bulunmaktadır. Spor yatırımları ve hizmetlerin yürütülmesi, ağırlıklı olarak yerel yönetimlere, özel ve tüzel kuruluşlara ve gönüllü kuruluşlara bırakmalıdır (20).

Spor finansmanının bir yol ayrımına geldiğini merkezi ve yerel yönetimleri kamuoyu ilgisi ve kamu yararı yönünde kaynak sağlama mantığının artık yeni bir mantıkla yer değiştirme eğilimi gösterdiğini ekonomik ve sosyal yararlarına rağmen, Finansal maliyetlerin yerel yönetimlerde spor aktivitelerinin ve organizasyonların desteklenmesinde dikkatle değerlendirilmeye başlandığını katılımcılar daha az oranda gönüllü emek verecek, daha çok tüketici aktör olarak ortaya çıkacak, daha çok tüketim doğrultusunda kamusal finansman azalacak spor uygulamaları federasyonlar, kulüpler ve organizasyonların dışına kayacak” şeklindeki tespitler spor alanındaki ekonomik gelişmelerin önemli ölçüde değer kazanacağı ifade edilmektedir (3).

Sonuç olarak Bölgesel kalkınmaya yönelik planlanan hedefler arasına sporun ekonomik ve sektörel özelliğinden yararlanılarak spora ilişkin kaynaklar rasyonel bir şekilde ele alınıp bölge ekonomisine kazandırıldığı taktirde Elazığ ilinin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Yasal düzenlemeler çerçevesinde Elazığ ilinde, sporun yaygınlaştırılmasında, şu andaki ve ileriye yönelik, eğitim, altyapı ve organizasyon çalışmaları, yapmış oldukları faaliyetler ve karşılaştıkları problemler ile yörede spor yatırımı olarak planlanmış hizmetlerin ve gerçekleştirme durumu ile spor bünyesinde yer alan mevcut, sporcu eğitimci, antrenör, hakem, yönetici ve tesislerin çağ nüfusuna oranı, yörede yaygınlaşma düzeyi ile kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü birliklerin koordinasyonu ve yöre halkının katılımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sporun toplumda yaygınlaştırılması, yönetim, personel ve tesisler, malzeme, araç-gereç ve kitle iletişim araçlarının, işleyişine faaliyetlerin, yeterliliğine, dengeli dağılımına, tüm sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır.

Elazığ ilinin, Ekonomik-Sosyal-Kültürel ve Eğitim alanında olduğu gibi spor alanında da problemleri ve ihtiyaçları vardır bu problem ve ihtiyaçları gidermek için;

Sporun insanlar ve ülkeler arasında barış, dostluk ve kardeşliği geliştiren niteliklerinin her geçen gün önemini daha da artırması karşısında yörede spor imkanları geliştirilmelidir. Ülke genelinde sporla ilgili kuruluşlar yeniden yapılandırılmalı. Sporla ilgili mevzuat eksikliklerinin, sporcuların, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim sorunlarının tespiti, gerçeklerin ortaya çıkarılması ve önlemlerin alınmasında yapılacak olan çalışmalarda öncelik bu yörelerde olmalıdır.

Sporun merkezi idareye bağlı olarak geliştirilmeye çalışılması günümüzün ihtiyaçlarını ne yazık ki karşılayamamaktadır. Bu noktada mevcut yapıların demokratikleşmesinin yanında, Merkezden yönetim sistemi, Yerinde yönetim şekline dönüştürülmelidir. Mevcut potansiyelin değerlendirilmesi ve arttırılması için bölgede gençlik ve spor teşkilatlanması yeniden düzenlemeli, spor kulüplerinin yeniden yapılanması gibi adımlar atılmalıdır.

Bu bölgede spor teşkilatları, yöre insanların bedensel yapısı, yöresel gelenekler alışkanlıklar ve toplumun sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak çalışmalar bu doğrultuda yapılmalıdır. Yöresel ve geleneksel spor dallarının geliştirilmesi konusunda özel programlar uygulanmalıdır. Coğrafi şartlar, iklim şartları, ulaşım durumu, mevcut tesisler, sporcu ve okul sayısı ile halkın spora yatkınlık ve eğilimleri göz önünde bulundurularak bölgesel spor merkezleri kurulmalıdır.

Sporun yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yörede yetersiz olarak görülen spor tesisleri yapımına önem verilmelidir. Bu amaçla belediyelerin ve üniversitenin spor tesislerine katkıları artırılmalıdır. Kamu ve özel sektör kuruluşları ile fabrikaların yapmakla mükellef oldukları spor tesisleri uygulanmasına başlayarak kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlara spor tesisleri kazandırılmalıdır. Mevcutlarının tam kapasiteye kullanılması için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

Bölgedeki Kamu kurum ve kuruluşları tasarrufunda bulunan ancak spor tesis veya sahası yapımına uygun olmayan atıl durumdaki alanların yap-işlet-devret anlayışı içinde ve gelir getirecek başka seçeneklerle değerlendirilerek, buralardan elde edilen gelirin yine yörenin gençlik ve spor hizmetlerinde kullanılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye’de sporun yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için kulüpleşme, kulüplerde eğitim ve kulüpler arası yarışmalar temel faktörlerdir. Bu amaçla güçlü kulüplerin kurulması ve yaygınlaşması özendirilmelidir.

Bölgede kulüpleşme oranı yükseltilerek mevcut spor kulüplerinin ise ilmi esaslara göre sporcu yetiştirmeleri teşvik edilmeli yöre halkının mahallindeki spor kulüplerine üye olmaları sağlanmalıdır. Türk Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı yörede kulüpler kurarak halkın bu birimlerle kaynaşmalarını sağlamalıdır. Kulüplerin mahalli imkanlarla gelişmelerini artırıcı arayışlarına destek olunmalı yol göstermelidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, özel ve mahalli idarelerde bu konuda işbirliği yapılmalıdır. Bölgedeki spor kulüpleri sporcu yetiştiren belli standartlara ulaşmış kulüpler haline getirilmesi için “spor kulüpleri yardım yönetmeliği” bu yöreye yönelik şekilde düzenlenmelidir.

Genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde mevcut spor düzeyi oldukça düşüktür. Bu oran araştırmaya konu olan yörede de önemli ölçüde görülmektedir. Bölgede işsizlik oranı yüksek olduğundan çalışma imkanı bulmayan gençliğin, toplumumuzca ihtiyaç duyulan alanlar da bilgi ve beceri kazanabilmeleri için, spor alanında eğitim programları düzenlenerek onların üretken hale gelmelerini ve istihdam edilmelerini sağlamalıdır. Bu konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar işbirliğine gitmelidir.

Avrupa Birliği sürecindeki ülkemizde, Avrupa örneğindeki gençlik ve spor yapılanmalarına ihtiyaç artmaktadır. Ülke genelinde hazırlanan spor kurumları ve

faaliyetleri ile ilgili master plan çalışmaları, programlar ve projeler yöreye özgü yapılmalıdır. Ayrıca bu Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınması ve gelişmesi için uygulanacak tedbirler (GAP-DAP) projelerinde, zelleştirme vb., çalışmalar, spor kurumlarına ve birimlerine yansıyacak şekilde geniş yer ayrılmalıdır.

7.KAYNAKLAR

1. Ağdaş L. (2002) ; Ulusal Kalkınma Finans Kurumlarının Ekonomik Kalkınmaya Etkileri: TSKB, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
2. Altıntaş M. (1998). Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Uygulama Sonuçları, A.İ.T.İ., İşletmecilik, İstanbul.s.17
3. Andreff,W. (2000). L'evolution du Modele Europeen de Financement du Sport Professionnel, Reflets et Perspectives XXXIX,No,2-3, s.171-192
4. Argan,M.Katırcı,H. (2002). Spor pazarlaması, s. 12-13, Nobel Yayınları, Ankara
5. Aydın,A.A, DEMİR,H., YETİM,A.A, (2003). Türk Spor Politikalarında Öngörülen Hedeflerin Gerçekleşme Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (GSGM Örneği). Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi S.253-261, 10-11 Ankara.
6. Aytürk M. (1971). Kalkınma Kavramı, DPT Yayınları, 1971, s. 4.
7. Balcı, V. (1999).Spor Etkinliklerinin Planlanması ve Yönetimi, s.5-7, BağırhanYayınevi, Ankara.
8. Başkaya, F. (1997). kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü, (2. baskı),Ankara İmge Kitabevi
9. Bebek,Ş.(2001), Bölgesel Ekonomide Hizmet Sektörü, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ve Ekonomi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
10. Biçer,T., Spor Yönetimi Organizasyonu Ekonomik Birim Olarak Spor işletmeleri ve Uygulamadan Bir Örnek, Yayınlanmamış Doktora Tezi, M.Ü.Sos.Bil. Enst. Yönetim Organizasyon A.B.D.,İstanbul,(1994)
11. Can,Y.,Soyer,F. (2000). Spor Hizmetlerinde Verimliliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, 1.Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi, Cilt:2,s.182-200,Ankara.
12. Cerrahoğlu,N. İMAMOĞLU,A.F. (2000). Sporun Ekonomik Boyutu Almanya Örneği, 1.Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi,Cilt2,s.240-247
13. Coşkun, H. (1999). Bir Tutundurma Aracı Olarak Spor Sponsorluğu,Gazi BESBD, Cilt4, Sayı3 s.65.
14. Demirel, A. (1981). Sermaye Piyasalarının 1980'li Yıllarda Kalkınmanın Finansmanına İktisat Kongresi, Kalkınma Politikaları Komisyonu Tebliği, s.292.
15. Demirel, A.B, (1998), Elazığ da Sanayi, Sanayileşme Süreci; Gelişme Stratejileri ve Öneriler, ELESKAV, S. 15-35. Elazığ

16. Devecioğlu, S., Fırat Havzasındaki Spor Teşkilatlarının Sporun Yaygınlaştırılmasına Katkıları, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü , Beden Eğitimi ve Spor A.B.D.,Yüksek Lisans Tezi, Elazığ,(1996)
17. Dinçer, Ö. (1996). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basım Dağıtım A.Ş, İstanbul.
18. DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000),Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu, s.4-6,75-76,DPT Yayınları, Ankara,
19. D.P.T., İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması, (1996)
20. D.P.T.,Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Spor Özel İhtisas Komisyon Raporu, s.204, Spor toto Teşkilat Müdürlüğü Basımevi, Ankara, (1983)
21. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı., T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yönetici Özeti, Ankara, (2000)
22. Erdoğan,İ. (2001). Sporun Siyasal Ekonomisi Üzerine, Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, [http:// www.ankara.edu.tr](http://www.ankara.edu.tr).(2001)
23. Elazığ Çalışması. (2000’li yıllara hazırlık çalışması), Elazığ 2000
24. Elmas, G. (2002) Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler, Nobel Yayım-Dağıtım, s.5
25. Ekenci,G.,İmamoğlu,A.F.(1998). Spor İşletmeciliği,1.Baskı, s.9-20, Alf Ofset Matbaacılık Ltd. Ankara
26. Genç,D.A,(1999). Futbol Kulüplerinin Stratejik Yönetimi, S.72, Bağırhan Yayımevi, Ankara
27. Gür.,M. D., Doğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Sorunu, DAP ve Sektörel Bir Verimlilik Analizi, İzmir İktisat Kongresi, (2004)
28. Güran İ.,Y., Bilen M., Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, ss.77-96. (2000)
29. Gürlük,S.(2002).<http://iktisatuludag.edu.tr/dergi/II/J8-serkan/18-serkan.htm> [25.07.2002]
30. G.S.G.M., İl Spor Merkezleri Uygulaması Sporcu Sayısı, Doküman,Ankara , (1998)
31. İmamoğlu, A.F.(1992) ,Fonksiyonel Açından Spor Yönetiminin Anlam ve Önemi". Gazi Eğitim Fak.Der, Cilt 8, sayı 1, s.21-34.

32. Kağı, N.(1998), Ekonomik Kalkınma, Tasarruf ve Sermaye İlişkileri: Türkiye Örneği, Kurulu-Yayın No: 115, , s. 5.
33. Karaduman,E.(1993) , Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Reorganizasyonu, T.C. Maliyeye Gümrük Bakanlığı, Başbakanlık Basımevi, , s. 13. Ankara
34. Karaduman, N.(1997), Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Dengesizlik, S. 3, Haber Grubu Erişim. <http://groups.yahoo.com/group/ueiktisadikalkinmaveplanlama/files/l.BolgeselKalkinik> [15.07.2002].
35. Köklü, A.(1972), Kalkınmanın Sosyal Sorunları, Birinci Bölüm, Ankara: s. 5.
36. Kurt,M.,Atayman.V.(1997), Modern Sporun Dünyü ve Bugünü, s.52-53,66, Sorun Yayınları, İstanbul, (1997)
37. Mahony L. H., “Economics of Sport”, Fitness Information Technology, A.B.D., (2001)
38. Özer,İ.(2004), Kentsel Ekonomik Araştırmalar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, S.112-119-Cilt: 2
39. Rowe,D.(1996), Popüler Kültürler:Rock ve Sporda Haz Politikaları, (Çev:Küçük.M.),s.184-185, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,
40. Sarıca, İ., Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları Ve Projeleri, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1) 154-204 (2001)
41. Sunay.H.(2000), Türkiye de Sporun Yaygınlaştırılması, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:147, S.87
42. Somel, C.(2002), Küreselleşen Dünyada Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalı?, Emek Politikaları Sempozyumu <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/yazilar/somel1.htm> [15.07.2002].
43. Terekli,M.S.,Katırcı,H,(2000), Sporda Çağdaş Pazarlama Anlayışı, 1.Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi,Cilt:2, s.410-417.
44. Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu (1999), Ülkemizdeki Spor Kulübü Sayısı ve Oranları, Döküman, Ankara.
45. UNDP, Human Development Report –1990/96/97/98/99/2000, www.undp.org/hdro İnsani Kalkınma Raporu 2001, Ankara,(2001)
46. Uslu, N.Ç., Uslu, A.(2004), Değişen Dünyada Spor Endüstrisinin Gelişimi ve Spor Endüstrisinin Ekonomik Etkileri, The 10.Uchper.sd.Europe, Congress, November, 17-20, kemer Antalya.

47. Üçışık,F.(1996), “ Amatör Sporcuların Sosyal Güvenliği ”, Spor Bilimleri 2. Ulusal Kongresi Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksek Okulu Yayını, Yayın no:3, s.331, Ankara
48. Voight,D.(1998), (Çev:Atalay,A.),Spor Sosyolojisi, s.188, Alkım Yayınları, İstanbul.
49. Yavilioğlu,C.(2000), Ekonomik Kalkınma ve Motivasyon İlişkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2,Sayı 2
50. Yavuz,G.İ, (1999), Kalkınma Düşüncesinin Gelişimi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Bilim Dalı, Ankara,s.104-135.
51. Yetim,A,A.(2000), Sporun Sosyal Görünümü,G.Ü, Bed.Eğt.Spor Bil., Cilt5, Sayı1, s.63-72.
52. Yetim, A.A, Günay, M.(1992), “ Yönetim Süreçleri ve Spor Yönetimi ”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt:8, sayı:1,s:6.
53. YILMAZÇELİK, İ. (1991), "Cumhuriyet Sonrası Elazığ'da Tarım-Ticaret ve Sanayi". Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu . FÜ, Yayını, Elazığ.

8. ÖZGEÇMİŞ

25.03.1981 Elazığ doğumluyum. İlk, orta ve lise tahsilimi Elazığ'da tamamladım. 1998 yılında Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümünü kazandım.

Sporla tanışmam ilk olarak ilk okul dördüncü sınıfta Yakup Şevki Paşa İlköğretim okulunun voleybol takımında başladı. Daha sonra Mezre İlköğretim okulunda ve Balakgazi Lisesinin voleybol takımlarında devam etti. 1996 yılında Elazığ DSİ kulübünün voleybol takımına seçildim. 1997 yılında bu kulübün 1.lige çıkması dolayısıyla bende profesyonel olarak bu spora devam ettim. Aynı yıl içersinde Voleybol Federasyonunun Zonguldak- Ereğli de düzenlediği yıldızlar milli takım gelişim kampına çağrıldım. Ankara'da çeşitli sakatlıklardan dolayı bu sporu bırakmak zorunda kaldım.

2002 yılında Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümünden başarılı bir şekilde mezun oldum.

2003-Şubat döneminde Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünün Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalının açmış olduğu Yüksek Lisans sınavını kazanarak, ilgili Anabilim dalında spor yönetimi alanında Yüksek Lisans öğrenimime başladım

2004 yılından itibaren beri Elazığ Gençlik Spor İl Müdürlüğü bünyesinde sözleşmeli olarak voleybol antrenörlüğü görevini yürütmekteyim.

Aşağıda adı yazılan yayımlanmış dört adet bildirim bulunmaktadır:

1- Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü ile İlişkilerinin Belirlenmesi (Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı. “İbrahim YILDIRAN, Pınar DOĞAN, E.Esra ERTURAN” (Editör). Sim Matbaacılık Kağıtçılık Ltd.Şti., Ankara. Sayfa 307.)

2- Okul Takımlarında Faaliyet Gösteren Sporcu Öğrencilerin Faaliyet Amaçları ve Beklentileri Üzerine Bir Çalışma (Elazığ ili Örneği) (Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı. “İbrahim YILDIRAN, Pınar DOĞAN, E.Esra ERTURAN” (Editör). Sim Matbaacılık Kağıtçılık Ltd.Şti., Ankara. Sayfa 396.)

3- Orta Öğretimde Spor Alanlarının Açılmama Nedenleri Üzerine Bir Araştırma (Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı. “İbrahim YILDIRAN, Pınar DOĞAN, E.Esra ERTURAN” (Editör). Sim Matbaacılık Kağıtçılık Ltd.Şti., Ankara. Sayfa 102.)

4- Sporun Bölgesel Kalkınmadaki Rolü (1.Doğu Anadolu Sempozyumu Bölgesel Kalkınmada Yeni Ufuklar. “ Basri BARUT ” (Editör). Fırat Üniversitesi Matbaası, Elazığ. Sayfa 297.)

Yayımlanmış bu çalışmalarımın yanı sıra bu alanda çeşitli makale çalışmalarım devam etmektedir.